

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

Rek. nr. 416-3079451-83

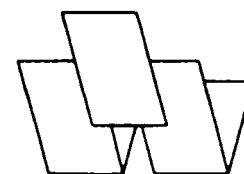
België

P.B.

9160 Lokeren 1

8/4264

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

VLAAMS
STREEKDRACHTEN
ARCHIEF

JAARGANG 33
NUMMER 1
MAART 2008

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE VAN DE
VLAAMSE VOLKSCULTUUR

INHOUD

EDITORIAAL

Bedankt—Dankje—Dankjewel Erik 1

WERKGROEPEN

Werkgroepen draaien op volle toeren 2

Werkgroep Communicatie 4

Haalbaarheidsstudie 5

VOLKSKUNST—VOLKSCULTUUR

Midzomernachtsvieringen, Sint-Jansvieringen ... een bijzondere traditie 6

ANTWERPEN DANST ER(F)GOED 10

ERFGOEDDAG 13 APRIL 2008

IVV stelt vernieuwe bundel 'Vendeltermen' voor 11

Buitenkans 12

Vendeltermen 13

VOLKSMUZIEK

Uit het museum van volksinstrumenten ... van pijpzak tot trekzak of open-en-toe ! 14

ARCHIVEREN

Van mooie dingen en nog mooiere herinneringen 18

Studiedag Zuurvrije Samenwerking 19

SPROKKELINGEN 20

STREEKDRACHTEN

De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenbos uit de 17de eeuw of een kledingsbeeld van Limburg in de Spaanse periode 20

COLOFON 24

* v2*

v.u. G. Laekeman, Dorpsstraat 83, 9190 Stekene

M.KLINGE. David Teniers de Jonge. Schilderijen . Tekeningen. Antwerpen, 1991, p. 232-235.

- (6) J.PEACOCK. Kleding door de eeuwen heen. Een visuele geschiedenis. Haarlem-Kapellen, 1991, p. 125-126.
- (7) T.J.GERITS.O.c., p. 23. Historie en mirakelen Historie en mirakelen van Onze Lieve Vrouw tot Cortenbosch. Sint-Truiden, 1790, p.57-59
- (8) T.J.GERITS. O.c., p. 24. Historie en mirakelen, p.52-55.
M.GOYENS. Geschiedenis van Kortenbosch. Hasselt, 1948, p. 78.
- (9) F.SORBER. Kledij in Antwerpse archieven uit de zeventiende eeuw in -Antwerpen,in de XVIIde eeuw, 1989, p. 468.
M.CONRADS en G.KLINKHAMER. Elseviers Kostuumgids. Westerse kledingsstijlen van de vroege middeleeuwen tot heden. Amsterdam-Brussel, 1981, p.55.
- (10) De volledige studie vindt men in H. VANNOPPEN. De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenbos bekeken uit het standpunt van kleding, mode en streekdrachten- in Kortenbos vroeger en nu. Deel IV. Kortenbos, 2007, p. 174-198. Dit boek werd uitgegeven bij het 20-jarig bestaan van de Geschied-en Heemkundige Kring Kortenbos in 2007.

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst vzw

Aan dit nummer 1 – maart 2008 van jaargang 33 werkten mee: Frans De Schutter, Jos De Sloover, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Marcel Oelbrandt, Eddy Picavet, Jos Van Eyken en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

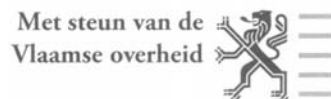
Het abonnementsgeld bedraagt 7,50 euro (binnenland), over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 t.n.v. IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee. Buitenlandse abonnees betalen 10,50 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB; de overschrijving gebeurt dan aan het tarief voor binnenlandse betalingen.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476/355.976, e-post ivv.secretariaat@telenet.be

Alle andere IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel), tel./fax 03/475.12.05, e-post meersmanwouters@hotmail.com, of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be

EDITORIAAL

BEDANKT—DANK JE—DANKJEWEL ERIK

Ik hoorde enige tijd geleden iemand zeggen: ik zal pas tevreden zijn wanneer ik aan niemand nog dankjewel moet zeggen. Naar mijn mening een ronduit gevaarlijke uitspraak. Ons bestaan is onnoemelijk verweven met de goede wil van wie ons omringen, al was het maar de welwillendheid van de lezers.

Sus⁽¹⁾ blijft in nagenoeg alles pionier. Hij startte 'Volkskunst' op als de geschreven spreekbuis van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst. Het tijdschrift is al gedurende drieëndertig jaar een trouwe bondgenoot in onze communicatie met de buitenwereld, hoe bescheiden zijn verspreiding ook moge wezen. Alles werd opgestart in het tijdperk van de schrijfmachine. Eens de computer het knippen en plakken verving, kreeg Sus trouwe hulp van Dirk en Erik. Met de geleidelijkheid hem eigen, zorgde Erik voor de eindredactie, nummer na nummer, volume na volume.

Het resultaat mocht er zijn. Onder zijn beheer kon 'Volkskunst' zich in steeds meer schrijvers verheugen. Daar waar Sus nagenoeg hele nummers voor zijn rekening nam, zagen we de jongste 5 jaar niet minder dan 16 andere auteurs de pen opnemen. Sus en 'de 16' zorgden er voor dat Erik zich niet te veel om de inhoud hoefde te bekommeren. Erik zette alles op papier in een voor de lezer verteerbare vorm. Hij hield zelfs een statistiek bij in excel-formaat. In de tabel hier-naast krijgen we een idee waar de auteurs het over hadden.

In naam van Erik en IVV een warm dankjewel dus ook aan de schrijvers, ieder met zijn of haar aandachtspunten, zijn of haar stijl, zijn of haar boodschap. Deze en nieuwe auteurs zullen verder werken aan Volkskunst. Het huidige nummer bevestigt dat.

Wat het redactiewerk zelf betreft, strekt het Erik tot eer plaats te maken voor nieuw bloed. Communicatie blijft een belangrijk onderdeel van onze werking.

Rubrieken (alfabetisch)	Aantal bijdragen	
Banistiek	3	1,1%
Erfgoed	4	1,5%
Festivals Feesten	14	5,1%
Gilden	6	2,2%
IVV organisatie	22	8,0%
IVV publicaties	37	13,6%
Muziek	13	4,8%
Personalia	8	2,9%
Poppenspel	2	0,7%
Redactie	12	4,4%
Stoeten	3	1,1%
Streekdrachten	19	7,0%
Varia	11	4,0%
Vendelen	20	7,3%
Volksdans	65	23,8%
Volkskunst	33	12,1%
Volksverhalen	1	0,4%
Totaal	273	

Communicatie groeide ondertussen uit tot een veelzijdig gegeven. Naast het tijdschrift hebben we het internet met onze webstek, de elektronische uitwisseling van documenten via e-mail, het netwerk van de haalbaarheidsstudie en nieuwsbrieven. We vonden communicatie belangrijk genoeg om rond dat thema vrijwilligers samen te brengen tot een werkgroep. Stefaan Haesen, Jos Van Eyken, Jos De Sloover en Marcel Oelbrandt beantwoordden de oproep. Stefaan was bereid om de teksten om te smeden tot een tijdschrift, en het eerste nummer onder zijn beheer mag gezien worden. De overstap geeft meteen aan ons secretariaat een zwaarder gewicht. Dat ligt in de lijn van ons beleid waarbij steeds meer initiatieven zullen convergeren naar een herkenbaar centrum.

Erik, tijden veranderen. We hebben dat al meermaals in 'Volkskunst' met voorbeelden geïllustreerd. Toch moeten we niet overhaast te werk gaan. Alhoewel je aan dit nummer niet de klassieke zorg hebt moeten besteden, blijf je er toch in aanwezig. We maken gebruik van de welwillend doorgestuurde kaff. We zullen jouw concept nog een tijdlang handhaven. Grote mensen laten monumenten na, geen ruïnes. Je mag blij en fier zijn met het monument 'Volkskunst'. Nogmaals dank, ook voor de stilzwijgende belangstelling en ondersteuning in de toekomst.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

Noten:

(1) Frans Geens.

WERKGROEPEN

WERKGROEPEN IVV DRAAIEN OP VOLLE TOEREN

Het IVV telt vier werkgroepen: het Vlaams Dansarchief, het Vlaams Vindelarchief, de Streekdrachtencommissie en de Werkgroep Communicatie.

De eerste drie fungeerden jarenlang onder de bezielende leiding van Frans 'Sus' Geens, de ere-voorzitter van het IVV. Alle drie de werkgroepen draaien op volle toeren, de vernieuwde regelmaat waarmee nieuwe publicaties verschijnen is er het levende bewijs van. De vierde werkgroep, de Werkgroep Communicatie, is een boreling die het levenslicht zag op 18 februari jl. Zij krijgt tot taak de radertjes van interne en externe communicatie soepel te laten draaien.

8. Het votiefschilderij 'Een ellendich kindt, kreupel, doof, stom en blindt, geneest, gaet, hoort, spreeckt en siet'

Een vrouw legt haar kindje op het altaar omringd door familieleden en een priester. Het ging om het mirakel van Elisabeth Philips in 1640. Deze was de dochter van Arnold Philips en Margaretha Robijns van Lummen. Volgens het mirakelboek was het kind mismaakt van het hoofd tot aan de voeten, doof, stom, blind, lam en kreupel⁽⁸⁾. De man draagt de wambuis, broek en mantel. De wambuis is een kort aanpassend kledingstuk met lange mouwen. Op het einde van de 17de eeuw vervangt men de term wambuis door 'justaucorps' en 'jupon'⁽⁹⁾. Later spreekt men van een 'kazak'. Opvallend zijn de platte witte kragen bij de dames. Het décolleté was in de mode. Langs het décolleté droeg men een strook kant of een platte kraag. De burgervrouwen in de noordelijke landen bedekten het décolleté met een 'bef' of rabat of met een 'neerstik' of halsdoek. Heel wat beffen waren uit kant.

Besluit

De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenberg⁽¹⁰⁾ zijn niet zeer gedetailleerd zoals dat het geval is met deze te Gent en te Overijse, waar de votiefschilderijen echte portretten zijn. Toch zijn de votiefschilderijen van Kortenberg belangrijk omdat ze ons een sfeerbeeld geven van de kledij in het midden van de 17de eeuw. Het is niet altijd duidelijk of het om mode of streekdracht gaat. Beide zijn duidelijk met elkaar verwant. Het platteland wordt geïnspireerd door de mode van de stad. De armere groepen bootsen de rijkere na. De streekdracht vindt haar oorsprong in de mode. Het is de 'low culture' (de volkscultuur) naast de 'high culture' (elitecultuur).

Dr. Henri Vannoppen

Noten

- (1) M.DAEM. Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje Schreiboorn te Gent. Gent, 1975, 140 p.
- (2) C.WILLAERT. Lanck sieck en sibillijck genesen. Bijdragen tot de geschiedenis van Ijse, Lane —en Dijleland, deel XVII. Overijse, 1999, p. 23-49.
H. VANNOPPEN. Streekdrachten in onze gewesten. Gent, 1994, p. 204-205.
- (3) KLAUS BEITL. Votivbilder als quellen für die Kleidungsforchung am Beispiel von Vorarlberg, in Kleidung-Mode-Tracht. Wenen, 1987, p. 159-176.
- (4) T.J.GERITS. Mariale basiliek van Kortenberg. Hasselt,(s.d), p. 22-23.
- (5) Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel. Oude Kunst - in de reeks Musea van België. Brussel, 1967 (6de uitgave), nr. 69.

Het kreupele meisje op het schilderij is vergezeld van haar moeder en een andere dame. De kruk ligt op de trede. Het zou hier waarschijnlijk gaan om de genezing van Katharina Mathot, dochter van koopman Libert Mathot uit Luik⁽⁴⁾. De moeder droeg een jak met panden die breed uitslaan. Boven de rok werd een schort gedragen geheel volgens de mode van de tijd. Op het hoofd droeg de vrouw een witte muts. Deze witte muts was ook zichtbaar bij de boerin op het schilderij 'Boerenfamilie voor de hoeve' van David Teniers II de Jongere. De schort was niet alleen functioneel als deel van de werkkledij, maar werd ook als statussymbool gebruikt in de 17de eeuw bij zondagse kerkgangkledij. De jak met lange panden of het keursje vinden we ook terug op de schilderijen van David Teniers II de Jongere (1610-1690) denk maar aan 'Vlaamse kermis'⁽⁵⁾. De dansende vrouw draagt daar ook dat keursje met lange panden, een soort 'kazevek'. Rood, witroos en groen waren daarbij geliefde kleuren. De voorschoten waren gewoonlijk wit. Het witte kapje onder de kin vastgebonden is bijna Europees in deze periode. We vinden het zowel in Vlaanderen, als in Holland als in Frankrijk⁽⁶⁾.

7. Het votiefschilderij 'Een dochterke gebooght met haer hoofd tot de kniën recht haer op aen de eyck van O.L.Vrouw'

Het kreupele meisje richtte zich op uit haar draagstoel en loopt in de richting van het Mariabeeld. Het ging hier om Maria Nullens, dochter van Bartholomeus Nullens en Maria Peeters uit Mal of eerder uit Cleyn-Mal bij Tongeren. De dochter was erg kreupel. Haar gebogen hoofd raakte tot aan de knieën. De processie van Mal en Sluizen kwam door haar dorp en ze volgde in een draagstoel mee. Dat was in 1641. Haar toestand verbeterde. Na twee nieuwe bedevaarten in 1642 en 1643 was ze volledig in orde⁽⁷⁾. Het meisje draagt duidelijk rok en jak of keursje. De man bij de draagstoel draagt het haar lang zoals het de mode was in de 17de eeuw.

Vlaams Dansarchief, coördinatie Dr. Gert Laekeman.

Leden van het Vlaams Dansarchief aan het werk ten huize van Andrea Sterck. ... In de richting met de zon: Andrea Sterck, Koen Augustyniak, Gert Laekeman en Paula Wouters. Foto door Marcel Oelbrandt ...

Deze werkgroep, de oorsprong van het IVV, vergadert maandelijks. Tussendoor wordt er in subwerkgroepen aan afzonderlijke opdrachten gewerkt. Momenteel staat heel wat op stapel omtrent het noteren van mazurka's en de samenwerking met andere organisaties bij het beoefenen en verspreiden van het Vlaams volksdanserfgoed.

Vlaams Vendelarchief, coördinatie Frans De Schutter.

Het Vlaams Vendelarchief is reeds meer dan vijftientig jaar actief, en vergadert eveneens maandelijks. Aanvankelijk was de werkgroep bezig met het noteren van authentieke reeksen, wat leidde tot het standaardwerk 'Het Vliegende Vendel' (1984). Op 13 april wordt, ter gelegenheid van Erfgoeddag, de vernieuwde brochure 'Vendeltermen' voorgesteld (zie elders in dit blad).

Streekdrachtencommissie, coördinatie Dr. Henri Vannoppen.

Ook de Streekdrachtencommissie heeft er reeds een jarenlang traject opzitten en vergadert naargelang wenselijkheid of noodzaak. In 1994 werd het boek 'Streekdrachten in onze gewesten' gerealiseerd, we mogen het gerust ook het standaardwerk noemen op dit vlak. Momenteel wordt er gewerkt aan het tweede boek over streekdrachten. De vergaderingen vinden steeds plaats in het Erfgoedhuis Kortenberg te Erps-Kwerps.

Leden van de Streekdrachtencommissie voor het Erfgoedhuis Kortenberg.

Werkgroep Communicatie, coördinatie Stefaan Haesen.

De nieuwe werkgroep zag het levenslicht op 18 februari en telt momenteel vier leden. Er is veel werk op de plank en de werkgroep kan zeker en vast nog versterking gebruiken. Interne en externe communicatie is een begrip waaronder zowat alles kan gerekend worden dat de vitaliteit van een vereniging kan bevorderen. Jonge communicatieve geesten, door informatica gedreven, mogen niet wachten om zich aan te melden.

WERKGROEP COMMUNICATIE

IVV heeft dus een werkgroep communicatie en dat zal je geweten hebben.

1. Wie is wie ?

Jos Van Eyken is archivaris, heeft ervaring in het maken van tijdschriften en websites. Hij werkt in de drukkerij sector.

Jos De Sloover is begaan met interne communicatie en zal bijdragen leveren voor Volkskunst.

Stefaan Haesen heeft ervaring in het maken van tijdschriften, publicaties en websites. Beroepsmatig bezig met elektronische communicatie en digitale documenten.

Marcel Oelbrandt is zelf drukker geweest, vindt communicatie in elke organisatie belangrijk en zal bijdragen leveren voor Volkskunst.

2. Wat willen we bereiken ?

De voornaamste verwachtingen van de werkgroepleden zijn:

Verbetering van interne communicatie: waar zijn de IVV-medewerkers en werkgroepen mee bezig.

Doorgeven van gerelateerde info aan de IVV- medewerkers.

Meer afwisseling in de inhoud van Volkskunst, zodat we een ruimer publiek kunnen aanspreken.

Ontsluiten van archief voor IVV-medewerkers en voor buitenstaanders.

3. Hoe doen we dat ?

a. Interne communicatie: nieuwsbrief, verslagen werkgroepen, raad van bestuur en algemene vergadering, jaarverslag, begroting, jaaractieplan, intranet, activiteiten, uitnodigingen, documenten, catalogus, voorraad, projectwerking, ... (lijst is nog aan te vullen)

b. Externe communicatie: tijdschrift Volkskunst; publicaties, webstek, persmedelingen, gastbijdragen in andere tijdschriften, ontsluiting van het

Klaus Beitz bestudeerde de votiefschilderijen in Vorarlberg in Oostenrijk. Hij maakte er een inventaris van 280 votiefschilderijen⁽³⁾. De hoogtepunten in Vorarlberg waren de Contrareformatie en de Barok. De votiefschilderijen van de basiliek van Kortenbos behoren ook tot deze periode. Beitz stelde zich de vraag of deze schilderijen realistisch zijn. Wanneer ze realistisch zijn, dan zijn de votiefschilderijen een belangrijke bron voor de regionale 'Kleider-und Trachtengeschichte'. Volgens Beitz zijn de voorstellingen realistisch. De kledij is een zondagskledij, een kledij van kerkgangers. Volgens hem behoren de votiefschilderijen tot de volkskunst en tot de 'visueller Anthropologie'. Mirakelboeken kunnen ons hulp bieden bij de interpretatie van de votiefschilderijen. Soms geven ze ook de sociale achtergrond van de personen, die miraculeus genazen. In Vorarlberg erkende Beitz mannen in streekdracht met lange haren of met een pruik en met een culotte of kniebroek, vrouwen met een juppa of overkleed, met een schort over hun rok, met de typische hoofddeksels.

3. Kledij zorgde voor werk

Heel wat beroepen waren verbonden met de kledij: de kleermaker, de kousenmaker, die voor de gebreide kousen zorgde, de mutsenmaakster, de schoenmaker, de oud-kleerkoper, de blijker, die voor het bleken op de bleekweide instond en de dames die voor het onderhoud van de kleding instonden. Het was eigenlijk een ganse economische sector, die hier meespeelde.

4. Van Spaanse smaak naar Franse smaak

In de 17de eeuw zien we de mode ook sterk evolueren: de Spaanse smaak wordt langzamerhand vervangen door de Franse smaak en dan duikt ook de pruikenmaker op. Frankrijk krijgt met de Bourbons (Lodewijk XIII, Lodewijk XIV) ook het overwicht op Spanje met de Spaanse Habsburgers (Filips III, Filips IV, Karel II). De politiek bepaalt de mode. Dat constateerde ik ook in 1986 toen de bekende Nederlandse tekenaar Rien Poortvliet mij advies vroeg voor zijn boek 'Langs het tuinpad van mijn vaderen', dat verscheen in 1987 en waarin hij zijn voorouders wou weergeven in de kledij van de 17de eeuw. Ook voor feestelijke gebeurtenissen verscheen er dan soms een feestkledij b.v. het bruidskroontje dat boven de witte muts gedragen werd bij huwelijken.

5. 32 mirakelen in Kortenbos

In de archieven van Kortenbos vinden we 32 mirakelen terug. De meeste mirakelen spelen zich af in de periode 1637-1651, dus in de baroktijd. Van 18 mirakelen werden votiefschilderijen gemaakt. We behandelen hierbij als voorbeeld drie van deze votiefschilderijen.

6. Het votiefschilderij 'Een kreupel dochterken tot hier ghedraechen gaet ghesondt naer huys'

SPROKKELINGEN

De februari-vergadering van het vendelarchief wordt op de valreep door twee leden minder bijgewoond. Vreugde en verdriet op 11 februari :

Overlijden Lieske Cunen

In Genk overlijdt Lieske Cunen (82), schoonmoeder van Herman Oyen, lid van het Vlaamse Vendelarchief. Lieske hield van het leven en van haar mooie gezin. Het IVV betuigt zijn medeleven aan Herman en de ganse familie Stienaers-Cunen.

Geboorte Ferun Kinne

Diezelfde dag ziet Ferun Kinne het levenslicht. Zij is de eerste kleindochter van Stefaan Haesen, eveneens lid van het Vlaams Vendelarchief. Het IVV deelt in de vreugde, zeker wanneer tijdens de middagpauze van de Algemene Vergadering van 2 maart deze kleine spruit het gezelschap vervoegt.

STREEKDRACHTEN

DE VOTIEFSCHILDERIJEN VAN DE BASILIEK VAN KORTENBOS UIT DE 17DE EEUW OF EEN KLEDINGSBEELD VAN LIMBURG IN DE SPAANSE PERIODE

1. Votiefschilderijen in Europa en in Vlaanderen

Een kostuumhistoricus moet een 4-tal bronnen gebruiken om de geschiedenis van de kleding te geven: de kledingsstukken zelf, de schilderijen, de geschreven documenten en de orale cultuur of de mondelinge overlevering. Tot de schilderijen behoren speciaal de votiefschilderijen. Ze werden in de bedevaartkerken opgehangen als dank voor een bekomen miraculeuze genezing. Votiefschilderijen, ook mirakelschilderijen genoemd, vinden we terug in Beieren (Duitsland), in Oostenrijk, in Zwitserland, in Italië, in Frankrijk, maar ook in Vlaanderen. Je treft ze aan in de basiliek van Halle (Vlaams-Brabant), in de kapel van O.L.Vrouw van Schreiboorn te Gent (Oost-Vlaanderen)⁽¹⁾, in Jezus-Eik ten zuiden van Overijse (Vlaams-Brabant)⁽²⁾, en in de basiliek van Kortenbos (Limburg).

2. De studie van de votiefschilderijen in Oostenrijk

archief, ... (lijst eveneens nog aan te vullen)

4. Verandert er iets ?

Niets en toch alles: we houden dezelfde huisstijl voor interne en externe communicatie.

Ook voor het tijdschrift ? Voorlopig wel, er zijn immers ook financiële beperkingen. En net als vroeger krijg je het vier maal per jaar in je brievenbus: rond 31 maart, 30 juni, 30 sept. en 31 dec... En wou je zelf ook wat kwijt ? Inleveren artikels: 6 weken voor verschijningsdatum.

5. Contactgegevens ?

Stefaan Haesen - E-post:stefaan.haesen@telenet.be

Telefoon:015/314723 - Mobiel:0496/593523

Jos De Sloover - E-post:jozef.desloover@minfin.fed.be

Telefoon:053/786579 - Mobiel:0497/510272

Marcel Oelbrandt - E-post:oelma@skynet.be

Telefoon:09/3483616 - Mobiel:0476/355976

Jos Van Eyken - E-post:josvaneyken@scarlet.be

Telefoon:014/545997 - Mobiel:0476/429890

(jds)

HAALBAARHEIDSTUDIE

In Volkskunst nr 3 van de vorige jaargang schreven we over de haalbaarheidsstudie die het IVV momenteel opmaakt. Er wordt niet alleen onderzocht wat de haalbaarheid van de opdracht van het IVV is, tegelijk wordt nagegaan welke mogelijkheden voor samenwerking er zijn. Dit gebeurt aan de hand van:

- ♦ zestien interviews met organisaties in de eigen sector volkscultuur, of uit sectoren waarmee het IVV in contact komt,
- ♦ en vijftientig verenigingen die een schriftelijke enquête toegestuurd kregen.

Onder begeleiding van Kwasimodo, de cel integrale kwaliteitszorg voor het sociaal-cultureel werk, wordt gestreefd naar afwerking van de haalbaarheidsstudie tegen de grote vakantie. De mogelijke projectmatige samenwerkingen die eruit voortspruiten, worden vervolgens geïmplementeerd in een vernieuwd beleidsplan. Daarover hopen wij jou te kunnen berichten in het septembernummer van Volkskunst.

(Lees verder op pagina 10)

VOLSKUNST-VOLKSCULTUUR

MIDZOMERNACHTSVIERINGEN, SINT JANSVIERINGEN...

EEN BIJZONDERE TRADITIE

*Nu zit de zonne hoog in de hemelstoel
Nu zit de zonne hoog overal.*

*Haal hout en help ons
Hoopt het te gaar alhier;
Haal hout en help ons mee, allemaal!*

*Vliegende vlamme, vlerk van 't zonnewel,
Vliegende vlamme, vlucht in de hoop!*

Guido Gezelle over het Sint-Jansvuur. (Uit Traditie -10de jaargang – 2)

Tot nog niet zo heel lang geleden was de Sint-Jansviering⁽¹⁾ het zomerfeest bij uitstek; het is niets minder dan een gekerstend heidens midzomerfeest⁽²⁾, een hulde aan de zon... Rond 21 juni beleven we immers de langste dag en bijgevolg ook de kortste nacht. De aarde zet vanaf dan haar baan verder naar de andere kant van de zon en omdat deze hemellichamen scheef staan tegenover elkaar, zal de lichtinvloed van de zon steeds net iets minder worden en dobberen we zachtjes naar de winter toe.

Onze verre voorouders hebben dit "overgangsmoment" altijd op bijzondere wijze gevierd: vanaf de "donkere dagen rond de jaarwisseling" is het grote zonnewel de steile hemelhoogte heel langzaam opgeklimmen, gedreven door de onverstoorbare, steeds weerkerende krachten die het leven in de natuur beheersen. Uiteindelijk triomfeert de zon over duisternis en koude, over ijs, sneeuw, regen en mist want met haar stralen zuigt zij al wat in de grond te kiemen is gelegd omhoog en verlicht en verwarmt ze alles wat de aarde rijk is. De dagen worden extra lang en vol licht, de nachten kort en helder...

Veel kennis over het heelal hadden onze voorouders niet en dat dag en nacht op een bepaald moment precies even lang zijn, zal hen weinig hebben aangesproken. Wat ze wel aan de lijve ondervonden, was dat de dagen in een bepaalde periode altijd iets langer en dan op zeker moment langzaam weer korter werden. De "langste" en de "kortste" dag zijn opmerkelijke en eenmalig voorkomende momenten in een jaarkring, gekenmerkt door "de zon" die zij als "goddelijk" beschouwden. De over-

ten bij elkaar. Ruimtegebrek noodzaakt ons dit regelmatig te beoordelen en tot actie over te gaan. Een groep is immers geen museum en bewaart enkel voor eigen gebruik. Belangrijk is dan wel dat er zorg kan besteed worden aan wat er bewaard wordt.

Weten wat er is, is de basis van het beheren ervan. We moeten enkel bewaren wat nodig is voor de groep. Als er dan toch moet overgegaan worden tot sorteren, dan kan je best eerst dubbels eruit halen. Behouden van het beste exemplaar is de boodschap.

Wat we willen (moeten) verwijderen, kunnen we best proberen onder te brengen bij een bevriende groepering die verzamelen en bewaren wel in haar doelstellingen heeft, een heemkring of een museum. Ook hier duidelijk opmaken of het over een donatie of bruikleen gaat, of de informatie mag openbaar gemaakt worden en dat je de elementen later nog wil gebruiken voor vb. een tentoonstelling. Wat in een museum geraakt, krijg je meestal niet meer terug. Hier worden meestal ook goed door-dachte overeenkomsten ter ondertekening voorgelegd. Na te lezen en goed na te vragen eer tot tekenen over te gaan, is de boodschap. Soms moet je van je hart een steen maken en geef je beter voorwerpen aan een museum in plaats van ze te laten vergaan. Soms wordt zelf iets onderhouden te duur en moet je het overlaten aan specialisten.

(jve)

Wordt vervolgd ...

STUDIEDAG OVER ARCHIVERING: 'ZUURVRIJE SAMENWERKING'

Op woensdag 16 april organiseren Pro Memorie, een project van Heemkunde Vlaanderen, en FARO, Vlaams steunpunt voor Cultureel Erfgoed vzw, een studiedag omtrent "Zuurvrije Samenwerking, Vrijwilligers en professionals in het archieflandschap". De studiedag focust op de relatie tussen vrijwilligers en beroepsmensen die zich bekommeren om archiefzorg.

Praktisch: 16/4/2008, bij FARO, Priemstraat 51, 1000 Brussel. Inschrijving via fax naar 015/20.54.23 of via de website www.helpdesklokaalerfgoed.be, waar je het volledige programma kan bekijken. Kostprijs € 15, op rekeningnummer 068-2218590-33, catering en een infomap met brochure inbegrepen.

ARCHIVEREN

VAN MOOIE DINGEN EN NOG MOOIERE HERINNERINGEN

Waar blijven we met de informatie over optredens, over reizen, boekhoudkundige informatie, foto's, video- en filmopnames, dansbundels, notities van gecreëerde dansen en optredens en nog veel meer? Daarnaast komen nog voorwerpen die we nodig hebben of gehad hebben: kledij, attributen, geschenken en zoals de notarissen zo mooi kunnen beschrijven "alles wat ter plaatse bevonden zal worden".

Wat doen we er mee? Elke groep wordt ooit met deze vraag geconfronteerd bij een verhuis of bij het wisselen van de leiding in de groep. Vaak worden documenten en voorwerpen in een eigen lokaal of bij de leiding thuis bewaard.

Bij overdracht van leiding kunnen er problemen ontstaan. Wat is eigendom van de groep of van de bewaarder in kwestie? Dit is voor sommige voorwerpen duidelijk maar andere zitten in een schemerzone. Meestal wordt afgesproken dat wat aangekocht is door de groep, eigendom is van de groep.

Maar wat doen we met geschenken? Zijn deze voor de groep of persoonlijk voor de leiding van de groep bestemd? Duidelijke afspraken in het bestuur zijn hier van groot belang om later discussie te vermijden.

Soms geeft iemand die vroeger leiding had, of familie ervan, bepaalde voorwerpen aan de groep, maar het kan echter ook zo zijn dat bij een overlijden, de familie ze als eigendom beschouwt hoewel ze eigendom zijn van de groep.

In het eerste geval is het best, om latere discussie te vermijden, deze voorwerpen of documenten te aanvaarden met een donatieformulier. Hierop kunnen de voorwerpen en documenten vermeld worden, maar eveneens een aantekening of het over bruikleen dan wel een schenking gaat.

Om het tweede te vermijden, zou de persoon die voorwerpen van de groep in huis bewaart, best ook een bruikleendocument ondertekenen of er zou minstens een lijst moeten zijn waarop de eigendommen van de groep vermeld staan. Om dezelfde reden is het ook belangrijk aankoopbewijzen te bewaren.

Bewaren, weggeven of afstoten?

In de loop der tijden krijgt elke groep heel wat voorwerpen en documen-

gang (het solstitium) wordt ook wel zonnestilstand geheten (respectievelijk de zomerzonnestilstand rond 21 juni en de winterzonnestilstand rond 21 december). Dat deze unieke momenten in het jaar aanleiding gaven tot bijzondere feesten en gebruiken hoeft dan ook geen verwondering. Het feit dat de zon zich, na de langste dag van het jaar, ineens wendde op haar baan en aan krachten afnam, maakte uiteraard enorme indruk. Een zelfde emotie manifesteerde zich als bij midwinter waarbij de zon, na de langste nacht, aan krachten toenam. Al van bij de aanvang van de "het georganiseerde mensdom" werden beide dagen als feestdagen beschouwd en gingen ze gepaard met allerlei religieus-gekleurde plechtigheden. Vele elementen uit de gebruiken op de feestdag van Sint-Jan stemmen dan ook overeen met die van het oude Germaanse midzomerfeest.

Veel van de symboliek rond de midzomervieringen stond in het teken van de liefde, de erotiek... Meerdere vruchtbaarheidsriten (die eigenaardig genoeg meestal ook gepaard gingen met een dodenverering!) waren aan de orde van de dag... en de nacht. Als hulde aan de zon werden grote vuren aangelegd. Met allerlei rituelen en magische dansen poogde men de goden - en de overledenen (die door de dood ook al iets goddelijks hadden of toch al een stadium dichtbij de goden vertoefden) - gunstig te stemmen om vruchtbaarheid voor mens en dier, voor land en zee af te dwingen. Later werden deze "heidense" feesten binnen het kerkelijk gebeuren geïntegreerd. Oorspronkelijk zouden de Sint-Vitusfeesten⁽³⁾ in de Christelijke kerk de plaats van de midzomerfeesten innemen, later werden dat de Sint-Jansvieringen.

Wanneer de Sint-Jansvieringen precies in zwang kwamen, kon niet uitgemaakt worden. Maar blijkbaar vond men later Sint-Pieter toch wel belangrijker (hij moet dan ook de hemelpoort openmaken, dus kon je maar beter goed met hem staan), zodat Sint Jan op zeker ogenblik een beetje in het vergeethoekje belandde. Meer en meer werden de Sint-Jansfeesten vervangen door de Sint-Pietersfeesten, wat in Vlaanderen misschien ook verklaard zou kunnen worden door de ligging aan zee... (Sint-Pieter, als visser, is de patroonheilige van de zeevaarders).

Waarschijnlijk is echter het religieus fanatisme in de 15de, 16de eeuw er de oorzaak van dat Sint-Jan in de katholieke Nederlanden – en dan vooral in Vlaanderen - van zijn voetstuk werd gehaald en Sint-Pieter naar voor werd geschoven... Want toch ...baat het niet, het schaadt ook niet en met al die bovennatuurlijke toestanden weet je maar nooit. De meeste Sint-Jansgebruiken waren immers animistisch (betreffende de verering bij natuurvolkeren van geesten van overledenen die in levensloze voorwerpen zijn overgegaan). Maar ook, door Sint-Pieter openlijk te gaan eren, werd de bijzondere verbondenheid met de Rooms-Katholieke Kerk extra beklemtoond. Sint-Pieter wordt immers gezien als de eerste

paus van de Rooms-Katholieke kerk en ten tijde van de godsdienstoorlogen in de Lage Landen kon dat tellen, en dat terwijl Sint-Jan vooral door de protestanten in zijn functie van “voorloper” werd gehuldigd.

Alhoewel deze rituele feesten door onze voorouders dus zeer ernstig werden genomen, zijn zowel de Sint-Jans- als de Sint-Pietersfeesten

later geëvolueerd tot kinderfeesten. Veel van de oorspronkelijke grotemensen-activiteiten werden door het jonge volkje “gekopieerd”. Van de oorspronkelijke symboliek en inhoud ging veel verloren, soms valt nog moeilijk te achterhalen waarom bepaalde gebruiken ooit ingang vonden of wat het initiële doel was... In de huidige samenlevingscontext hebben die traditionele elementen dan ook nog slechts een te verwaarlozen betekenis, zijn het nog enkel “folkloristische” bedoelingen. Toch blijft het boeiend uit te zoeken hoe onze Westerse cultuur, onder andere via deze gebruiken, vorm en inhoud heeft gekregen... En dan loont het evenzeer de moeite deze tradities op een of andere manier in ere te houden opdat dit stukje levend verleden ons meer inzicht zou verlenen in het overweldigend heden...

Johannes, Jan komt uit het Hebreeuws (Johôchânân) en betekent: Jehovah (Jawêh) schenkt of is genadig, erbarmt zich. Godsgeschenk, genadekind... Johannes De Doper was voor vader Zacharias (een priester) en moeder Elisabeth (een nicht van Maria, de moeder van Jezus) immers een geschenk uit de hemel. Ze hadden de hoop op een kind al lang opgegeven. Vader Zacharias, die ondanks een voorafgaande goddelijke toelichting door een engel (Gabriël), niet wilde geloven dat zijn al sinds lang steriel gebleken echtgenote op hoge leeftijd toch nog zwanger was geworden, werd dan ook letterlijk met stomheid geslagen (door God gestraft!) (Lucas 1,5 - 25). Pas toen de reinigingsperiode na de geboorte voorbij was en het kind ter besnijdenis naar de tempel was gedragen - en nadat de vader de naam van de boreling (hem bij de goddelijke tussenkomst opgelegd) op een tablet had genoteerd - werd Zacharias opnieuw het spreekvermogen verleend. Dit verhaal zou ontstaan zijn om een andere - dan evenwel een maagdelijke! - conceptie aan te kondigen van nog veel meer belang: die van Jezus Christus.

polka's, walsen en kadrils. Zeer internationaal bekende klarinettenbouwers in ons land waren o.a. Tuerlinckx en Steeghmans in Mechelen, Rottenburgh in Brussel en Raingo in Bergen.

Merkwaardig ook dat in de 19de eeuw de schuiftrombone, al bekend en verspreid in de middeleeuwen, een heropleving kende en vaak in spelemansorkesten terug te vinden was; later bijgestaan door de kornet, een ander koperblaasinstrument. Ook de bugel en de tuba kwamen soms de speelschaar versterken.

Maar met de uitvinding van het diatonisch accordeon rond 1820 begon voor de volksmuziek in de meeste Europese regio's een nieuw hoofdstuk. Heel vlug wist “de piano van de kleine man” zich in te burgeren in de ensembles en er zelfs een zeer belangrijke plaats in te verwerven. Het instrument bood ook veel mogelijkheden in de begeleiding van de volkse dansen en als solo-instrument. Het werd hét instrument bij uitstek van de speelman. De permanente aanpassingen en verbeteringen boden steeds meer kansen en mogelijkheden. Waar er in den beginne wat meewarig werd op neergekeken in de klassieke muziekkringen, is de accordeon vandaag zelfs opgenomen in de rangen van symfonische orkesten.

De of het accordeon heeft echter meer namen. Zo spreekt men ook van een harmonica, trekzak, open-en-toe, buikorgel, trek-orgel, schippersklavier, speel-boek en boekorgel. In korte tijd groeide het uit tot het speelmansinstrument bij uitstek.

Lang even populair was het fluitje van een cent. Maar in die ‘blekken’ orkesten gebruikte men ook de meest uiteenlopende ritme-instrumenten als de triangel, kleppers, lepels, belletjes, kleine trom, rammelaar en dzingel, een onovertroffen fantasierijk lawaaituig.

Tot rond de Eerste Wereldoorlog animeerden dergelijke orkestjes heel veel cafébals. Sporadisch treffen wij meer elementen vandaag ook nog wel aan.

Eddy Picavet

Bronnen van de illustraties:

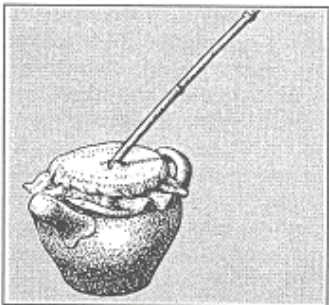
- (1) “Zeg kwezelken, wilde gij dansen” van T. Marievoet en F. Tas (1978);
- (2) “Encyclopedie van muziekinstrumenten” van R. Midgley e.a. (1976).
- (3) Internet.

wisseling. Vandaag kent ze een merkwaardige heropleving.

Dat mag ook gezegd van de hommel die eigenlijk thuis hoort in de grote familie waartoe zowel de primitieve Perzisch-Turkse ahn als de geëvolueerde Zither uit de Centraal-Europese landen behoort (Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland). In onze streken werd hij vooral na de Eerste Wereldoorlog zeer populair. Hij werd vooral bespeeld in de intieme huiskring, maar vond ook onder de naam blokviool zijn weg naar grotere ensembles.

Ook de rommelpot werd—en wordt nog—bespeeld over heel Europa. Bij ons was hij het begeleidingsinstrument bij uitstek van de bedelzangers die rond de jaarwisseling en de Goede Week rondtrokken. Ook vastenavondzotten liepen met de rommelpot.

In West-Vlaanderen noemde men hem goebe; in de Brabantse Voervallei sprak men over prospot. Andere benamingen: foekepot, rautelpot, brompot, voenkpot of ook wel kettemoer.

Meestal werd—en wordt nog— de riet- of kempstok vastgebonden in de langs binnen ingestulpte varkensblaas. Met de natte hand wrijft men dan langs de stengel. Ook wordt het membraan gewoon doorboord; het stokje wordt dan in en uit het gat geduwd.

Heel dikwijls was daar ook nog een bombas bij of een gestreken boog met een varkensblaas als resonantie-ruimte. Rommelpot en bombas lieten een gelijkaardig eentonig gebrom horen. Men vindt beide terug op afbeeldingen met gemaskerde vastenavondzangers.

Nog een universeel bekend instrument is de mondharp. Al in de 15de eeuw leurdende marskramers bij ons met pompen of mondharpen, die wel eens bij de plaatselijke ambachtslui werden vervaardigd maar meestal uit Oostenrijk, Italië of Engeland kwamen. De mondharp werd vanaf de 18de eeuw een jongensspeeltuigje.

Naast de typische volksinstrumenten kwamen nog een aantal speeltuigen voor die ontleend waren aan het klassiek instrumentarium. Vanaf de 18de eeuw werd de doedelzak vervangen door een viool, veelal bijgestaan door de cello. In de vorige eeuw nam de contrabas op zijn beurt de plaats van de cello in.

Toen de klarinet, ook al in de 18de eeuw, haar intrede deed, bood zij heel wat virtuoze mogelijkheden; vooral bij de uitvoering van de typische

De feestdag van Sint-Jan behoort tot de zogenaamde "lotdagen"; dat zijn dagen die invloed uitoefenen op de toekomst van de mens, op het welslagen van de oogst, op het gedijen van het vee en op het weer⁽⁴⁾.

Sint-Jan en Jezus zijn de enige heiligen, van wie de verjaardag wordt gevierd⁽⁵⁾. Van andere heiligen wordt de sterfdag herdacht, omdat zij dan tot de hemel toetraden. Het feest van Johannes wordt ook wel "het kerstfeest van de zomer" genoemd⁽⁶⁾. Oorspronkelijk werd de geboortedag van Sint-Jan gevierd rond Epifanie (6 januari), zoals in de Oosterse kerk: in Byzantium vierde men het feest op 7 januari, terwijl Egypte dat in de vierde eeuw op 5 januari deed. De koppeling van Johannes de Doper aan Midzomer werd heel bewust vanuit Rome doorgevoerd om de heidense feesten rond midzomer te kerstenen⁽⁷⁾. Samen met Sint-Jan de Evangelist (27 december) vormde Sint-Jan de Doper de christelijke versie van de as Midwinter/midzomer waar omheen zich het "heidense jaar" wentelt. Deze twee Sint-Jannen verhouden zich dan ook op dezelfde wijze tot elkaar als het dubbelkoppige Janushoof uit de Romeinse traditie.

(jds)

Volgende keer ... Sint-Jan ten dans.

Noten:

- (1) "Sint Jan te middezomere": de feestdag van Sint Jan, Sint Jan de Doper, of Johannes de Doper valt in de Christelijke kalender op 24 juni.
- (2) De term "midzomer" wordt al vanaf de vroege middeleeuwen in alle Germaanse talen geattesteerd. In het oudengels werden middum sumere, midde sumeran, middansummer, middle sumor, midesomer en nog andere plaatselijke varianten gebruikt. Deze benamingen wijzen erop dat het zomersolstitium niet het begin van de zomer markeert, maar het midden van de zomer. Midzomer valt immers midden tussen het punt waar het vee van stal gehaald en tussen de vuren geleid wordt (begin mei) en het begin van de oogstfeesten. (Traditie - Tijdschrift over Germaanse en Keltische cultuur en spiritualiteit, jg 10 nr 2 blz. 26)
- (3) De feestdag van Sint-Vitus of Sint-Veit valt op 15 juni.
- (4) Het zijn Pasen, Midzomer, Midwinter, Dertiennachten, Nieuwjaar, Driekoningen, Lichtmis, Sint-Matthijs, Sint-Jakob en 21 maart.
- (5) Folkloristisch Woordenboek van Nederland en Vlaams België – Uitgegeven door Batavia G.B. Van Goor Zonen's Uitgeverij N.V. 's Gravenhage – 1949. Samengesteld door K. Ter Laan.
- (6) Van Allerheiligen tot Sint Jutemis – Achtergronden van onze feestdagen. uitgegeven door Kosmos.Z&K, Utrecht, Antwerpen, 1994 – Auteur: Inez van Eijk.
- (7) Traditie- Tijdschrift over Germaanse en Keltische cultuur en spiritualiteit .

(Vervolg van pagina 5)

Hier het lijstje van de zestien geïnterviewde organisaties, met ernaast het decreet waarop deze erkend zijn:

ORGANISATIE	DECREET
1 TraVo vzw – Traditionele Volksmuziek	
2 VVKB vzw – Vlaamse Volkskunstbeweging	
3 Erfgoedcel Waasland	Erfgoed
4 Muziekmozaïek	Amateurkunsten
5 Danspunt vzw	Amateurkunsten
6 Sportimonium vzw	Volkscultuur
7 Danskant vzw	Jeugd
8 LVG vzw—Limburgs Volkskundig Genootschap Volkscultuur	via Volkskunde Vlaanderen
9 VVG vzw – Vlaamse Volkskunstgemeenschap	-
10 FVHS vzw—Federatie van Vlaamse Historische Schuttersgilden	Volkscultuur
11 VCV vzw – Vlaams Centrum voor Volkscultuur	Volkscultuur
12 Volkskunde Vlaanderen vzw	Volkscultuur
13 Muziekscholen (folkafdelingen)	Onderwijs
14 Heemkunde Vlaanderen vzw	Volkscultuur
15 Hoge Gildenraad der Kempen vzw Volkscultuur	via Volkskunde Vlaanderen
16 Europeadecomité Vlaanderen vzw	-

ANTWERPEN DANST ER(F)GOED

Op zaterdagavond 12 april 2008, om 20u, brengen een 25-tal Antwerpse volkskunstgroepen ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van VVKB Gouw Antwerpen en van VVKB De Karekiet uit Puurs het totaalvolkskunstprogramma “Antwerpen danst er(f)goed” waarin volksdans, -muziek, -zang en vendelspel worden verweven tot één volkscultureel geheel. Het programma focust op: Antwerpse feesten, Antwerpen vol contrasten en Antwerpen in beweging.

Plaats van afspraak:

Theaterzaal CC de Kollebloem, Kloosterhof 2, 2870 Puurs

Regie en coördinatie:

Kris De Smet, Dirk De Coninck en Erik Luypaert.

Toegangsprijzen:

in voorverkoop (1 consumptie inbegrepen): 10 euro, 7 euro voor kinderen onder 12 jaar.

aan de kassa: 12 euro, 7 euro voor kinderen.

Info:

André Dewitte, Molenstraat 27, Puurs, 03/889.58.46, en www.vvkb.org

dig geplaatste bourdons die veelal in één enkele houder zitten en tegen de linker-schouder rusten. Later (17de en 18de eeuw) vindt men in onze contreien nog een ander type met een cilindrische melodiepomp en drie bourdons, die meer gemeen hebben met de Schotse Lowland small pipe en de Estse torupill.

In de 18de eeuw ruimt de doedelzak stilaan plaats voor de viool. Toch houdt hij evenwel stand tot na de eeuwwisseling in o.m. de Noorderkempen en de provincie Oost-Vlaanderen (Ronse).

Hoewel de benaming doedelzak in Vlaanderen algemeen bekend is, spreekt men soms ook nog over de pijpzak, de muzzel, de moezelzak of zelfs de muisjosak.

Een ander instrument dat in onze contreien lange tijd werd gebruikt om dansen te begeleiden, was de éénhandsfluit. Een blokfluittype met meestal slechts 3 vingergaten, waarvan er 1 achteraan en 2 vooraan waren geplaatst. Hoewel uiterst eenvoudig van constructie, bood ze uitgebreide muzikale mogelijkheden door de toegepaste overblaasstechniek. De muzikant bespeelde de fluit met de linkerhand en sloeg een trom met de rechterhand. Na 1550 verloor lariteit en deed het duo zijn intrede.

De kleine dwarsfluit of zijn doordringende, schikt voor de muzikale activiteiten zoals gangen. Tambour en de hoogtepunten van ven op. Die traditie is maal uitgestorven, vandaag nog de fijfer en trommelaar op in de Fiertel. Ook in Mater begeleiden ze de narrendansen tijdens de jaarlijkse Sint-Amelbergaommegang.

fijfer bleek omwille van schrille toon uiterst gele omlijsting van openprocessies en omme-fijfelaar luisterden ook het Brabantse gildenle-in feite nog niet helemaal in Ronse stappen

Op meer volkse taferelen van o.a. Breugel vinden wij ook de draailier terug. Opvallend dat ze meestal bespeeld werd door rondtrekkende blinde lieremannen. De Vlaamse draailieren, meestal peervormig, werden vaak gebruikt door spelemannen om dansen te begeleiden. Ze bleven in onze gewesten sporadisch verspreid tot kort voor de voorlaatste eeuw-

VOLKSMUZIEK

UIT HET MUSEUM VAN VOLKSINSTRUMENTEN... VAN PIJPZAK TOT TREKZAK OF OPEN-EN-TOE!

Levende muziek ter begeleiding van dans. Meer zelfs, dansers die letterlijk naar de pijpen van de muzikant(en) dansen! Het was - en is nog steeds — een voorwaarde voor een geslaagd volkskunstopptreden. We lazen hierover een artikel van de hand van Eddy Picavet in 'De Driesprong' nr. 3/2007. Dank aan Eddy, de redactie van 'De Driesprong' en de VVKB om dit artikel in 'Volkskunst' te mogen overnemen. Een gewaardeerde vorm van samenwerking!

Je ziet het wel vaker en zeker bij ons ... volksdansgroepen die een geluidsinstallatie – al dan niet op een karretje gemonteerd – achter zich aansleuren. Voor stoeten kunnen daarbij valabele argumenten gelden. Men zal maar met twee blokfluiten en een viool vlak achter een fanfare een stoetdans te begeleiden hebben en bij overmaat van ramp gevolgd worden door een modern trommelkorps. Maar bij een zaaloptreden b.v. of op de binnenkoer van een boerderij bij een oogstfeest laten dansen op de tonen van een muziekinstallatie ... Ik heb dat altijd een beetje zielig gevonden ... De speelman vormt een wezenlijke schakel in het geheel. Hij is het die het tempo aangeeft, de mogelijke ritmewisselingen ondersteunt, de dans een echt levendig elan geeft. Hij is veelal de muzikale duizendpoot. Vandaar de grote verdienste van een speelman en de uitzonderlijke betekenis die hij voor een dansgroep uitstraalt.

Want dansen zonder muziek lijkt schraal, zonder veel ziel en niet zo aantrekkelijk. Vandaar dat men van oudsher steeds de muzikale begeleiding heeft gekoesterd als een wezenlijk element in het uiten van zijn levensvreugde, zijn gezellig samenzijn, zijn samen belijden of zich samen verblijden.

Al in de 14de eeuw vinden wij de doedelzak terug met een konische melodiepijp en één grote bourdon. Tijdens de ommegang in Dendermonde van 1477 telde men onder de 71 deelnemende muzikanten liefst 28 doedelzakspelers.

De bloeiperiode ligt echter wel in de 16de en de 17de eeuw. De instrumenten hebben dan meestal één konische melodiepijp en twee evenwijn-

ERFGOEDDAG 13 APRIL 2008

IVV STELT VERNIEUWE BUNDEL VENDELTERMEN VOOR

De media zullen je, beste lezer(es), zeker al geïnformeerd hebben dat op zondag 13 april de landelijk georganiseerde Erfgoeddag plaats heeft met als thema 'Wordt verwacht'. Als erkende organisatie voor gethematiseerde volkskunde kan het IVV hierbij niet ontbreken. Vorig jaar werd in Nieuwpoort, ter gelegenheid van Erfgoeddag, de bundel 'van Visser, Kapers en Matrozen' voorgesteld.

Dit jaar presenteren we de vernieuwde bundel 'Vendeltermen'. Deze bundel was na eerdere uitgaven in 1987 en 1993 dringend aan herziening toe. Een aantal termen dienden geherformuleerd te worden en nieuwe termen werden toegevoegd.

Plaats van afspraak is de Heirbrugmolen, Heirbrugstraat 162 te Lokeren. In samenwerking met de plaatselijke molenvrienden van 'Levende Molens' is een echte feestnamiddag in elkaar gebokst.

Tijdens het programma van 14u tot 17u30, kan je doorlopend genieten van Lokerse paardenworst, erkend als volkscultureel erfgoed, meulenbrood en Lokerse peperkoek. Voor de kinderen is er een springkasteel.

In het molenmuseum onder de molen wordt om 14u de vernieuwde 'Vendeltermen' voorgesteld, en is er verder doorlopende voorstelling van opnames van vendelspelen, volksdansvoorstellingen en folklorefestivals.

Op het terrein voor de molen treedt om 15u en 16u30 vendeliers- en volkskunstgroep Tijl Uylenspiegel uit Sint-Katelijne-Waver op.

Van volkskunst 'wordt verwacht' dat het verder leeft in een snel evoluerende maatschappelijke context. Kom dat zien op 13 april in Lokeren! Voor meer info surf naar:

www.erfgoeddag.be
www.instituutvlaamsevolkskunst.be
www.levendemolens.be
www.tijl-uydenspiegel.be

BUITENKANS !

Ter gelegenheid van Erfgoeddag 2008 doet het IVV een speciaal aanbod aan de bezoekers tijdens de erfgoeddag, **de lezers van Volkskunst** en de bezoekers van de webstek.

Een pakket van zeven dansbundels kan tot 30 juni 2008 aangeschaft worden aan de uitzonderlijke prijs van 20 euro!

Het pakket omvat:

de traditionele bundels:

- ♦ **Hoogstraten**, met o.a. Hoogstraatse Galop, Karnaval en Meiboombdans,
- ♦ **Midden-Brabant II**, met o.a. Franse Polka en Kadriil van Putte,
- ♦ **Noorderkempem**, met o.a. Draaiende Winden en Steltendans,
- ♦ **Dansen uit Vlaanderen**, met o.a. Rozekensdans en Piepeldans,

en de bundels met nieuwe creaties:

- ♦ **Dans Nu 3**, met o.a. Dans rond de Schout en Kermisdans van Rupelmonde,
- ♦ **Dans Nu 4**, met o.a. Draden Spinnen en De Loere,
- ♦ **Dans Nu 5**, met o.a. Dans voor Drie, Kantklossen en Vierkante Ronde.

Portkosten:

- ♦ geen
indien afgehaald bij onze medewerker Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven, 03/475.12.05
of op het secretariaat: Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, 0476/355.976.
- ♦ 5,50€
indien toe te sturen per postpakket.

Betalingen:

- ♦ op bankrekening 416-3079451-83 van IVV vzw, Dorpsstraat 83, Stekene.

VENDELTERMEN UITGAVE 2007

20 jaar geleden verscheen de eerste uitgave van de brochure 'Vendeltermen'. Dit was een eerste bundeling van begrippen en terminologie om vendelreeksen te beschrijven. Tevoren werd er, binnen de verschillende organisaties waar het vendelen werd beoefend, een verschillende terminologie gebruikt, die vooral mondeling werd doorgegeven. Verschillende organisaties hanteerden soms een andere term voor dezelfde uitvoering, of omgekeerd. Dat maakte het samen vendelen van vendeliers uit verschillende organisaties niet gemakkelijk.

Tegelijk bracht het Vlaamse Vendelarchief, werkgroep van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst, ook het bundeltje 'Vendel Nu 1' uit: een eerste uitgave met 4 nieuw gecreëerde vendelspelen.

20 jaar later telt de reeks 'Vendel Nu' reeds 6 bundels. De oude volkskunst van het vendelzwaaien heeft zich in deze periode verder blijven ontwikkelen in Vlaanderen. Nadat de eerste herdruk van 'Vendeltermen' (1993) uitgeput was, drong een herwerking zich op.

Sommige termen werden anders geformuleerd, om ze beter te verklaren of omdat er ook nog andere combinaties mogelijk bleken, mogelijkheden waarmee de eerdere beschrijving nog geen rekening hield. Er werden ook nieuwe termen bijgevoegd. De indeling werd eveneens aangepast. Er is wel op gelet dat alle reeksen, die in eerdere

uitgaven van het IVV reeds beschreven waren, ook met deze nieuwe termenbundel nog leesbaar blijven.

De medewerkers van het Vlaams Vendelarchief hopen dat deze vernieuwde brochure haar nut zal hebben voor het beschrijven van vendelreeksen en voor de opleiding van vendeliers.

Frans De Schutter

Ook de 'Vendeltermen Uitgave 2007' en 'Het Vliegende Vendel' zijn tot 30 juni 2008 te koop aan uitzonderlijke prijzen ! Pakketprijs is slechts 15 Euro (portkosten zoals hiernaast).

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

Rek. nr. 416-3079451-83

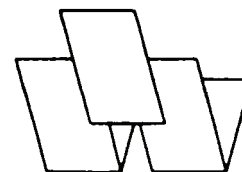
België

P.B.

9160 Lokeren 1

8/4264

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 33
NUMMER 2
JUNI 2008

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING
VAN DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR

INHOUD

EDITORIAAL - Parels	1
WERKING IVV - Algemene Vergadering in Sportimonium	3
AANKONDIGINGEN	
Danspunt & IVV Kaderdag vendelen voor beginners	3
Laat Vlaamse Volkskunst internationaal aan bod komen	4
Kleurrijk Landjuweel bij ANV	4
VOLKSKUNST - Wat is Volkskunst ?	5
BOEKBESPREKING - Wim Bosmans - Pol Heyns en het volkslied	9
VOLKSGEBRUIKEN - Sint-Jan ten dans	11
VERSLAG - IVV kleurt erfgoeddag aan de Heirbrugmolen	14
VOLKSKUNDE - Dossier XI	15
FEESTEN EN FESTIVALS - Vlaamse volkskunst op zomerfestivals	16
VERSLAG - Antwerpen danste er(f)goed	18
ARCHIVEREN	
Behouden van documenten en andere informatiedragers	20
AANKONDIGING	
Groot Kempens Gildenfeest 2008	21
Erfgoeddecreet goedgekeurd	22
Verbroedering der Vlaamse vendeliers	22
SPROKKELINGEN	23
STREEKDRACHTEN	
Het vissersleven en de visserskledij te Antwerpen rond 1650	25
PERSONALIA	24
Andrea Sterck 80 jaar	27
COLOFON	28

Haar danservaring brachten haar op buitenlandse stages en op verschillende festivals samen met bevriende groepen en gilden.

Ook in de Kempense Gilden was Andrea actief als lesgeefster in verschillende gilden, voor de Verbroedering der Zuiderkempen en voor de Hoge Gildenraad der Kempen. Als jurylid en dansverantwoordelijke voor de HGK bepaalde zij vele jaren mee de dans in de Kempense gilden.

■ ■ ■

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst vzw.

Aan dit nummer 2 – juni 2008 van jaargang 33 werkten mee: Jos De Sloover, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Marcel Oelbrandt, Jos Van Eyken en Henri Vannoppen.

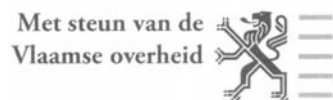
Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage. Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld bedraagt 7,50 euro (binnenland), over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 t.n.v. IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee. Buitenlandse abonnees betalen 10,50 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB; de overschrijving gebeurt dan aan het tarief voor binnenlandse betalingen.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476/355.976, e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle andere IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker: Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel), Tel. & Fax 03/475.12.05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be.

EDITORIAAL

PARELS

'Komen en gaan' ... Een spreekwoordelijk gegeven. We hebben het in dit editoriaal over afscheid nemen en ook over verder gaan.

Na het ter perse gaan van vorige 'Volkskunst' vernamen we het overlijden van Eugene Van Autenboer. Eugene belichaamde de geschiedenis van de schuttersgilden. Hij kwam zo'n 50 jaar geleden voor het eerst in contact met de schuttersverenigingen. Die wereld maakte hij tot de zijne. In 1978 werd hij verkozen tot opperhoofdman van de Hoge Gildenraad der Kempen. We bewaren een aangename herinnering aan zijn begeesterend spreken tijdens het interview dat we met hem mochten hebben in oktober laatsleden. Eugene stond op en ging slapen met het hoofd en het hart vol gildenleven. De zorg voor de continuïteit droeg hij overal mee. Eugene sprak vol respect over IVV als een waardevolle partner bij het in stand houden van de traditie. Vlaamse volksdansen, vendelen en verantwoorde kledij: drie hogere waarden voor de gilden. Eugene uitte zijn bezorgdheid over de wijze waarop de jeugd de weg moest vinden naar de gilden. Dr. Eugene Van Autenboer sprak met gezag. Hij stond en staat nog steeds als een monument in onze volkskunstwereld. Hij leeft voort in zijn publicaties, in de Hoge Gildenraad der Kempen en in elkeen die in hem inspiratie mocht vinden. Dank Eugene, voor de rijke erfenis die je ons nalaat na 87 volle jaren.

De voorbije maand ontviel ons nog iemand: Jo Vervloet-Verdonck of kortweg 'tante Jo' voor wie haar van dichtbij mocht kennen. Ook het leven van 'tante Jo' kenmerkte zich door een intensieve inzet voor dans en zang als exponenten van het Vlaams immaterieel cultureel erfgoed. Zij hield volkskunstgroep 'de Uiltjes' boven de doopvont in Ekeren, en dat al in 1958. Haar Lentedans op muziek van Lode Dieltiens en tekst van Yvonne Waegemans veroverde de wereld via de groepen die hem in hun repertoire opnamen. Niet toevallig staat deze dans beschreven in 'Dans Nu', de eerste bundel in de reeks van nieuwe Vlaamse dansen. Jo was visionair met het concept van nieuwe creaties binnen een Vlaamse context. Ze had een voorliefde voor muziek waarop we niet alleen konden dansen maar ook zingen: een bijkomende waarde bij het optreden. Dank tante Jo om ons aan te zetten tot zingen en bewegen.

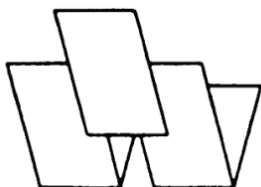
In de Antwerpse voorkampen rondde Andrea Sterck ondertussen de kaap van 80 volle jaren. We waren in april te gast bij haar voor een van de gezellige werkvergaderingen van het Vlaams Dansarchief. Bij een heerlijk stuk taart tussen het werken door haalde Andrea herinneringen op uit haar Congo-tijd. Bij zo'n gesprekken beseffen we maar pas hoe kleurrijk een mensenleven wel mag wezen. Velen onder ons kennen Andrea als bezielend dansleidster in de gilden (meer dan 20 afdelingen mochten op haar diensten beroep doen). Ook is ze als dansleidster een vaste waarde tijdens de cursussen van het IVV. Zij trad nog op in Aalbeke tijdens de jongste danscursus over de uitgave 'van Vissers Kapers en Matrozen'. Andrea draagt het Vlaams Dansarchief een warm hart toe. Ze is een trouw lid van deze werkgroep en daar zijn we heel blij mee. Dank Andrea: ad multos annos!

Het IVV gaat zijn tweede jaar in als contractueel gesubsidieerde organisatie. Dat vraagt geregeld bestuurlijke vergaderingen naast de vergaderingen van de werkgroepen. Paula Wouters heeft er een verdienstelijke tijd opzitten in de Raad van Bestuur. Paula heeft als lid van de Raad van Bestuur de beginperiode meegemaakt van ontwikkeling tot een organisatie met verregaande verbintenissen ten opzichte van de Vlaamse Overheid. Paula blijft actief in het Vlaams Dansarchief, waar ze de rol van redactionele steunpilaar vervult bij het uitgeven van publicaties. Zij is de persoon achter onze website en werkt daarvoor nauw samen met de nieuw opgerichte werkgroep Communicatie. En ten huize Meersman-Wouters worden de bestellingen verwerkt. Dank Paula voor je aanwezigheid in de Raad van Bestuur. We wensen jou nog tal van inspirerende jaren in het IVV.

Parels, nu eens vol schittering, dan weer veilig opgeborgen in een schelp, tastbaar of symbolisch aanwezig: veel is ons gegeven binnen IVV.

Gert Laekeman
Voorzitter IVV

■ ■ ■

de gotiek werd vervangen door de rechte lijn van de renaissance. Los haar was voor ongehuwde dames, opgestoken haar voor gehuwde. De molenkragen, waar tot 14 à 15 m stof inkroop, werd in de 17de eeuw vervangen door platte kragen. Men kan stellen dat rond 1625 de molensteen kragen tot het verleden behoorden. De haren werden langer naarmate de kragen platter werden. Rond 1670-1675 waren de platte kragen voor de mannen opvallend. De dames droegen een rok met een onderrok, een schort, een korset, een haardrager en schoenen. Halfweg de 16de eeuw vonden we nog bij de gegoede burgerij de linnen muts waarover een kapje van fijn batist gedragen werd. Aan het einde van de 16de eeuw evolueerde dit kapje naar een tweede muts. Met de Spaanse mode daagden ook de donkere kleuren op. De rijkere dames ontvingen de bezoekers in 'het grote saleth' of in 'het cleyne saleth', het grote en het kleine salon, zoals we die ook nog terugvinden in het Rockoxhuis. Bij de expo was er ook een gratis wandelgids met teksten van Hildegard Van de Velde

Dr. Henri Vannoppen

PERSONALIA

ANDREA STERCK 80 JAAR

Heel veel mensen in de volksdans en gildewereld kennen Andrea als een bekwame en gedreven dansleidster. Ook achter de schermen werkte zij mee door het IVV mede te stichten. Zij werkte mee aan de dansbundels en Dans Nu uitgaven verschenen tussen 1971 en 1989. Ook gaf ze haar medewerking aan de recent verschenen nieuwe uitgave van Danstermen.

Haar veldwerk bracht haar met gerenommeerde volksdanskenneren in contact als Louis Doms, Suske Schellens en Omer François. Bij de stichting van de groep Gelmel te Schoten was ze dansleidster van dienst en bracht verschillende jaren op volksdans geïnspireerde creaties op het Wereldfestival van Schoten. Ze werkte er eveneens met de kinderen en ouderen.

‘Spreekwoorden’ van Pieter Brueghel, met de spreuk: ‘Zij schijten door hetzelfde gat’, wat betekent twee handen op één buik. Daar heeft men het duidelijk over water hangende toiletten.

3. De visser Peter Lambreghts

Peter Lambreghts kocht in 1661 het huis de Groote Schaliën Looze. Dat stond in de wijkboeken, die de eigenaar en de hypotheek op het huis per woning opgeven. De schrijfkunst van de visser was zeer beperkt, hij kon met moeite zijn naam schrijven. Zijn handtekening was letter per letter geschreven. Hij bezat een smalschip. In die periode viste men op kabeljauw, steur, die volledig verdwenen is, en rivierprik. Deze laatste vis trok tussen januari en maart van de Noordzee naar de Schelde. Hij komt nu terug voor in de Schelde. De bereiding van rivierprik vindt men in een kookboek van 1593.

4. Loodvergiftiging zorgde voor problemen

Het onderzoek van skeletten uit de 17de eeuw bracht het probleem van de loodvergiftiging naar voor. Er werd veel loodglazuur gebruikt ook voor kookpotten. De regenpijpen waren uit lood en dat was allemaal niet gezond.

5. De voeding in de 17de eeuw

De boeren en de lagere klassen aten vooral rode en witte kolen. Fijnere bladgroenten waren er voor de rijkere klassen. Joachim Beuckelaer (1530-1573) gaf deze groenten prachtig weer op het schilderij ‘Groenteverkoopster’. Frans Sniijders schilderde ‘De vismarkt van Antwerpen’, met daarop zeepaling, kabeljauw, steur, inktvis, rog, stokvis en op stokken hard gedroogde gezouten vis. Karper werd in de kloosters geserveerd. Fruit werd gekweekt in de boomgaarden van de lusttuinen of van de landgoederen van de rijken. Dat was niet bestemd voor het ‘gemeyne’ volk of de man in de straat.

6. De kledij in 1650: mode en streekdracht

Men probeerde op de expo de gewone kledij van de doorsnee bewoner van de stad weer te geven. Voor onze tijd zou dat een T-shirt en een jeansbroek zijn. De kindermode was in de 17de eeuw dezelfde als deze van de volwassenen maar in microformaat. Constantijn Huygens, de vader van Christiaan Huygens, schreef de klucht van Trijntje Cornelis in de 17de eeuw. Het was het verhaal van een vrouw uit Zaandam die met haar beste klederen aan naar Antwerpen kwam. Ze kwam ten slotte op een mesthoop terecht. In deze klucht werden heel wat kledingstukken vermeld. Emblemata waren volkse afbeeldingen met een moraliserende tekst. Hierop kon men ook kledij van het ‘gemeyne volk’ vinden. Modes zijn hier ook merkbaar. De V-hals van

WERKING IVV

ALGEMENE VERGADERING IN SPORTIMONIUM

De Algemene Vergadering (AV) kwam op zondag 2 maart 2008 bijeen in Sportimonium, Hofstade-Zemst. In de voormiddag werd een bezoek gebracht aan het sportmuseum. Na de lunch boog de AV zich onder andere over volgende agendapunten:

- ♦ De Raad van Bestuur (RvB) wordt om de twee jaar voor de helft benoemd. Het mandaat van Paula Wouters is verstreken. De AV herbenoemt Marcel Oelbrandt en Etienne Vankeirsbilck, en benoemt Stefaan Haesen en Bert Van Vreckem als nieuwe leden. Dit betekent dat de volgende twee jaar de RvB er als volgt uitziet: Gert Laekeman (voorzitter), Etienne Vankeirsbilck (secretaris), Frans Monden (penningmeester), Stefaan Haesen (ondervoorzitter), Frans De Schutter, Marcel Oelbrandt, Henri Vannoppen en Bert Van Vreckem (leden).
- ♦ Het jaarverslag en de jaarrekening 2007 worden goedgekeurd. Op basis daarvan heeft de overheid inmiddels toegezegd tot uitbetaling van het saldo van de werkingssubsidie over te gaan.

AANKONDIGINGEN

KADERDAG VENDELEN VOOR BEGINNERS

**Een samenwerking tussen Danspunt en IVV
zondag 28 september 2008, van 9.30 tot 17 uur**

Vind je vendelen telkens weer een spektakel? Is het altijd je droom geweest om met zo’n grote vlag vloeiend een reeks neer te zetten? Of heb je zin om in je dansgroep met vendelen te beginnen? Dan biedt deze dag jou een uitgelezen kans! Je begint helemaal bij het begin en je leert enkele eenvoudige reeksen aan. Einddoel is om de basistechnieken van het vendelen onder de knie te krijgen zodat een vervolgcursus binnen handbereik komt.

*Buurtsportballon Antwerpen-Noord, Viséstraat 1, 2060 Antwerpen
Info: <http://www.danspunt.be>*

LAAT VLAAMSE VOLKSKUNST INTERNATIONAAL AAN BOD KOMEN

Volksdans- of volkskunstgroepen die wat meer financiële armslag willen voor een internationaal festival of reis, kunnen beroep doen op projectsubsidies. Er zijn twee mogelijkheden:

- ♦ Internationale culturele projecten 2009 in Vlaanderen:
indiendatum 1 oktober 2008.
- ♦ Tegemoetkoming in buitenlandse reis 2009:
indiendatum 1 oktober voor reis in de eerste helft van het jaar,
1 mei 2009 voor projecten in de tweede helft van het jaar.

Een kans om Vlaamse volkskunst een betere kans te geven in internationale context! Bekijk alle modaliteiten op:

www.cjsm.vlaanderen.be/amateurkunsten/internationaleprojecten.htm

■ ■ ■

KLEURRIJK LANDJUWEEL BIJ ANV

De Werkgroep Volkscultuur van het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) organiseerde vorig jaar in Sint-Gillis-Waas een meiboomplanting met deelname van Vlaamse en Nederlandse partners. Dit jaar is Moergestel (nabij Tilburg in Noord-Brabant) de locatie voor een grensoverschrijdende manifestatie, Kleurrijke Ontmoeting genoemd.

Daarbij wordt in vogelvlucht een aantal thema's uit 2000 jaar alledaagse geschiedenis uitgebeeld. In Nederland is er, net als in Vlaanderen, altijd een instroom geweest van veroveraars, migranten en vluchtelingen. De presentatie vindt plaats tijdens het Landjuweel, een zevenjaarlijks treffen van Noord-Brabantse en Vlaamse gilden. Ook talrijke Nederlandse en Vlaamse folkloregroepen zullen op zondag 7 september hun beste beentje voorzetten.

Lees meer op
www.landjuweel2008.nl

*Dr. Stefaan Top en
dr. Ineke Strouken
tijdens een vergadering van de
ANV-werkgroep Volkscultuur,
waarvan zij co-voorzitters zijn.*

■ ■ ■

STREEKDRACHTEN

HET VISSERSLEVEN EN DE VISSERSKLEDIJ TE ANTWERPEN ROND 1650

1. Het dagelijkse leven in het huis de Groote Schaliën Looove in de binnenhaven van Antwerpen

In het Rockoxhuis te Antwerpen liep van 23 februari tot 17 juni 2008 de expo 'Ooggetuigen aan de Schelde. Ga op onderzoek en pluis een 17de eeuws mysterie uit'. Ik woonde de VIP-dag bij voor de Streekdrachtencommissie op woensdag 27 februari 2008. Curator Olivier Schalm zorgde voor de wetenschappelijke inleiding. Alles begon met de restauratie van het huis de Groote Schaliën Looove in de Koolkaai, nr. 15, te Antwerpen. Men maakte daarbij de geschiedenis van het huis en zijn bewoners. De expo geeft een beeld van het dagelijkse leven in de woning Groote Schaliën Looove in 1650. Looove verwijst naar de tuin en schaliën verwijst naar het schaliëndak, een ideaal middel tegen brandgevaar in de stad. Strooien daken brandden snel en werden verboden in de steden. De Koolvliet, waar de woning lag, deed dienst als binnenhaven. De haringschepen losten er hun lading. In het begin van de 17de eeuw was er een rookhuis. De haring werd er gerookt en gezouten. De trapegevels van deze woning verdwenen in de 19de eeuw. Men bemerkt ze nog op 19de eeuwse schilderijen. Er waren ook hangende kamers of tussenverdiepingen.

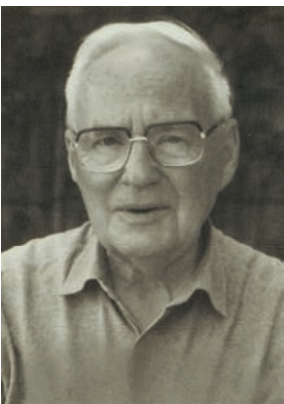
2. Het belang van de afvalput voor de kennis van het dagelijkse leven

Belangrijk was de vondst van een afvalput van rond 1650 op de binnenkoer van de woning. Men had een 'huiske' of 'gemak' (toilet) en daaronder en daarnaast de afvalput. Het was een vierkant klein bakstenen keldertje van 1m 60 op 1m30. Daar kwam zowel het toilet in (de functie van een beerput) als alle mogelijke afval (keukenresten en gebroken huisraad). Een schat aan gegevens voor archeologen. Onderaan was de afvalput open en de resten kwamen dan ook in het grondwater terecht. In het begin van de 18de eeuw verdwenen de afvalputten door de huisvuilophaling en omdat het drinkwater te erg bezoodeld werd. Uit de resten in de afvalput konden we afleiden dat paling, schol en spiering de meest gegeten vissoorten waren. De toiletten in Antwerpen lagen gewoonlijk naast de keuken. Via deze koker werd alle afval in de afvalput gedempt. Er waren ook de hangende toiletten over het water. Kijk maar naar het schilderij

Hij werd in hoedanigheid van doktor historicus door het Turnhoutse gemeentebestuur aangetrokken als conservator van het Speelkaartenmuseum.

Eerst als jurylid later als griffier, trad hij toe tot de Hoge Gildenraad der Kempen. Hij was van 1978 tot 2008 Opperhoofdman van de Hoge Gildenraad der Kempen waar hij de zware taak op zich nam de gilden te moderniseren om hun voortbestaan te verzekeren.

In hart en ziel begeesterd door schuttersgilden uit het oude hertogdom Brabant publiceerte hij er vele werken over en hij was eveneens een begeesterende begeleider van allen die in gilden of haar geschiedenis geïnteresseerd waren. Hij was een man die vlot uit de wereld van archieven stapte, om uitleg en raad te geven. Een gezellige verteller bij wie de tijd vooruit vloog.

Op de laatste voorjaarszitting van de Hoge Gildenraad der Kempen werd hij benoemd tot Ere-opperhoofdman, een titel die hem unaniem werd toegekend maar die hij niet meer in ontvangst heeft kunnen nemen.

Hij was lid van de nationale commissie voor Volkskunde en deskundige-medewerker van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst, waar hij als schrijver-historicus bijdragen heeft geleverd voor onder meer 'Het Vliegende Vendel'.

Het gezegde 'Als een oude man sterft, brandt er een bibliotheek af', is hier zeker van toepassing.

Eugeen Van Autenboer laat bij zijn familie, vijf kinderen, tien kleinkinderen en een achterkleinkind, een grote leegte achter. Ook zijn vele vrienden en gildebroeders zullen hem missen.

Eugeen, met doffe trom en begeleid door vele vaandels werd je naar je laatste rustplaats gebracht, voor een laatste afscheid. Je taak is volbracht, vele gebruiken zullen herleven en voor lange tijd bewaard blijven dank zij jouw inzet.

■ ■ ■

VOLKSKUNST

WAT IS VOLKSKUNST?

Het editoriaal van het eerste nummer van de vorige jaargang van Volkskunst, had als titel: "Volkskunst op de helling". Het duidt erop dat wie met volkskunst bezig is, meer doet dan werken met dode materie, of om het wat eerbiediger te zeggen met vergane glorie. Volkskunst evolueert, gewild of ongewild.

Bij het productieproces van de haalbaarheidsstudie (zie nr. 3/2007), is gebleken dat wij een duidelijk inzicht moeten hebben van wat 'Volkskunst' betekent. Dit als voorwaarde om te kunnen afbakenen op welk terrein van volkskunde het IVV zijn activiteiten kan ontwikkelen. Daarom werd de rondvraag 'Wat is Volkskunst?' bij de leden gelanceerd. Uit de binnengekomen reacties, hier een bloemlezing:

●●● Volgens het Van Dale woordenboek is het: "Wat door het volk voortgebracht wordt aan esthetisch waardevolle voorwerpen".

●●● Wikipedia formuleert het goed, maar 'geen artistieke bedoeling', zou ik lezen als 'zonder winstbejag uit het artistieke product'.

●●● Volkskunst is een slecht gekozen woord; het is ook niet in één woord te vatten. In het Frans gebruikt men volgende, veel betere omschrijving: "Les arts et traditions populaires".

●●● Volkskunst is een wetenschappelijk onjuiste benaming. Volgens het plan Hoffmann-Krayer gaat volkskunst over materiële zaken als smeedwerk, enz. Wat wij doen is toegepaste volkskunde, zoals koorzang dat bv. ook is. Volkskunst is een naam die een paar decennia geleden goed in de mond lag.

●●● Vertaling uit een Zwitsers boek uit 1977: "Alles wat we in volkskunst tegenkomen, werd voor eigen gebruik gemaakt. Een natuurlijke behoefte naar mooie dingen bracht de mooie voorwerpen voort, die ons vandaag het verzamelen en bewaren waard zijn. Deze kunst ontstond uit de anonimiteit. Volkskunst is tenslotte altijd een gemeenschapskunst, verankerd in de bodem van dezelfde levensvoorwaarden en gegroeid uit dezelfde levensverwachting".

SPROKKELINGEN

●●● Prof. J. Theeuwissen (bron bekend) omschrijft in de reeks *Culturele geschiedenis van Vlaanderen, volkskunst als: keramiek, ijzersmeedwerk, meubelkunst, volksgrafiek (knipkunst, devotieprenten), textielkunst (kant, borduren, haken), en juweelkunst.*

●●● *Volkskunst is praktische volkskunde.*

Men maakt studies van streekdansen maar er wordt nog altijd gevolsdanst. Men maakt studies van streekdrachten, maar er worden nog altijd streekdrachten gereconstrueerd door volksdansgroepen en schuttersgilden als representatiekostuum. Er worden studies gemaakt over het vendelen, maar er wordt nog altijd gevendeld. Er worden studies gemaakt over kant, maar er wordt nog steeds kant geklost.

Volkskunst gaat over het gewone volk. De populaire cultuur tegen de elitecultuur. Volkskunst gaat over de cultuur van het dagelijkse leven bij de man in de straat. Empirestijl is elite cultuur, een 'schapraai' (kast met twee deuren en boven twee laden) is volkscultuur. Maar de ene beïnvloedt de andere.

Opgepast met het woord volkskunde, het woord etnologie (Hollands) en het woord erfgoed (Vlaams modewoord). Zijn we niet over hetzelfde aan het zeveren? Het modewoord 'Volkskunde' wordt nog weinig gebruikt. Iedereen spreekt over de geschiedenis van het dagelijkse leven, over erfgoed materieel of immaterieel. Dertig jaar geleden schreef men dat het woord folklore een schande was. Toen moest het volkskunde worden.

●●● Dr. Marc Jacobs (bron bekend) schrijft in 2001 over 'Volkscultuur, een sector in beweging tussen sociaal-cultureel werk en cultureel erfgoed'. Hij schets het ontstaan van het decreet volkscultuur uit 1998. Het decreet maakt een onderscheid tussen vier grote domeinen of disciplines (familiekunde, heemkunde, industriële archeologie en volkskunde) waarin slechts één organisatie of samenwerkingsverband kan worden erkend en een niet-limitatieve restcategorie ('gethematiseerde volkskunde'), waartoe het IVV behoort.

●●● *Alle artistieke uitingen van individuen, die zich door een groep mensen toegeëigend worden als van hun eigen cultuur.*

Overlijden Jo Vervloet

Op 22 mei overleed op 83-jarige leeftijd en onverwacht, Jo Vervloet-Verdonck. De leden van Volkskunstgroep De Uiltjes kennen haar als 'Tante Jo', want in 1958 was zij oprichtster deze groep, die inmiddels een begrip is tot ver buiten Ekeren. Zij was een van de eersten die nieuwe creaties voor volkdansers maakte en op het podium bracht. Het IVV heeft enkele van deze creaties opgenomen (Boerenbal, Dorpskermis, Lentedans) in de dansbundels 'Dans Nu'. Van de heel mooie Lentedans is zelfs een Japanse versie verschenen! Het IVV biedt haar deelneming aan, aan de familie en bekenden van Jo.

■ ■ ■

Welkom Thor Princen

Op 21 mei werd Thor geboren, eerste kindje van Vicky Sylvestre en Sven Princen. Sven is reeds enkele jaren actief in het vendelarchief en deed zijn ervaring op bij vendelgroep Drapoosmaaiter uit Jette.

■ ■ ■

Overlijden Irma De Coster

Eenvoud is het kenmerk van het ware.

Te midden van hen die zij liefhad is rustig van ons heengegaan, Irma De Coster, geboren te Grembergen op 1 oktober 1912 en er overleden op 15 maart 2008. Zij was de oma van Stefaan Haesen, ondervoorzitter IVV, coördinator werkgroep communicatie en lid van het vendelarchief.

■ ■ ■

Overlijden Dr. Eugene Van Autenboer

(Mechelen, 15/05/1920 - Turnhout 15/03/2008)

Geboren in Mechelen, studeerde hij af aan de Katholieke Universiteit te Leuven als Doctor in Wijsbegeerte en Letteren.

Voor den broden was hij leerkracht geschiedenis maar hij was eveneens de gekendste bezoeker van het Archief te Turnhout.

Hij schreef zeer vele werken van het liederlijke kaartspel, over kant en begijnhoven, over Rederijkers- en gildenfeesten in het Hertogelijke Brabant.

ERFGOEDDECREET GOEDGEKEURD

“Laat de champagne- en de farokurken knallen! 14 mei 2008 is voortaan een historische dag in het cultureel-erfgoedbeleid en –veld. Het ‘Decreet houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid’ is immers, op 14 mei 2008, aangenomen door het voltallige Vlaams Parlement.”

Met deze terechte juichkreet kondigt directeur Marc Jacobs de goedkeuring van het nieuwe erfgoeddecreet aan op de webstek van FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw. Eén erfgoeddecreet en één steunpunt voor alles wat erfgoed betreft: het is echt een pluim op de hoed van allen die aan de totstandkoming ervan meegewerkt hebben.

Ook het IVV is vervat in dit nieuwe decreet, want het vroegere decreet Volkscultuur gaat erin op. De haalbaarheidsstudie waaraan we momenteel werken, kan de basis worden om in dit nieuwe decreet de plaats voor Vlaamse volkskunst te bekomen, die zij verdient. Kijk verder op www.faronet.be waar je o.m. het decreet kan nalezen of downloaden.

■ ■ ■

VERBROEDERING DER VLAAMSE VENDELIERERS

te HOOGSTRATEN - Veiling der Kempen

op ZONDAG 30 NOVEMBER 2008 om 9u10.

Aanleren van de *Bierreeks*, uit de nieuwe bundel 'Vendel Nu 7'

Herhaling van *Schottisch on the Rocks*, eveneens uit 'Vendel Nu 7'

Herhaling van één of meerdere reeksen uit vroegere publicaties

Sessie voor nieuwe vendeliers (minimum 12 jaar)

Rondetafelgesprek

Gelegenheid tot demonstreren van nieuwe vendelreeksen

Inlichtingen en aanmeldingen

Frans De Schutter ☎ 03/34845741 ✉ deschutterverryckt@skynet.be

Stefaan Haesen ☎ 0496/593523 ✉ stefaan.haesen@telenet.be

🌐 <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

■ ■ ■

●●● *Algemeen is volkskunst de kunst eigen aan een volksgemeenschap. Kunst omvat eigen gebruiken zowel bij geestelijke- als burgerlijke vieringen of manifestaties. De kunst weerspiegelt zich in de attributen zoals versieringen, triomfbogen, heiligenbeelden,.. in de klederdrachten: wijze van vorm en versieringen, in de gebruiksvoorwerpen: aldaar, keukengerief enz., in de muziek en het dansen, in devotie-, doods- en herinneringsprentjes, in affiches enz. Deze kunst ontstaat uit het eigen bewustzijn, al dan niet beïnvloed door het actuele tijdsgebeuren, doch wars van invloeden van andere cultuurgroepen. Vlaamse volkskunst is niet de multiculturele volkskunst, die sommige politici zo graag beogen, maar die van en door het Vlaamse volk.*

●●● *Ik was ook al eens op de wikipedia gaan kijken, en op het eerste gezicht vind ik de beschrijving ervan niet zo slecht: "Volkskunst is kunst die gemaakt is door anonieme mensen, zonder een artistieke bedoeling."*

Wat mij betreft is het dus elke kunstuiting (ook dans of muziek) waarbij de maker (componist of choreograaf) ondergeschikt, onbelangrijk is, en dat van mens tot mens wordt doorgegeven. In principe kan je elk deuntje, elk dansje binnen een week aan 100.000.000 mensen bekend maken, je kunt er een hit van maken, maar je hebt er een extra verspreidingsmedium voor nodig, waardoor het volgens mij zeker geen volkskunst kan genoemd worden. Denk ook dat het tot een bepaalde volksgroep moet behoren, dat kan gaan van gemeentelijke, over provinciale, tot Vlaamse of Europese volkskunst. Vraag is volgens mij ook of je een volksgroep enkel geografisch moet gaan omschrijven, misschien kan studenten, arbeiders, migranten, gepensioneerden, ... ook. ?

Het heeft volgens mij ook iets te maken met de snelheid waarmee iets zich kan verspreiden. Vijfhonderd jaar geleden duurde het maanden tot jaren voor een belangrijke gebeurtenis zich 1000 km kon verspreiden. Als er vandaag in Madrid een bom ontploft, kan dat een minuut later al een invloed hebben op de beurs van Wallstreet. Een bepaald gebruik moest zich dus volledig en op natuurlijke wijze kunnen inburgeren vooraleer het werd doorgegeven. Is dit misschien de reden waarom we ons steeds hebben beperkt tot de dansen en muziek van tot en met het begin van de 20ste eeuw, omdat na WO I de verschillende culturen, vooral deze in Europa zich zo

snel gaan vermengen zijn, en de invloed van andere culturen heel duidelijk is geworden, waardoor we het niet meer als "volkskunst" beschouwen. Volksdansen uit Zweden en Duitsland (deze die gemaakt zijn vanaf het begin van de 20ste eeuw) zijn vaak identiek of gelijklopend, waaraan je duidelijk merkt dat er op heel korte termijn invloeden zijn uitgewisseld.

Ik vraag me soms af of we in deze consumptiemaatschappij nog echt over hedendaagse volkskunst kunnen spreken, alles wat we kopen of verbruiken is "massaproduct", op alles kleeft een merk. Jammer misschien, maar het is nu eenmaal zo. Zij die 150 jaar geleden aan volkskunst deden wisten dat waarschijnlijk niet eens, en wellicht weten wij vandaag ook niet precies waarmee we bezig zijn. En welke verklaring ze er in 2120 gaan aan geven?

●●● Heemkunde is statisch, noteert plaatselijke gebruiken en tradities. Volkskunst wil het erfgoed dat door beoefening overgeleverd werd, óók levend houden. Volkskunde is allesomvattend, want gebaseerd op het plan Hoffmann-Krayer, waarvan de eerste versie teruggaat tot 1902 en waarvan de recentste versie uit 1970 te lezen is op <http://users.pandora.be/kbov/hoffmann.ht>. Dit plan rangschikt de uitgebreide materie en is een belangrijk hulpmiddel op bibliografisch gebied voor de meeste volkskundigen. Wat algemeen onder volkskunst verstaan wordt (producten van kunstzinnige arbeid) is iets anders dan wat wij onder volkskunst verstaan (muziek, dans, enz.). Als het de bedoeling is om volkskunst te catalogeren in dit systeem, is dat geen eenvoudige opdracht.

●●● In Nederland wordt volgende omschrijving gebruikt voor erfgoed (volkskunst is daar een aspect van): "Erfgoed is geschiedenis zoals die hier en nu beleefd wordt en betekenis krijgt. Het vindt zijn neerslag niet alleen in materiële resten, zoals historische gebouwen en historische voorwerpen, maar ook in gedragingen, rituelen en in kunstuitingen die als erfgoed beleefd worden, het immateriële erfgoed". De achterban van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is ingedeeld in vier hoofdgroepen:

- ♦ volkscultuur (de cultuur van het dagelijkse leven),

■ ■ ■

Geen stickers gebruiken op de dragers en geen bijsluiters in de dozen plaatsen.

Uit de buurt van magnetische velden en stroomdraden en in het donker bewaren, bij een zo laag mogelijke temperatuur en lage vochtigheid, en best nog geplaatst in een kartonnen doos om de vochtigheid stabiel te houden.

Nog enkele raadgevingen:

Af te raden is opslag in kelders omwille van vochtigheid en zolders omwille van de grote temperatuurschommelingen. Neem best een ruimte zonder buitenramen maar met voldoende verluchting.

Regelmatig nazicht is aan te bevelen om bij de eerste tekenen van verval te kunnen optreden.

Sluit de ruimte waar dit alles staat zo veel mogelijk af, want niet iedereen is te overtuigen dat "oude rommel" nog zijn waarde heeft.

Plaats nooit dozen tegen de muur aan. Koude oppervlakken kunnen vochtneerslag en schimmels laten ontstaan.

Let op rare geuren en onfrisse luchten in de bewaarruimte en ga op zoek naar de oorzaak ervan.

(jve)

Wordt vervolgd...

AANKONDIGINGEN

GROOT KEMPENS GILDENFEEST 2008

zaterdag 28 en zondag 29 juni

Op het plein aan de bibliotheek van Oostmalle (Lierselei)

zaterdag: schieting met kruisboog, Sint-Jansboog, voetboog, handboog

zondag: schoon inkomen (stoet), roffelen, vendelzwaaien, volksdans

Info: Sint-Jorisgilde, August Jordens,

Bloemenstraat 1 te Malle, ☎ 03/3121022

🌐 <http://www.malle.be/pages/event.aspx?id=69990>

■ ■ ■

ARCHIVEREN

Vervolg vorig nummer

BEHOUDEN VAN DOCUMENTEN EN ANDERE INFORMATIEDRAGERS IN EEN ARCHIEF

Grote woorden zijn ook met kleine middelen te bereiken, want de stukken die we toch willen bewaren, willen we op een zo goed mogelijke manier verzorgen. Hierover is nog lang niet het laatste woord gezegd maar kunnen enkele aanbevelingen helpen.

Papieren documenten: De grootste vijanden van papier zijn vocht, temperatuur, UV-straling, schimmels, ongedierte en het zuur uit het papier zelf.

Rond 1680 is de wijze van papier te maken veranderd en sindsdien ging men hout als grondstof gebruiken. Tot op heden worden belangrijke zaken geschreven of gedrukt op zuurvrij papier, de goedkopere uitgaven op zuurhoudend. Een groot nadeel hiervan is dat dit papier zichzelf vernietigt. Je kunt het verschil zien aan de kleur: zuurvrij papier zal nooit echt bruin worden.

Bewaar papier best op een plaats die niet te vochtig en niet te warm is dus op kamertemperatuur. Zonlicht is eveneens af te raden.

Waardevolle krantenknipsels bewaren in zuurvrij papier of zuurvrije dozen, afgesloten van het licht.

Perkamert: het bezitten ervan is al een grote eer, laat de behandeling en bewaring over aan specialisten.

Foto's en filmen best bewaren op een zo laag mogelijke temperatuur en een vochtigheid van minder dan 50 procent.

Nieuwe informatiedragers: geluidsband, beeldband, floppy, cassette, CD, DVD, minidisk enz. zijn maar een kort leven beschoren. Niet alleen kunnen ze maar enkele tientallen jaren hun informatie behouden, je moet namelijk samen met de drager de volledige afspelerapparatuur bewaren en in goede staat houden. Regelmatig afspelen is hier de boodschap. Overnemen op nieuwe dragers is aan te raden maar er zal altijd een verlies van kwaliteit optreden.

De kartonnen verpakking van de dragers vervangen door dozen uit polypropyleen (PP) of polyethyleen (PE). Geen PVC dozen gebruiken. De goede dozen zijn dozen waar voeding in bewaard werd.

BOEKBESPREKING

MET POL HEYNS OP PAD

Wim Bosmans brengt Pol Heyns terug tot leven als verzamelaar van authentiek opgenomen volksliederen. We wandelen door een verdienstelijk boek met CD inclus.

Toen Pol Heyns op 12 april 1960 overleed waren zijn laatste woorden: "Het is goed geweest". Pol Heyns was amper 54 jaar, maar hij stierf in vrede met de wereld die hij achterliet, al had die wereld hem verre van gespaard. Hij werd geboren in Herentals op 17 oktober 1906. Al tijdens zijn humaniora geraakte hij in de ban van de 'schone' letteren. Als scholier schreef hij in lokale weekbladen zoals 'Het Kempenland' en 'Ons Volk'. Pol Heyns trok naar Leuven maar scheerde geen hoge toppen aan de universiteit. Hij las zich wel te pletter en engageerde zich ook in Leuven voor redactioneel werk in tijdschriften zoals 'De Blauwvoet' en 'Ons Leven'. Zijn laatste examen heeft hij nooit afgelegd. Geleidelijk maakten zijn literaire ambities plaats voor heem- en volkskunde. Op 1 januari 1935 nam zijn leven een belangrijke wending: hij trad in dienst bij het amper vijf jaar oude Belgisch Nationaal Instituut voor Radio Omroep (NIR). Pol Heyns werkte als radioreporter bij het 'gesproken dagblad'. Hij kreeg enige vrijheid om zich op het terrein van volkscultuur te bewegen.

Visie en liefde voor het vak geven hen het vermogen om bergen te verzetten in de tijd die en gegeven is. Dat geldt des te meer voor Pol Heyns. Hij trok als eerste in de dertiger jaren naar zingende en musicerende mensen van ten lande om hun stem op de toenmalige klankdragers vast te leggen. Zijn inspanningen werkten aanstekelijk op de luisteraars en lezers en leidde tot spontaan aanbod van materiaal. Heyns bracht zo een indrukwekkend archief bijeen met niet alleen teksten en informatie, maar ook authentieke vertolkingen door lokale volkszangers. Na een korte periode in Frankrijk in het begin van de Duitse inval keerde Pol Heyns terug naar Brussel om zijn werkzaamheden binnen het NIR te hervatten. Hij wist op een handige manier zijn collectie te vrijwaren voor 'deportatie' naar Berlijn door Duitse volkskundigen. Na de bevrijding had Pol te lijden onder tal van verdachtmakingen. Niet zonder moeite kreeg hij terug enige armslag in het NIR, waar hij nu ook aan tv-programma's over levende folklore mocht meewerken.

Wim Bosmans bracht een berg uiterst interessant materiaal samen.

Naast een korte biografie krijgen we een toelichting bij de genoteerde volksliederen en een beschrijving van de wijze waarop Pol Heyns te werk ging bij opnamen en de constructie van zijn archief. Wim Bosmans geeft verder een overzicht van Heyns' volksliedarchief (momenteel berustend bij het Studie- en Documentatiecentrum voor de Traditionele Volksmuziek in Vlaanderen of TraVo in Leuven). De lijst van zangers, zangeressen en muzikanten geeft ons een beeld van Heyns' levende bronnen. Louis Doms krijgt hier terecht een belangrijke plaats (foto's inclusie). De grootste helft van het boek wordt ingenomen door een authentieke afdruk van het werk 'Volksliederen' waarin Paul Heyns zijn visie op het volkslied vertolkt en als auteur getuigt van zijn ervaringen bij het noteren en zowel tekst als muzieknotatie.

Boeiend is het te lezen hoe latere transcripties kunnen leiden tot wijzigingen in teksten. Hierbij titels van liederen volgens Pol Heyns en daarnaast een transcriptie door Pater Albert Boone s.j.

Titel genoteerd door Pol Heyns

*Al heeft een boer een aardig wijf
Sint Niklaas van Freera
Kaarske voor een centje
La cheval
Hooft eens vrienden in het ronde
Koffiemolen
Den boer die roert zijn soep
Sternen in de lucht*

Transcriptie door pater Albert Boone

*Daar ging een boer eens naar een wei
Sint Niklaas van weetal
En kijkt gij door het vester
Kaatsebal
Laat ons springen in het rond
Kappe mele
Den boer die (roept) zijn koe
Seffens in de nacht*

Deze interpretaties doen niets af aan de verdiensten van pater Boone die zorgde voor een notatie van de muziek in de gezongen toonaard (Heyns was geen musicus).

In bibliografie verwijst Wim Bosmans herhaaldelijk naar publicaties van IVV, voornamelijk deze waarin we Kempense dansen beschrijven. De bijgevoegde CD bevat enkele dansen waaronder 'Mieke Stout', 'Bruiloftslied' en 'Verhuisslied' (sterk verwant met 'Luksie').

'Pol Heyns en het volkslied' is een aanrader voor wie begaan is met volksmuziek en volkskunst in het algemeen. Het boek heeft een geschiedkundige waarde, mede door ontsluiting van originele opnamen. Het trekt meteen een wissel op de toekomst door het aanbod van materiaal dat voor studie en verspreiding in aanmerking komt al dan niet met een laag(je) vernis.

Gert Laekeman

Referentie

WIM BOSMANS. Pol Heyns en het volkslied. Uitgeverij Peeters, Leuven 2007, 293 pagina's + CD (ISBN 978 90 429 1859 7). Prijs: 30 euro.

Voor bestellingen: <http://www.peeters-leuven.be/boekoverz.asp?820>.

Jonge matroosjes begonnen op een speelse wijze aan De Matrozendans en werden, naarmate de dans vorderde bijgestaan door stoere zeebonken! Het vendelen met grote vlaggen, werd op stijlvolle maar ook frisse wijze afgewisseld met wimpelen, om te eindigen in een indrukwekkend samenspel. De Mannendans werd ludiek gebracht door knapen die wat te diep in het glas gekeken hadden. Toen ze zonder al te veel averij het podium verlieten, verschenen er ernstige kwezeltjes, die bewezen dat ze het kommeren niet kunnen laten.

Met Boer en Boerinneke werden we op een plezierige manier naar het derde deel gebracht. Hier geen traditionele setting meer. De koppels, gevormd door afgevaardigden van de deelnemende groepen, dansten in T-shirt van verschillende kleur en jeans. De muziekgroep Tijn Piryns begeleidde op zeer gepaste manier. Het was fantastisch om te kijken naar het moderne spektakel.

Hier ook weer veel afwisseling met speelse dansen, sfeermoment met Kaarskensmenuet, de Zwaarddans in het donker met fluorescerende objecten. Zo'n realisatie is niet zo maar voor de hand liggend met zoveel dansers van verschillende groepen.

Heel tevreden en dankbaar sprak Andre De Witte ten slotte de dansers, vendeliers, zangers, muzikanten, regisseurs, dansleiders, organisatoren, de mensen van belichting en geluid, en het publiek toe. Want 300 toeschouwers hebben genoten van een avondje volkskunst, gebracht door 275 amateurs van het zuiverste water.

De zaal werd verlaten, maar menigeen bleef nog 'hangen' om na te praten en plannen te maken voor een volgende realisatie.

(pk)

Foto's
Fred Scholiers

VERSLAG

ANTWERPEN DANSTE ER(F)GOED OP 12 APRIL IN PUURS.

Ja, de sfeer was meteen aan te voelen bij het binnenkomen van CC De Kolleblomme in Puurs. Hier ging het gebeuren: eindelijk na vele oefenstunden en voorbereidingen konden de burgemeester van dienst, Andre De Witte, en zijn enthousiaste medewerkers het publiek laten genieten van het Totaal-Volkskunst-Spektakel, waarin volksdans, volksmuziek, zang en vendelspel werden verweven tot een volkscultureel geheel.

In het eerste gedeelte zagen we ANTWERPEN FEESTEN met een aaneensluiting van wervelende dansen door zeventien dansgroepen, begeleid door Bruers en Zussen.

De variatie was groot: we kregen vrolijke feestdansen te zien, we luisterden, keken en zongen mee met een Plakkaatlied. We beleefden een kippenvelmoment toen 'Dag mijn Roosmarijntje' werd gedanst door anders valide mensen en hun zorgzame begeleiders. De Trawantel was hier ook op zijn plaats en werd zeer gewaardeerd door het publiek.

Er heerste echte vreugde op het podium, groepen moedigden elkaar aan, figureerden als herbergbezoekers, toeschouwers bij de feestelijkheden en dit alles kwam heel spontaan over.

Het orkest van Gelmel, Schoten loodste ons door het tweede gedeelte, ANTWERPEN VOL CONTRASTEN, gebracht door vijf groepen. Iedere toeschouwer zal het met ons eens zijn dat het doel zeker bereikt werd. Zowel stijl als kledij gaven een perfecte en contrastrijke beleving weer.

Tijdens de Karnavaldans zagen we hoe verschillend men carnaval kan vieren, lekker losjes maar ook zeer gedistingeerd!

De lansiërskadriël werd zelfs door drie bevolkingsgroepen gedanst: door de Lansiërs, de Bourgeoisie en het gewone Antwerpse volk.

VOLKSGEBRUIKEN

SINT JAN TEN DANS...

Het christendom nam, met veel heidense gewoonten, de dans over als deel van de eredienst. De eerste Christenen dansten terwijl zij hun hymnen zongen. De priesters waren praesuls, leiders van de plechtige dans genoemd...^(1, blz.33)

Hoewel al van bij de aanvang van het christendom door Paulus, de stichter van de katholieke kerk, behoorlijk wat weerwerk werd geleverd tegen het overnemen van de heidense dansen – zonder dat hij het dansen zelf afkeurde – bleek toch dat de gewoonten en tradities sterker in het leven verweven zaten dan dat een nieuwe geloofsleer kon verwezenlijken. Curt Sachs vertelt onder andere:^(1, blz.33)

Thema en inhoud van de dans worden door het christendom nauwelijks in een ander gewaad gestoken. De vruchtbaarheidsbetoveringen nemen nog steeds de voornaamste plaats in en heersen met onverminderde macht: in de vastentijd, op de eerste mei, bij huwelijken, midzomer- en begrafenisceremonieën. De werveldans als regenmagie, het cirkelen om de meiboom of het vuur (Sint-Jansdansen), de maskerdans, het wisselen van geslacht en de zwaarddans blijven, en met deze veel oude denkbelden.

Dansen rondom of over het vuur bevrijdde je van rugpijn, koorts en koliek.^(2, blz.65)

Tot op heden werden geen dansen teruggevonden die specifiek met het feest van Sint-Jan konden verbonden worden. Hierna wordt echter bijzondere aandacht besteed aan de Zevensprong, die omwille van zijn rituele oorsprong, toch zou kunnen kaderen in deze traditie.

In 'De Vrolijke Kring'⁽³⁾ geeft de auteur als toelichting:

Zevensprongen komen in heel West-Europa voor en zijn overblijfselen van zeer oude magische dansen, die waarschijnlijk het neerkomen van de bliksem uitbeeldden en de vruchtbaarheid van de aarde moesten bevorderen. Zij werden uitsluitend door mannen gedanst met hoge, krachtige sprongen. Uit de Nederlandse zevensprong is praktisch alle dans weggesleten, de Belgische is echter nog zeer dansant..

De Zevensprong werd uitgegeven door het Vlaams Dansarchief in de bundel 'Dansen uit Westerlo'⁽⁴⁾ en in hun commentaar noteerden de Heren F. Geens en Ir. E. Wauters:

Deze kringdans gaat ongetwijfeld terug tot een oude cultusdans, waarvan varianten opgetekend werden in haast alle Germaanse landen...

Voor een van zijn vooroorlogse radio-uitzendingen onder de titel "Zo is ons volk" schreef de volkskundige Pol Heyns als commentaar bij deze dans: "Een andere lentedans, die nog steeds voortleeft, is de Zevensprong. Hij is bekend in Nederland, Duitsland en Scandinavië en wordt gedanst door onze Kempense gilden. De dansers die in kringvorm met de zon meedansen, worden er geleidelijk toe gebracht; geknield met hoofd en handen de grond te raken. Stond vroeger in den kring misschien een godenbeeld, gebeurde de dans wellicht rond een vuur of een gewijde boom? De zaak werd niet uitgemaakt. Maar de gebaren, die bij iedere ronde geleidelijk meer en meer voeren naar een aanraking van de grond, spreken voldoende voor het vermoeden dat deze dans een offerdans, een lentedans zou zijn."

Van Schoeland illustreerde de uitzending en zong begeleid door harmonica, op de melodie, opgetekend te Essen:

*En kende gij de zeven, de zeven, de zeven,
Kende gij de zeven, de zevensprong.
Men zegt dat ik niet dansen kan,
'k Kan dansen gelijk een edelman. Dat is één!
Kende gij... dat is twee!*

Zo gaat het tot zevenmaal toe. Dan liggen de dansers helemaal op de grond en is de dans ten einde.

De zevensprong is dezelfde dans als de negensprong, maar hij vereert de dondergod, die later meer respect scheen af te dwingen dan de maan^(1, blz.291). Boeiend is dat de Zevensprong eindigt als de dansers met het hoofd op de grond liggen; de oorspronkelijke dans wordt dus niet teruggespoeld zoals dat in de moderne versie voorkomt. Dit is misschien ontstaan naar analogie met de Negensprong waarin wel wordt *teruggespoeld* daar het in die dans gaat om de afnemende en de wassende maan of gewoon om choreografische redenen.⁽¹⁾

De eerste vier sprongen zijn hoog, de laatste drie steeds lager, waaraan men de bliksemschichten zou kunnen herkennen. Bij de

8-12 aug	Kadans www.KA-dans.be	Torhout
9-11 aug	Internationaal Folklorefestival www.diespelewei.be	Westerlo
10 aug	Oogstfeest www.boerkenaas.be	Belsele
11-19 aug	Internationaal Folklorefestival www.boezeroenen.be	Hasselt
13-19 aug	Internationaal Volksdansfestival www.dophei.be	Vosselaar
12-19 aug	Folklorefestival www.inzadafest.be	Beernem
14-17 aug	Internationaal Volkskunstfestival www.reynout.be	Dendermonde
16 aug	Lichtfeesten www.lichtfeestenreet.be www.mandoerse.org	Reet
17 aug	Waverwoudfestival www.1000jaarwaver.be	Sint-Katelijne-Waver
20-24 aug	Internationaal Folklorefestival www.dekrekel.be	Bonheiden
24 aug	Oogstfeest www.dewouwe.org	Meerbeke
4-7 sept	Landjuweel www.landjuweel2008.nl	Moergestel (Nederland)
18 okt	Dans.Juweel 2008 www.danspunt.be	Anderlecht

FEESTEN EN FESTIVALS

VLAAMSE VOLKSKUNST OP ZOMERFESTIVALS

De zomerfestivals staan weer voor de deur.

Topgroepen uit alle windstreken zullen hun beste beentje komen voorzetten op Vlaamse bodem.

Vlaamse volksdans- en volkskunstgroepen zullen zowel in binnen- als buitenland op tal van festivalpodia te zien zijn, met het beste van wat de Vlaamse volkskunst te bieden heeft.

Hierna een overzicht van de ons bekende festivals. Geniet er van!

10 juli	Parkival <i>www.parkival.be</i>	Gistel
11-18 juli	Wereldfestival voor Folklore <i>www.festivalschoten.be</i>	Schoten
23-27 juli	Europeade <i>www.europeade.eu</i>	Martigny (Frankrijk)
24-29 juli	De Pikkeling <i>www.faluintjes-pikkeling.be</i>	Aalst
26-31 juli	Internationaal Folklorefestival <i>www.gelmelzwaaiers.be</i>	Hoogstraten
2 aug	Sint Sebastiaansgilde van Westerlo neemt deel aan de Villacher Kirchtag <i>www.villacherkirchtag.at</i>	Villach (Oostenrijk)
1-4 aug	Internationaal Folklorefestival <i>www.folklorefestival-moerbeke.be</i>	Moerbeke
7-13 aug	Internationaal Folklorefestival <i>www.folklorefestival-edegem.be</i>	Edegem
8-10 aug	Fosseleade <i>users.pandora.be/knipoog</i>	Affligem

Zevensprong wordt niet in zeven sprongen teruggegaan – de neerschietende bliksem moet de aarde treffen om haar met regen uit de donderwolken te bevruchten. Terugspringen zou geen betekenis hebben.⁽¹⁾

De Zevensprong is ook interessant omdat hij zo wijd verbreid voorkomt. Louis vond zevensprongen in Nederland, om een Sint-Jansbeeld heen, verder in Duitsland omstreeks Pasen; in Oostenrijk, in Vlaanderen. De Nederlanders waren in deze dans echte virtuozen: in hun sprongen raakten hun voeten zelfs hun achterhoofd, in de stellige verwachting dat ook het gewas zo hoog zou opschieten. Louis veronderstelt eerst dat het gaat om een specifiek Germaanse danssoort. Een beetje verbazingwekkend, want de 'Sept sauts' komt voor in zijn eigen Frankrijk, maar dan in het Pays Basque. Wat verder in zijn boek heeft hij ook ontdekt, een dans die past tussen de fraaie en virtueuze sauts basques. Ook de Spaanse Basken kennen een versie van de Zevensprong.⁽¹⁾

Elders werd reeds vermeld dat de herdersdans in Frankrijk op de naamdag van Sint-Jan gebeurde rond een versierde boom, een gebruik dat ook in verband wordt gebracht met de Zevensprong.⁽¹⁾

In 'Wij vieren Feest! - Oogstfeest', uitgegeven door Vlaamse Volkskunst (V.V.K.), werd op bladzijde 28 een vreugdevuurdans opgenomen met vermelding:

Zeer fijne Ierse dans in grote-kringopstelling, die sterk in bouw verschilt van de andere grote-kringdansen. Hij wordt jaarlijks rond het Sint-Jansvuur uitgevoerd. Oorspronkelijke benaming: 'Rinnce Mor na Teinne'. De begeleidende melodie is de 'Flogging Reel'.

Het kinderdansje Ian Petit, bij ons vertaald als Jan en Piet, is een Franse Sint-Jansdans. Wellicht zegt de naam 'Normandische ronde' iets meer.

(jds)

Noten

- (1) POMME SCHRÖDER met medewerking van FRANS TRUYENS. Een Geschiedenis van een volksdans, uitgegeven door Stichting Nevofoon - Winschoten, 2000.
- (2) INEZ VAN EIJK. Van Allerheiligen tot Sint Juttemis - Achtergronden van onze Feestdagen, uitgegeven door Kosmos Z&K Uitgevers, Utrecht, Antwerpen, 1994.
- (3) FEMKE VAN DOORN-LAST. De Vrolijke Kring (nlauwe kaft), een bundel kinderen jongensdansen, uitgegeven door de Stichting Nevofoon, 1991.
- (4) Dansen uit Westerlo, uitgegeven door het Vlaams Dansarchief, zonder datum.

■ ■ ■

VERSLAG

IVV KLEURT ERFGOEDDAG AAN DE HEIRBRUGMOLEN

“Spijtig hé, er wordt slecht weer voorspeld voor zondag” zegt Maria De Rooze, wanneer we haar enkele dagen voor erfgoeddag ontmoeten. Maria en haar echtgenoot Clement de Bruyn zijn de molenaars van de Heirbrugmolen in Lokeren. Met erfgoeddag 13 april, kan de site bezocht worden en dit jaar neemt het IVV de gelegenheid te baat om er de vernieuwde bundel *Vendeltermen* voor te stellen.

“Ze zijn serieus mis hé met hun weersvoorspelling” begroet Maria ons opgelucht, wanneer we ’s zondags toekomen. De wind laat de molenwieken draaien en de zon doet alles glanzen. Het geeft ons een aangenaam gevoel.

Voorzitter Gert Laekeman opent de namiddag door de vernieuwde *Vendeltermen* aan het publiek voor te stellen. Daarin betreft hij Stefaan Haesen, binnen het IVV medewerker van het Vendelarchief.

Stefaan is ook verantwoordelijke van het vendeliërskorps binnen volkskunstgroep Tijn Uylenspiegel uit Sint-Katelijne-Waver. De groep zorgt voor de feestelijke sfeer met optredens van de dansgroep en uiteraard de vendeliërs. Voor deze laatste is het minder goed weer, want er waait een gekke wind over het molenterrein.

In het molengebouw heeft een doorlopende Dvd-voorstelling plaats van vendel- en dansgroepen. Ook de IVV-publicaties kunnen er ingekeken en aangeschaft worden.

Ondertussen zijn alle plaatsjes ingenomen door het geïnteresseerde publiek, dat ook geniet van Lokerse culinaire specialiteiten: Paardenworst (erkend als cultureel erfgoed) met Meulenbrood, Krakbier en Lokerse peperkoek met print van de Sint-Laurentiustoren, voorgesteld door de Dienst Toerisme van Lokeren.

Kinderen ravotten en vermaken zich op het springkasteel en heel veel mensen beklimmen de steile molentrappen. Zij krijgen bij het molenbezoek professionele uitleg door de molenaars.

De weergoden blijven goedgezind, zodat Tijn Uylenspiegel het volledige programma kan afwerken. Tweehonderd mensen hebben een aangename namiddag beleefd en hebben een portie erfgoedbesef meegekregen.

Er is aangetoond dat volkskunst levend erfgoed is: er wordt niet enkel geregistreerd, het leeft ook verder op nationale en internationale folklorepodia. Het IVV verwacht dat dit nog heel lang zo zal zijn en heeft een echt praktijkvoorbeeld afgeleverd van het thema ‘Wordt verwacht’ van deze erfgoeddag.

(pk)

■ ■ ■

De verzamelwoede rond de prentjes van chocolade Jacques, de eerste keer televisiekijken bij de burens, de wereldtentoonstelling van 1958, het eerste cinemabezoek, de opmars van de gsm, de kleurrijke mannekensbladen, de Vlaamse kermessen met hun rariteitenkabinet, trouwen in het zwart, de opkomst van Tupperware,... Deze en vele andere alledaagse herinneringen komen terug tot leven bij het spelen van Dossier XI!

Dossier XI is een spannend en educatief spel rond volkscultuur voor de derde graad lager onderwijs en is nu verkrijgbaar! Dossier XI bevat de dossiers van tien kinderen die elk in een andere periode van de twintigste eeuw leven. Elk dossier bevat een brief, waarin het personage vertelt over zijn dagelijks leven, en foto's van familieleden, gebeurtenissen of bepaalde voorwerpen. Op een stoffige zolder zijn die dossiers echter allemaal door elkaar geschud...

Dossier XI kwam tot stand in het kader van ‘Villa Futura’, een project waaraan ook het IVV haar medewerking verleende.

Wilt je meer weten? Kijk snel op www.volkskunde-vlaanderen.be.

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

Rek. nr. 416-3079451-83

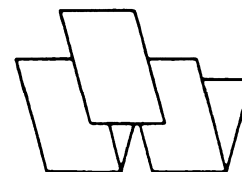
België

P.B.

9160 Lokeren 1

8/4264

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 33
NUMMER 3
SEPTEMBER 2008

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING
VAN DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR

INHOUD

EDITORIAAL - Het ei en de teerling	1
WERKING IVV	
Voorstelling Haalbaarheidsstudie en Beleidsplan	3
Danscursus 'Van vissers, kapers en matrozen'	4
Verbroedering der Vlaamse Vendeliers	5
AANKONDIGINGEN—Danspunt Kinderdansdag en Dans.Juweel	6
VERSLAG - Festivalitis	7
VOLKSGBEUIKEN	
Wat is dat met november?	9
AANKONDIGINGEN	
Erfgoeddag 2009 - Inspiratiedag	12
Volkskunde Vlaanderen – Heemdag 2008	13
VOLKSGBEUIKEN	
Halloween	13
VERSLAG - Brabants Landjuweel—Nederland	14
VOLKSDANS - Enkele bronnen voor de geschiedenis	15
PERSONALIA - Ereburger Bountiful—VSA	18
ARCHIVEREN - Bewaren van voorwerpen	19
VERSLAG	
Gildenfeest Hoge Gilderaad der Kempen	22
Studiedag Het Firmament	23
Festival van Schoten	24
SPROKKELINGEN	28
COLOFON	28

SPROKKELINGEN

Weinig nieuws, maar daarom niet minder heuglijk !

■ ■ ■

Weerom gezinsuitbreiding bij het vendelarchief ...

Op 25 juni werd Philip Bogman, opnieuw vader. Een welgemeende proficiat aan de ouders van Fleur.

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 33—nummer 3 – september 2008

Aan dit nummer werkten mee:

Frans De Schutter, Jos De Sloover, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Marcel Oelbrandt, Jos Van Eyken en Henri Vannoppen.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld bedraagt 7,50 euro (binnenland), over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 t.n.v. IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee. Buitenlandse abonnees betalen 10,50 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB; de overschrijving gebeurt dan aan het tarief voor binnenlandse betalingen.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

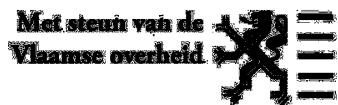
IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476/355.976,

e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle andere IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel), Tel. & Fax 03/475.12.05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be.

EDITORIAAL

HET EI EN DE TEERLING

Bij het ondertekenen van de beheersovereenkomst met de Vlaamse Overheid in februari 2007 verbond het IVV zich tot het uitvoeren van een onderzoek naar zijn bestaansrecht, kortom een haalbaarheidsstudie. Het rapport over deze studie ging op 10 juli ll. naar diezelfde Vlaamse Overheid. Tijd voor reflectie dus.

Geen enkele erkende organisatie ontsnapt aan de geplogenheden van het vak: een beleidsplan met definitie van strategische en operationele doelstellingen is een verplichte oefening. Het beleidsplan 2007 – 2010 van het IVV dateert van 14 augustus 2006. We namen het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie daarin op. De Vlaamse Overheid verankerde deze opdracht in de beheersovereenkomst:

... De Commissie stelt voor om binnen een bepaald tijdsbestek een haalbaarheidsstudie te laten uitvoeren hoe men de werking zal uitbouwen m.b.t. de volksdans en volksmuziek in Vlaanderen. Aangezien het IVV erkend is binnen het Decreet op de Volkscultuur, zal dit project opgezet worden vanuit deze organisatie. Dit moet leiden tot een toekomstgericht plan. Er wordt gedacht aan een samenwerkingsverband van verschillende partners (geen fusie). Heel de sociale context van de volkskunsten (bijvoorbeeld feestcultuur) mag hierbij niet vergeten worden ...

Wij hebben deze haalbaarheidsstudie opgevat als een kwalitatief onderzoek. Belangrijke partners bij de uitwerking waren Kwasimodo (aspect onderzoeksmethodologie: Amand Dewaele), Erfgoedcel Waasland (logistieke ondersteuning: Ode De Sutter), Heemkunde Vlaanderen (voorbeeldfunctie: Alfons Dierickx en Eva Van Hoya), FARO (Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed: Marc Jacobs) en vertegenwoordigers van partners in het veld: VVKB (André Couvreur en Theo Smet), VVG (Etienne Vankeirsbilck en Frans Monden), TraVo (Hubert Boone en Katrien Van Craenenbroeck).

We organiseerden een gestructureerd gesprek met vertegenwoordigers van 16 'spelers in het veld'. Daarnaast kregen nog eens 34 andere organisaties een schriftelijke enquête in de bus. De

bedoeling bestond erin het antwoord te formuleren op twee onderzoeksvragen.

Onderzoeksvraag 1

In welke mate willen de mogelijke partners samenwerken aan het vastleggen en de vergelijkende studie van Zuid-Nederlandse volksdansen, volksmuziek, streekdrachten en vendelspelen met het oog op het situeren van dit immaterieel cultureel erfgoed in een breder internationaal kader?

Onderzoeksvraag 2

In welke mate willen de mogelijke partners meewerken aan het doorgeven van Zuid-Nederlandse volksdansen, volksmuziek, streekdrachten en vendelspelen?

Het IVV kreeg ook de opdracht in het rapport een duidelijke visie over archivering te formuleren. Ten slotte moest het IVV haar visie voorstellen i.v.m. mogelijkheden om symbolen en rituelen op een vergelijkende basis te inventariseren en te bestuderen met bijzondere aandacht voor etnisch-culturele diversiteit.

De werkzaamheden begonnen in mei 2007. Iets meer dan een jaar later hebben we ons rapport. Hoe moeten we daar nu tegen aankijken?

Het ei is gelegd, zoveel is zeker. De interviews, zowel als de schriftelijke enquête (met een antwoordpercentage van 61%) bevatten waardevolle gegevens. Ze kunnen dienstig zijn voor al wie binnen de sector werkt en het Vlaams immaterieel cultureel erfgoed een warm hart toedraagt. Uit interviews en enquêtes blijkt dat onze partners ons nog steeds zien als een expertisecentrum waar ze terecht kunnen met specifieke vragen. Het IVV wordt ook nadrukkelijk aanzien als een organisatie die opdrachten moet kunnen en willen opnemen in het belang van diezelfde partners. Herhaaldelijk bieden onze partners vrije toegang aan tot bestaande archieven met het oog op ontsluiting. Tezelfdertijd zijn de verwachtingen in het IVV ook hoog gesteld om mee te werken aan optekenen en verspreiden van wat leeft aan creativiteit binnen volkskunstgroepen. Geregeld verwijzen organisaties ook naar contacten in Wallonië en vragen ze aandacht voor multiculturaliteit in dansvormen en muziek.

Naast het verhaal van het ei, is er ook dat van de teerling. Het ei is gelegd, maar de teerling moet nog geworpen worden. Het rapport over de situering van het IVV binnen de erfgoedsector opent een poort op

weerstaan om de meisjes met hun solo-bravourenummers te overtreffen, een maneuver dat de meisjes beantwoordden met pirouettes, snel draaiend het podium overstekend. Van op de publieksbanken viel het op dat wat de groep aan Russische danstraditie bracht, steunt op ritmes die ons welbekend zijn, waaronder wals en polka.

De klok sloeg al bijna middernacht. Zonder het zelf te beseffen was er 3,5 uur werelddans aan ons voorbijgegaan.

Zoals al eerder vermeld trad er de laatste avond geen Vlaamse groep meer op. Hoe kadert Vlaamse volkskunst optimaal op een podium waar continent na continent aan bod komt? Wie naar Schoten komt, doet dat met een open geest, benieuwd naar wat leeft aan dans, muziek en beweging buiten onze grenzen. Deze belangstelling helpt ons reflecteren over onze eigen eeuwenoude traditie. Het IVV tekende de voorbije 45 jaar 160 traditionele dansen op en meer dan 50 'nieuwe' creaties werden aan dit repertoire toegevoegd. Voeg hierbij de 6 uitgaven van 'Vendel Nu' en een waardevol rijkelijk geïllustreerd boek 'Streekdrachten in Onze Gewesten'. Het IVV is lang niet de enige speler op het groene veld van het immaterieel cultureel erfgoed. Hubert Boone verzamelde de voorbije jaren meer dan 600 authentieke dansmelodieën in Brabantse gemeenten: polka, wals, schottisch, mazurka, redowa en galop blijven tijdloze waarden. Diverse volkskunstgroepen hebben een eigen repertoire opgebouwd al zoekend naar passende bewegingsvormen, in het beste geval begeleid door eigen muzikanten. De gilden houden tradities in stand en veruitwendigen die in het gildentreffen. Gouweesten (door VVKB bijvoorbeeld) illustreren hoe via brede samenwerking, met een traditioneel repertoire, frisse ideeën en zelfs een vleugje humor heel genietbare vertoningen kunnen opgebouwd worden. Dansen zoals een Trawantel en de zwaarddanstraditie in de Vlaamse gewesten mogen

gerust opgetild worden tot werelderfgoed. Samenwerken rond studie en veruitwendigen staan garant voor duurzaam ondernemen in de erfgoedsector. Stof genoeg voor een studiedag met zoveel mogelijk spelers in het veld.

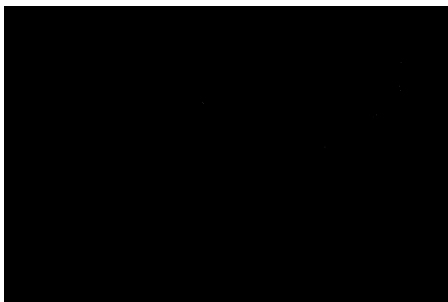
Onze oprechte gelukwensen aan Marcel Vervoort, zijn ploeg en de gehele Schotense gemeenschap voor het licht dat zij laten schijnen in het dorp dat 'wereld' heet.

Foto's: www.festivalschoten.be

(gl)

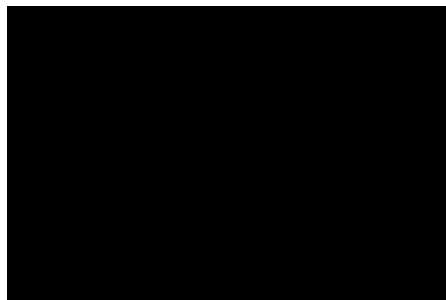
muzikanten een Pools-Vlaamse versie van 'In de stille Kempen': een verrassing voor een al snel meezingend publiek.

Ook Zuid-Afrika was al eerder te gast in Schoten. De *Matsamo Folk Music & Dance Group* uit Mpumalanga uit Zuid-Afrika bracht een aangrijpend spektakel waarin sterk ritmische dansbewegingen en groepszang elkaar afwisselden. Uitgelezen op die 18de juli hadden de 40 dansers en de tot de nok gevulde tent de

verjaardag te vieren van Nelson Mandela. Het optreden ging door merg en been en sleepte het publiek mee. Afrikaanse tamtams: een waar genot voor wie op zoek is naar oorspronkelijke deugddoende ritmes. Zo'n 40 stemmen hielden de tent ademloos geboid. Ze kregen een dankbaar daverend applaus van een sympathiserend publiek. *Nkosi Sikelel'iAfrika*: moge God Afrika zegenen in al de beproevingen die dit zwarte continent meemaakt.

De Cubaanse ambassadeur had ondertussen het publiek vervoegd om de groep *Conjunto Artístico Maraguan* uit Camagüey aan het werk te zien. De huidskleur van jongens en meisjes loog er niet om: van lichtgebronsde tot diepbruine gezichten: Cuba blijft een smeltkroes van culturen, tot en met - eens te meer - Afrikaanse invloeden. Met slagwerk en vocale ondersteuning brachten de dansers *danzon*, *son* en *chachacha* tot leven. Een paaldans met touwen deed ons denken aan onze meitraditie met lintendansen rond de

meiboom. Maar wat de Cubanen brachten, sloeg werkelijk alle verbeelding. Rond elkaar draaiend, tuimelend en herhaaldelijk over elkaar heen springend, slaagden ze erin, uit een ware chaotische mengelmoes, een keurig geordende 'tent' en 'net' om de paal te vlechten en dat vlechtwerk bovendien zonder enige fout of hinder terug te ontvlechten. Een ongezien spectaculaire uiting van dansvreugde.

Solnechnaya Raduga uit Perm in Europees Rusland mocht de vertoning afsluiten. Jongens konden uiteraard niet het verlangen

een wijds landschap vol weiden en landerijen. Daar wordt al hard gewerkt, maar er kan nog een en ander gebeuren aan begrazing en opbrengsten. Of het IVV de haar toebedeelde en nu bevestigde opdracht aankan, hangt af van mensen, methodologie en middelen. Het aantal erkende centra zal in de toekomst veeleer afnemen dan toenemen. In dit beleidsproces speelt kritische massa een belangrijke rol. De haalbaarheidsstudie bewijst het: onze partners hebben ons nodig. Maar de haalbaarheidsstudie bewijst ook dat het IVV minstens evenveel nood heeft aan diezelfde partners. De erfgoedsector convergeert naar 2011 als een belangrijk beslissingsjaar. Dan wordt de teerling geworpen.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

WERKING IVV

VOORSTELLING HAALBAARHEIDSSSTUDIE EN BELEIDSPLAN IVV

Dinsdag 14 oktober 2008 om 20 uur
Kasteel van Schoten

Tijdens de voorbije maanden heeft het IVV grondig werk gemaakt van zijn positionering in de sector. Op 10 juli werd bij de Vlaamse Overheid een 'haalbaarheidsstudie' ingediend die, via een addendum aan het beleidsplan, geïntegreerd wordt in de werking voor de komende drie jaren.

Dit alles wil het IVV officieel voorstellen aan een zo breed mogelijk publiek. Daartoe zijn ook de lezers van 'Volkskunst' van harte uitgenodigd.

De toegang is gratis.

20u00 Welkom

20u15 Onderzoek van de haalbaarheid van de opdracht van het IVV door de noden en wensen van de verschillende verenigingen binnen het domein te detecteren en de mogelijkheden van samenwerking te onderzoeken. Integratie van de haalbaarheidsstudie in het beleidsplan van het IVV. Door Gert Laekeman, voorzitter van het

IVV.

20u35 Demonstratie van 'De Trawantel' door Sint-Sebastiaansgilde Westerlo. Deze waardevolle stokkendans werd door het IVV voorgesteld voor de 'Inventaris van immaterieel cultureel erfgoed Vlaanderen'.

20u50 Het IVV op een 'ice'-piste, door Marc Jacobs, directeur van FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed. (*= immaterieel cultureel erfgoed.)

21u15 Receptie.

Adres: Kasteellaan, 2900 Schoten.

Er zijn wegwerkzaamheden aan de Kasteellaan, de toegangsweg naar het kasteel. Kom iets vroeger en volg de omlegging iets verder op de Churchillaan en rij via pleintje De Valk, Papenaardekenstraat en Voorkempelaan naar het Kasteel van Schoten.

■ ■ ■

DANSCURSUS

VAN VISSERS, KAPERS & MATROZEN

Zondag 16 november 2008

Vorig jaar organiseerde het IVV een eerste cursus met dansen uit de bundel 'Van vissers, kapers & matrozen'. Toen konden niet alle dansen afgewerkt worden. De dansen die vorig jaar niet aan bod kwamen, zullen nu grondig doorgenomen worden.

Tijdens deze tweede cursusdag zal ook aandacht besteed worden aan de liedteksten die genoteerd zijn bij de dansen. De liedteksten uit de bundel worden doorgenomen en er worden tips gegeven om zang te integreren in een dansprogramma. Dit cursusdeel heeft plaats in samenwerking met Muziekmozaïek vzw, impulscentrum voor folk & jazz.

De cursus wordt georganiseerd in het kader van de 'Week van de Smaak'. Wij zorgen in dat verband voor een smakelijke verrassing.

De cursus gaat door op:

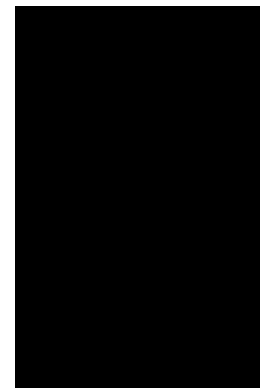
Zondag 16 november, van 10 tot 17 uur.

Plaats van afspraak:

Zaal 'De Kwakzalver' van Volkskunstgroep 'Drieske Nijpers',

Met *Namsoojung Dance Company* uit Seoul kwamen we in geheel andere cultuur terecht. Steevast heeft het publiek recht op een dynamische verwijzing naar sjamanen en attributen zoals hier bijvoorbeeld waaiers waarmee de dansers kunstige formaties kracht bijzetten. Begeleiding op trommels van allerlei formaat maakte de vertoning tot een bijna religieus gebeuren. Spijtig genoeg kregen dansers, muzikanten en toeschouwers een flinke bui over het hoofd tijdens de tweede helft van de Koreaanse voorstelling. De organisatoren stelden bij hun planning net iets te veel vertrouwen in de buienradar en hadden de gehele galavoorstelling op het buitenpodium gepland.

Al heel snel was de regenellende vergeten met de onstuimige Colombiaanse dansers en levendige muzikanten van de groep *Ballet de las Américas*. 'Conquest of Paradise' leidde de sequentie van dansen in. Het geheel werd een bijzonder indrukwekkende vertolking van cultuur op wereldniveau: ritmisch-beheerste bewegingen verwezen naar eeuwenoude Indiaanse religieuze elementen, terwijl sterk naar de grond geaccentueerd ritme een brug sloeg met het verre Afrika waaruit de eerste geïmporteerde slaven afkomstig waren.

De groep *Abdallah Bitar* uit Syrië nam over met de draaiende priesters en priesteressen of 'wirling dervish', waarbij mannen en vrouwen in wijde rok minutenlang ronddraaiden op het ritme van koperblazers.

De *Trinity II Irish Repertoire Dance Company* bracht ons terug naar Europa, weliswaar met in de USA wonende dansers en muzikanten. Bij het uitvoeren van tapdansen blijft het bovenlichaam kaarsrecht. Deze danshouding moest het dansen verbergen voor de ongenode Engelse bezetter die in Ierland het dansen verbod en geregeld controles uitvoerde om via de ramen de bezigheid van de bevolking te controleren.

Met *Warszawianka* uit de Poolse hoofdstad Warschau verwelkomden de organisatoren een welgekende gast uit het verleden. Het stijlvolle optreden volgde een beproefde sequentie: eerst veroverden een dozijn meisjes de harten van het publiek via zang en rustige dansbewegingen; daarna voerden de jongens hun nummertje op om de meisjes in de dans te betrekken. De zang vervulde steeds een bijzonder belangrijke rol als bindend element en als aanloop tot het dansen in steeds stijgend tempo. Op het einde vertolkten dansers en

EEN REGEN VAN CULTUREN IN SCHOTEN

Wie niet op wereldreis kon gaan, had de wereld binnen bereik in Schoten. Het festival van Schoten was aan zijn 50ste editie toe. Een editie die zeker niet moest onderdoen voor wat het steeds talrijker publiek de voorbije 49 jaar mocht aanschouwen. Wij waren de dankbare getuigen van de galavoorstelling.

Dansen, muziek, zang en kledij winnen aan belang bij de toenadering van volkeren. Er is nog goed nieuws in de wereld. En ja, zelfs de VRT wijdde een aantal kostbare minuten aan het festival. De eerste uitgave in 1959 – toen nog op de markt van Schoten – inspireerde mensen met een visie op de toekomst om ook in Vlaanderen de lamp niet onder de korenmaat te zetten. Het programmaboek vermeldt Sieg Verbeelen en Theo Bresseleers als erestichters. Wij voegen er zonder enige schroom ook onze eigen erevoorzitter van IVV, Frans of 'Sus' Geens aan toe. Sus bracht in het kielzog van het festival experts uit diverse middens samen om ons immaterieel cultureel erfgoed veilig te stellen. Daardoor ontstond een onlosmakelijke historische band tussen het festival van Schoten, de Gemeente Schoten en het Instituut voor Vlaamse Volkskunst. De huidige festivalploeg kon met gerechtigde trots 50 kaarsjes uitblazen. Voor het IVV wordt 2014 het jubileumjaar.

Maar nu terug naar het podium. Europa (Schotland, Polen, de Russische Federatie), Azië (Zuid-Korea), Noord-, Midden- en Zuid-Amerika (USA, Cuba, Colombia) en Afrika (Zuid-Afrika) zorgden dit jaar voor een meer dan kleurrijk spektakel. Gelmel (Schoten), de Gelmelzwaaiers (Hoogstraten), Pas d'La Yau (Quevaucamps) en De Holland Express (Nederland) kwamen van dichtbij huis. Alle buitenlandse groepen kregen extra tijd toegemeten op vrijdag 18 juli, de laatste avond van het festival.

Een Schotse Piperband staat mooi op een internationaal volksdanstreffen. Dit jaar viel the Edinburgh University New Scotland Schottisch Dance Society and Dollar Academy Piper Band de eer te beurt als eerste te mogen opmarcheren. We kregen als opener 'Schottisch the Brave' te horen, waarna reels, Playford dansen en zwaarddans en zwaarddans elkaar afwisselden.

Pompstraat 2, 9170 Sint-Gillis-Waas.

Wie en wat:

De cursus omvat drie danssessies met alle dansen uit de nieuwe bundel 'Van vissers, kapers & matrozen': Alle die willen naar Island gaan, Carillon van Duinkerke, Horlepiep, De kapers, Kapersdans, Matelotte, Matlotje, Matrozendans, Zeeuwse rei en Zeeuwse schots.

Staf Cogneau is de vaardige muzikant en de lesgevers zijn Andrea Sterck, Gert Laekeman, Gonda Fevez en Paula Wouters.

Inschrijving:

5€, over te schrijven op rek.nr 416-3079451-83 van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst vzw, Dorpsstraat 83, 9190 Stekene, met vermelding 'Cursus kstdans, 16/11/2007' en het aantal deelnemers.

Schrijf zo vlug mogelijk in ! Het aantal plaatsen is beperkt. Inschrijving en betaling vooraf zijn noodzakelijk.

Tijdens deze cursusdag is er een korting van 10% op bestellingen van IVV dansbundels !

■ ■ ■

VERBROEDERING DER VLAAMSE VENDELIERS

Zondag 30 november 2008

Veiling der Kempen—Hoogstraten

Ook ditmaal staan er weer 3 sessies geprogrammeerd, die ieder een halve dag in beslag nemen. Gedurende de dag kan iedere deelnemer dus 2 sessies naar zijn keuze volgen:

Sessie 1: Aanleren van de 'Bierreeks' uit de nieuw te verschijnen bundel 'Vendel Nu 7'. Het gaat om een reeks voor ervaren vendeliers, een creatie van Sven Princen (Draposmaaiter, Jette). De reeks wordt helemaal gevendeld met één hand.

Sessie 2: Herhaling van de vorig jaar aangeleerde reeks '**Schottisch on the rocks**', van Stef Haesen (Tijl Uylenspiegel, Sint-Katelijne-Waver), een muziekreeks eveneens uit 'Vendel Nu 7' en van de reeks '**Jorisgroet**', een vendelgroet op muziek, van Gery Barbier (Reuzegom, Leuven), uit 'Vendel Nu 5'.

Sessie 3: Uit de oude doos: aanleren van de muziekreeks '**Taxandria**' (Alferi, Kaulille) uit 'Vendel Nu 1' (1993).

Voor beginnende vendeliers (minimumleeftijd 12 jaar) is er een aparte

sessie waarin de eerste vendelbewegingen worden aangeleerd, alsook de reeksen 'De groet van Leefdaal' en 'De Noordkempische reeks' (op aanvraag wordt gezorgd voor vendelmateriaal om die dag te gebruiken). Deze sessie voor beginners is eveneens bedoeld als terugkomdag voor cursisten van de 'Kaderdag vendelen voor beginners' van 28 september 2008 (Danspunt ism IVV).

Verder op het programma

- ♦ Rondetafelgesprek
- ♦ Gelegenheid tot demonstratie van nieuwe vendelreeksen (graag vooraf een seintje)

Wetenswaardigheden

- ♦ Inschrijven om **9.10 uur**, aanvang 9.30 uur, einde omstreeks 16 uur.
- ♦ Knapzak meebrengen, drank is ter plaatse verkrijgbaar.
- ♦ Deelname in de onkosten: **8€** per persoon.
- ♦ Alle publicaties van het Vlaams Vendelarchief zullen op deze dag te koop zijn met 10% korting.

Inlichtingen en aanmelden

Frans De Schutter

☎ 03/34845741

✉ deschutterverryckt@skynet.be

Stefaan Haesen

☎ 0496/593523

✉ stefaan.haesen@telenet.be

🌐 <http://www.instituutvlaamsevolkskunst.be>

Alle vendeliers, zonder onderscheid van federatie of organisatie, zijn van harte uitgenodigd voor deze verbroederingsbijeenkomst !

■ ■ ■

ACTIVITEITEN

Kinderdansdag 4 oktober ° Dansjuweel 18 oktober

Meer info op www.danspunt.be

aan diggelen gooien en alleen nog maar voor de nieuwe ideeën kiezen? Zullen we alleen nog maar het dartele jonggoed op de planken loslaten en daarmee misschien helemaal voor het einde tekenen van het oude doorsleten gedachtegoed, dat wat ruikt naar conservatisme, dat de oude kerk op het al even oude dorpsplein nog wil beschermen zelfs al betreedt geen mens de van vroeger versleten plavuizen? Hoeveel is het ons allemaal nog waard?

De dansvoorstellingen zijn in elk geval met de nodige waardigheid gebracht, zelfs al was de schoonheid van de emotie soms groter dan die van de uitvoering.

Ach ja... die Kempense hoppas bleef hier en daar al eens halfweg hangen, en aan het tempo kon soms ook wel wat gesleuteld worden... maar de kledij was verzorgd, "af", degelijk Kempens; het "er zijn" was zinvol, bewust, intens. Iedereen wist dat hij zijn gilde vertegenwoordigde en toonde dat het geloof erin nog even standvastig is als toen... Proficiat aan allen, zeker ook aan al die muzikanten en in het bijzonder – als het even mag – aan die ene muzikant die we zo vaak zagen terug komen. Dankjewel, van ganser harte!

En dan over het dansen zelf: het was goed mensen! Doe stille voort!

(jds)

■ ■ ■

STUDIEDAG HET FIRMAMENT

Op 6 september organiseerde Het Firmament, (t)huis voor figurentheater in Vlaanderen, een internationale studiedag voor figurentheater in het prachtige Congres- en Erfgoedcentrum Lamot, in Mechelen. Het Firmament onderzoekt de mogelijkheden om in Vlaanderen een expertisecentrum uit te bouwen rond alle aspecten van het poppen- en figurentheater. De tweede fase van een haalbaarheidsstudie, het in kaart brengen van de vele collecties en de beste manieren om deze te bewaren, werd voorgesteld. Tevens werd over de grens gekeken en schetste Marc Jacobs, directeur van FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, een overzicht van de doelstellingen van UNESCO-conventie ter bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed. Tussen de lezingen werden verschillende acts gepresenteerd die de waarde van het figurentheater, op de grens van erfgoed, kunst en educatie, illustreerden.

(mo)

Lees de teksten van de studiedag op www.hetfirmament.be.

VERSLAG

GILDENFEEST BIJ DE HOGE GILDERAAD DER KEMPEN

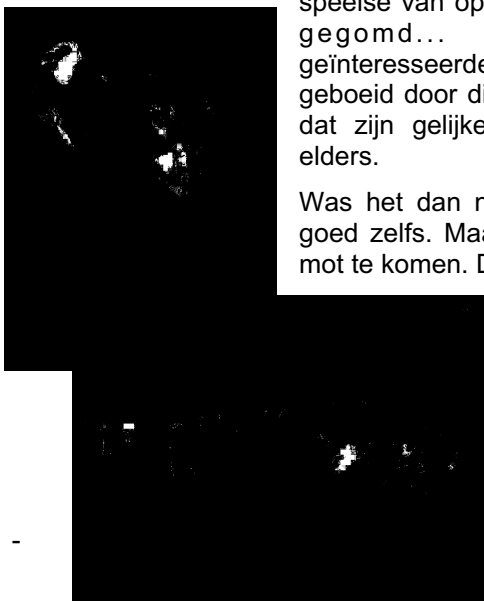
Oostmalle 28 en 29 juni 2008

Het was alweer schitterend: niet alleen de weergoden waren de gilden welgezend, ook het aangeboden spektakel mocht er zijn! En de organisatoren verdienen zeker een dikke pluim want zij zijn er toch maar weer in geslaagd die vele honderden mensen op gepaste wijze te begeleiden.

Dat folklore bij onze gilden nog écht leeft, is duidelijk... zelfs al worden we met zijn allen een dagje ouder en zelfs al lijkt het niet altijd eenvoudig om voor de nodige opvolging te zorgen. Toch blijft de passie voor dit eeuwenoude gebeuren nog altijd even jeugdig en met een niet verwachte innerlijke kracht wordt het vendelen, het dansen, het schieten, de optocht... op waardige wijze waar gemaakt. Goed, de keuze van de dansen wordt een beetje eentonig en hier en daar wordt misschien iets te vlug voor "iets gemakkelijks" geopteerd, durft men de uitdaging van een van de "grotere dansen" niet meer aan, wordt het speelse van opkomen en aftreden al wat weg gegomd... Jammer, want zoveel geïnteresseerden aan de kant zijn echt wel geboeid door dit unieke, traditionele gebeuren dat zijn gelijke niet heeft, noch hier, noch elders.

Was het dan niet goed? Natuurlijk wel: heel goed zelfs. Maar ook in dure stoffen durft de mot te komen. Drie maal Tralman is een beetje

van het goede te veel, tijdens het wedstrijdgebeuren "buiten wedstrijd" voorstellingen, afmeldingen, puntendelingen, stugge regels en al even stugge reacties. Zullen we dat oude immateriële culturele erfgoed dat eens op een dag, om welke reden dan ook, in een "kadertje" werd gegoten – dan maar meteen helemaal

Het 'Schoon inkomen'

VERSLAG

FESTIVALITIS

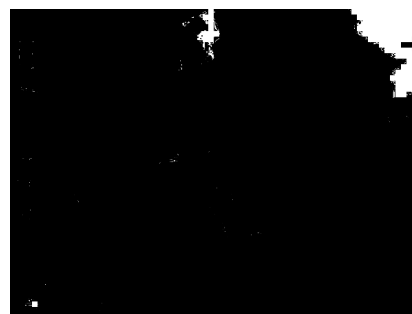
Elk jaar opnieuw zijn de zomermaanden welgevuld met een overvloed aan festivals. En zij zijn heel verschillend van aard: van Pukkelpop tot Rimpelrock of van het Wereldfestival voor Folklore in Schoten tot het Oogsfest van De Wouwe in Meerbeke.

Iedereen zal er wel een paar bezocht hebben. Wij bezochten een vijftal folklorefestivals en het moet gezegd: de kwaliteit gaat er elk jaar op vooruit, terwijl de kwantiteit van het aantal Vlaamse groepen dat zich toont eerder achteruitgaat. Het ene heeft (gelukkig) niets met het andere te maken...

Oost-Europa

Vrijwel elk folklorefestival heeft één of meerdere groepen uit Oost-Europa (als we die term nog mogen gebruiken) op het programma staan. Dat is normaal: de groepen komen graag naar onze vlotter bereikbare contreien en zij brengen meestal een goed programma.

Meestal, want het wegvallen van de financiële middelen die de vroegere communistische regimes ter beschikking stelden van het export- en propagandaproduct dat folklore heet, laat zijn sporen na. De groepsleden zijn minder streng geselecteerd (niet meer het uniforme qua leeftijd, gestalte bv.) en de dure choreografen, die waakten over de programma's, kunnen nu ook terecht in andere (meer commerciële) disciplines.

Je kan gerust stellen dat het showelement wat vermindert bij deze groepen, maar dat komt vaak hun authenticiteit ten goede. Bekwame groepsleidingen dragen zorg voor hun culturele erfgoed, en brengen het geheel in programma's die nog steeds alle elementen bevatten die een goed programma moet bevatten: verzorgde dansuitvoering, sterke

De groep 'Quic en Groigne' uit Saint-Malo stal de show in Dol-de-Bretagne. Eén mooie stem en één accordeon zorgden voor een prachtig overgangsmoment in een spetterende show.

instrumentale, vocale ondersteuning en verantwoorde kledij. Alhoewel er op dit laatste punt soms echt wel achteruitgang te merken is.

Groepen uit het oosten van Europa zijn niet langer een garantie voor uitzonderlijke podiumkwaliteit. Dat hoeft voor ons ook niet. Het is heel goed dat zij, ook met iets minder bravoure, het beste van hun immaterieel cultureel op onze podia kunnen blijven vertonen.

Oscar voor Franse groepen

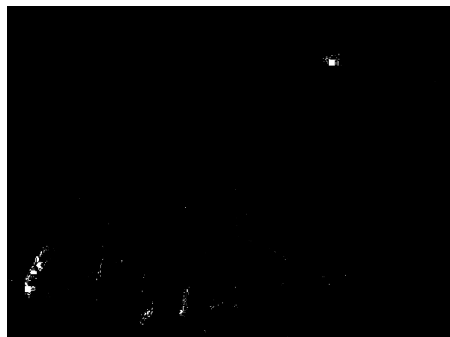
Het beste dat wij deze zomer zagen, werd gebracht door twee Franse groepen. Op een festival in Dol-de-Bretagne, Fr., was het de groep 'Cercle Celtique et Bagad Quic en Groigne' uit Saint-Malo die indruk maakte en op het festival van Dophei in Vosselaar was het de groep 'Les Forestins' uit Saint-Amand-Montrond die het meest tot de verbeelding sprak. Beide groepen deden het met choreografieën van hun traditionele dansen, maar met zeer authentieke kostumes en prachtige muzikale ensembles.

Sfeer

Tijdens het festival in Dol-de-Bretagne viel ons vooral de sfeer op. Er trad geen enkele buitenlandse (Frankrijk is daar ook buitenland!) groep op, maar de bevolking leefde intens mee en genoot van de eigen volkscultuur, gebracht door 7 groepen met in totaal 350 deelnemers. De kwaliteit van de groepen was heel verscheiden. Zij zijn daar door onderlinge wedstrijden overigens ingedeeld in verschillende categorieën. Maar die afwisseling in kwaliteit stoorde niet omdat elke groep met veel enthousiasme op het podium stond. Die fierheid in de beleving, zowel op als naast het podium, is ongekend in Vlaanderen.

Wij kijken al uit naar de zomer 2009, wanneer de gezonde ziekte 'festivalitis' ons weer te pakken krijgt. Hopelijk zien wij dan dezelfde kwaliteit met iets meer Vlaamse groepen.

(mo)

Bij de opening en als slot wandelen de 7 groepen en 350 deelnemers door de centrumstraten van Dol-de Bretagne. Het dankbare publiek geniet met volle teugen van de typische Bretoense muziek.

Koper moet niet echt behandeld worden omdat de oxidatielaag het onderliggende koper zal afsluiten van de lucht. Vuile lucht tast echter deze laag aan zodat de lucht toch dieper kan doordringen. Koper kan je verzilveren of vergulden. Koper kan je ook vermengen met andere materialen en dan krijg je bvb. brons en messing.

Tin beschermt zichzelf met een dun laagje. Te lage temperaturen zorgen voor onomkeerbare beschadiging. Altijd bewaren op kamertemperatuur.

IJzer gaat roesten. Insmeren met olie is een bescherming: het sluit de lucht af. Je kan het verven, plastificeren, beschermen met andere metalen als tin en zink en het legeren met andere materialen tot bvb. inox.

Het bewaren van al deze verschillende materialen vraagt wel een eigen aanpak. Gezond verstand zorgt hier wel voor de juiste aanpak.

Tip: Raak metalen delen zo weinig mogelijk aan met blote handen: gebruik handschoenen.

Wrijf de voorwerpen droog voor ze op te bergen.

Sieraden en eremetalen best verpakken in papier, keukenrol volstaat, om mechanische beschadigingen te voorkomen. Als je ze in een doos verpakt, samen met een plaatje zink dan zal eerst dit materiaal aangetast worden en blijven de andere stukken mooier.

Gebruik nooit corrosieve stoffen of middelen om zuiver te maken: er zal dan altijd metaal verdwijnen.

Bij twijfel neem je best contact met specialisten of gespecialiseerde musea.

Tot besluit

Bewaren vraagt inspanningen maar bedenk dat een notitie, een foto of een voorwerp de herinnering levendig houdt aan al die voor ons in onze groep actief waren. Het verzorgen van de voorwerpen die zij verwierven, getuigt van respect voor het verleden en diegenen die de groep opgericht en voortgezet hebben tot op heden.

(jve)

Stofvrij houden van de voorwerpen behoort tot het regelmatig nazicht. Ook de onderzijde en achterzijde zijn belangrijk om aantasting op te merken. Schommelingen in vocht, schimmels, insecten en ongedierte zijn de grootste vijanden van houten voorwerpen. Behandelingen waarbij de natuurlijke ademhaling van hout verloren gaat, zijn slecht voor deze voorwerpen. Regelmatig nazicht op aantasten door insecten is belangrijk. Bij ontdekking ervan alle houten voorwerpen van elkaar scheiden door ze bvb. in een vuilzak te stoppen en af te sluiten, en onmiddellijk te starten met het vernietigen van de insecten door een gespecialiseerde firma. Insecten kunnen ganse gebouwen ondermijnen dus je kan ze best snel en volledig vernietigen.

Metalen voorwerpen

Edele en onedele metalen vragen een verschillende behandeling.

Edele metalen als goud en zilver zijn kostbaar maar worden niet aangetast door natuurlijke omstandigheden. Mechanische beschadiging komt meer voor en niet alleen door externe oorzaken. Afsluiten van stof en vuil volstaan meestal om ze gedurende lange tijd zorgeloos te bewaren in een verpakking als een juweeldoosje. Onze kuiswoede wil wel eens de sporen des tijds verwijderen en deze voorwerpen opkuisen. Goud en zilver worden sterker gemaakt door het te vermengen met andere metalen. Zo spreken we van 24, 18 en 14 karaats goud waarmee we de graad van zuiverheid van goud weergeven. Ook zilver wordt versterkt door het met andere metalen te legeren. Het "vuil" van gouden en zilveren voorwerpen is een aantasting van deze onedele metaaldeeltjes en kan je best verwijderen door ze "af te wassen" en met een wollen doek af te drogen. Onze voorouders kenden een truc en ze bewaarden hun juwelen samen met koperen munten en "sollekes" in een wollen sok om hun sieraden proper te houden. Sterk vervuilde voorwerpen ga je beter niet te lijf met schurende producten, schuursponsjes, staalwol en dergelijke. Het materiaal zal weggeschuurd worden en de dikwijls mooie versieringen zullen verdwijnen.

Andere metalen

Onedele metalen worden wel aangetast. De zuurstof uit de lucht probeert zich te hechten aan het metaal waardoor het metaal zijn eigenschappen verliest. Denk aan roest.

Daarom is het belangrijk deze voorwerpen te beschermen met een bescherm laag. Deze kan bestaan uit een laag metaal, uit lak- of verflagen. Hierdoor gaat deze laag het metaal beschermen tegen contact met lucht.

VOLKSGEBRUIKEN

WAT IS DAT MET NOVEMBER?

Het is een kwakkelzomer, dat had je zelf ook al door. En zo half september moeten we er niet te veel meer van verwachten... Nog een beetje en dan komt de herfst er weer aan met zijn druilerige weer, zijn nukkige dagen, wind, storm, regen... Drie maanden lang... en de ergste daarvan zal wel november zijn... Of toch niet? Want wat is dat eigenlijk met die "negende" maand die de elfde is? Wat is dat toch met die maand waarin van alles gebeurt en toch niets de wereld schijnt te beroeren? Wat is dat toch met de slachtm aand, bloed- of offermand, smeermaand, loefmaand, allerheiligenmaand, windenmaand, nevelmaand, mistmaand, jachtmaand, zelfs "vorstmaand" (in Frankrijk: la frimaire)?

November kan vaak nog prachtig nazomerweer meebrengen. Het Sint-Maartenszomertje (toen de arme man halfnaakt aan een boom hing, zo midden november, zorgde een hemelse tussenkomst ervoor dat zijn lichaam verwarmd werd door een stralende zon) kan verrassend aangename temperaturen met zich meebrengen.

November is tegenwoordig de elfde maand van het jaar maar in de oude Romeinse kalender van Nuunna Pompilius was het de negende maand vandaar haar naam. In het Latijn betekent "novem" negen. November telde toen 29 dagen. In de Juliaanse kalender promoveerde ze tot elfde maand met 31 dagen. Keizer Augustinus ontftuselde haar echter een dag.

*Ik wierd november, dat is 't negenste genaemd
En of ik d'elfste ben, nog heet ik onbeschaamd
De negenste: ik eet de groente van de bomen
Ik maak de nachten lang, en doe de slaeper dromen
(Brusselschen almanak – 1728)*

In 835 werd door paus Gregorius IV op 1 november het feest van Allerheiligen ingesteld, ter nagedachtenis aan de overbrenging van de relieken van de eerste christelijke martelaren naar het Panteon (in 610). In 1006 plaatste Paus Johannes XIX op 2 november het feest van Allerzielen. Vroeger vierde men in het oude Keltische Europa tijdens deze dagen het feest van Samain of Samonios en daarmee begon een nieuw kalenderjaar. Omdat daardoor verleden en toekomst elkaar raakten, was de dodenverering van het grootste belang (denk ook aan het Brits –Amerikaans Halloween = holly evening - uitgeholde

bieten, spokentochten, geesten zijn niet ver weg). November als begin van het nieuwe jaar is trouwens in de christelijke jaarliturgie bewaard gebleven. De aanvang van het kerkelijk jaar situeert zich immers bij het begin van de advent. Tegenwoordig omvat die de periode voor Kerstmis waarbinnen zich vier zondagen bevinden. In de tijd van Karel De Grote was dat zes weken (8ste- 9de eeuwse Capitularia). Wanneer we deze 42 dagen van Kerstmis (25 december) “terugtellen”, dan komen we dicht in de buurt van de Keltische nieuwjaarsperiode: begin november. Eén november is in de eerste plaats een Keltische erfenis. November als bloedmaand, offermaand vindt ook bij hen zijn oorsprong want in deze maand werden door de Kelten dieren geofferd aan hun goden.

Een oude boerentraditie wou dat de winter begon op 11 november (het feest van Sint Maarten) en duurde tot 22 februari (het feest van Sint-Pieters-Stoel). Er brak voor de boer een betrekkelijk rustige periode aan. Het werk op het veld viel stil, de boer trok zich terug op zijn erf en hield zich bezig met dorsen, herstellen van tuig en andere werkjes. En natuurlijk ook:

*De elfste maand van 't jaar,
Bij 't vuur brengt al te gaar.*

Maar er gebeurde nog wel meer op het boerenerf! Met Sint-Maarten werd immers het vetgemeste zwijntje geslacht! (Vandaar november: slachtmaand)

Orgelpunten in november... De maand begint met een dodenherdenking. Vroeger, na de “lange vespers”, ging men naar het kerkhof waar kaarsen op elk graf werden aangestoken (volgens een vroegere overtuiging moest men op Allerheiligen 's avonds en 's nachts een lichtje laten branden opdat de zieltjes hun weg zouden vinden – ook kaarskensprocessie in Scherpenheuvel de eerste zondag na Allerheiligen). En later op de dag kon je smullen van de zieltjeskoeken. De dag nadien nog meer accent op de dodenverering met Allerzielen (ingesteld in 1582 door Borromeus bisschop van Milaan).

De derde november weer ter kerke: op de naamdag van Sint Hubertus werd brood gewijd waarvan thuis iedere huisgenoot, elk huisdier en het vee een stukje kregen om zo tegen de razernij beschermd te zijn.

Op 11 november doet Sint Martinus op vele plaatsen in Vlaanderen zijn ronde en die kan in het volksleven op een lange traditie bogen. Tot voor 1940 stookten de kinderen Sint Maartensvuren (een gebruik dat hier en daar herleeft), gingen ze op bedeltocht en zongen daarbij typische Sint-Maartensliedjes. Bedenk wel:

ARCHIVEREN

Vervolg vorig nummer

BEWAREN VAN VOORWERPEN

In tegenstelling tot documenten, die in een archief thuis horen, horen voorwerpen thuis in een collectie. De inventaris wordt bijgehouden in een objectregistratiesysteem of computerprogramma.

De zorg voor een collectie is dezelfde als deze voor een archief maar er is meer ruimte nodig om het onder te brengen. Het zorgen voor de juiste conditie is dikwijls een probleem omdat heel wat voorwerpen uit meerdere materialen bestaan, waarbij elk materiaal zijn eigen eisen stelt.

Ook hier is gebruik van gezond verstand belangrijk en kunnen enkele aanwijzingen helpen. Probeer een ruimte te vinden waar een niet te hoge temperatuur heerst, de relatieve vochtigheid rond 50% is, en waar zowel de vochtigheid als de temperatuur niet sterk schommelen. Roken en de aanwezigheid van veel personen tast de omgevingslucht aan en verslechteren de bewaring van voorwerpen. Het plaatsen ervan tegen de muren is af te raden om schimmelvorming te voorkomen.

Insectdodende middelen mogen nooit tegen of tussen voorwerpen liggen. Regelmatig nazicht op ongedierte, insecten en beschadiging is belangrijk.

Textiel

Het meest gevoelig zijn onze schilderijen op doek, oude vlaggen en klederen. Ze trekken ongedierte en insecten aan en worden snel aangetast door schimmels. Ook ouderdom en UV-licht tasten textiel aan.

Aan te raden is om deze te verpakken in een lage sterke doos, de stukken elk op zichzelf gewikkeld in een vel zuurvrij papier of een doek van lijnwaad of oud stevig wit laken, zo weinig mogelijk scherpe plooien te maken en niet te vast aan te drukken. De dozen stofdicht afsluiten en op rekken plaatsen.

Schilderijen best niet te strak tegen buitenmuren ophangen en regelmatig de achterzijde controleren op schimmels is belangrijk.

Houten voorwerpen

Schilderijen op hout, beelden en siervoorwerpen behoren tot deze soort.

Besluit:

Verslagen van de fanfares, beschrijvingen van festivals, balkaarten en zelfs literatuur kunnen ons heel wat leren over de volksdansen, hoe ze geapprecieerd werden of hoe ze verworpen werden. Wie bezit er nog dergelijke bronnen om tot een betere kennis van de volksdansen te komen? Alle archieven zijn toch niet opgebrand.

Dr. Henri Vannopen

Noten:

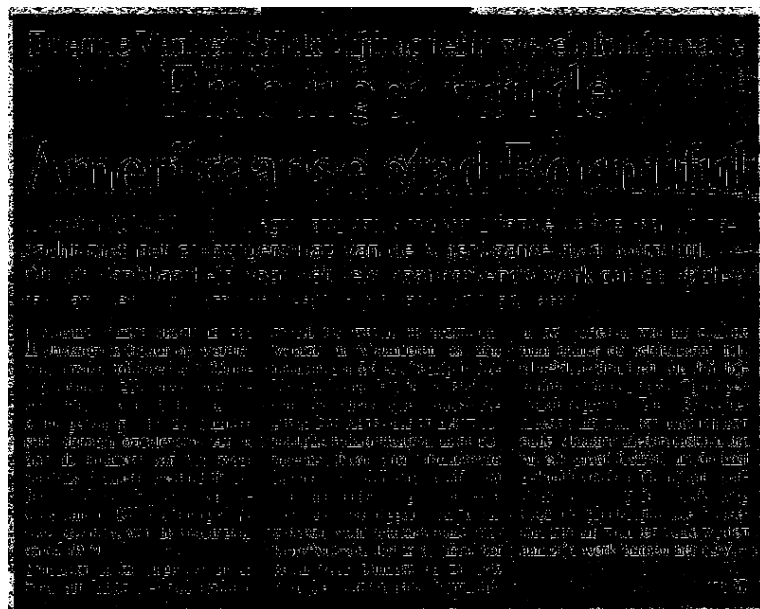
(1)H. VANNOPPEN. *Volksdans en balboekjes-Volkskunst*, nr. 1 maart 1991, p. 2-6

H. VANNOPPEN. *De geschiedenis van Bertern, het teussersdorp bij de romaanse kerk. Bertern*, 1980p. 407.

(2)L. WILMET. *Souvenirs d'une carrière artistique et littéraire -Oudheid en kunst.*

Algemeen Tijdschrift voor Kempische Geschiedenis uitgegeven door de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Brecht en Omstreken, jaargang XLIII, Brecht, 1960, p. 38-39.

PERSONALIA

Hartelijke gelukwensen aan Etienne vanwege het IVV. Wij vernemen ook dat Etienne, bij het ophalen van dit ereburgerschap gedurende 14 dagen ereburgemeester van de stad Bountiful geweest is. Een hele eer voor de de vice-president van het IOV (Internationale Organisation für Volkskunst, Oostenrijk) en secretaris van het IVV.

*Als op Sint Merten de ganzen op 't ijs staan,
Zullen ze met Kerstmis door het slijk gaan.*

En

Sint Lieven (12 november) komt ons met vorst gerieven.

Het is trouwens opmerkelijk hoeveel weerspreuken zich situeren in de novembermaand (elke dag heeft er wel een). Benamingen als nevel-, mist en windenmaand hoeven dan ook niet te verwonderen. En ook de minder bekende benaming "loefmaand" heeft met het weer te maken: "loef" betekent immers zoveel als "dol" wat verwijst naar de wispelturigheid van het weer in deze bijzondere maand.

Voor fanfares en muziekverenigingen is 22 november een bijzondere dag. Sint Cecilia: teerfeest! En ook andere gilden en verenigingen hielden hun teerfeest bij voorkeur in november. Is het daarom dat die maand ook wel smeermaand heette? (Waarschijnlijk had smeer iets vandoen met varkensvet waarmee men de inwendige mens "smeerde"...). Wie niet genoeg gesmuld had met Cecilia, kon anders op Katrijnsdag (25 november) nog op bedeltocht... En heer boer denk eraan:

met Sint Katrijn moeten de koeien aan de lijn.

Op 30 november dan alweer is het Sint Andries en als weerheilige kondigt deze aan:

Sint Andries brengt de vries

Sint Elooi brengt de dooi (1 december...).

Maar 't was ook de tijd voor het betalen van de pacht voor landbouwgrond die eertijds toebehoord kan hebben aan kerken, kloosters of abdijen. En aangezien betalen geen aangename bezigheid is, overleefte hier en daar het gezegde:

Sint Andries, papengewin en boerenvertier...

Zijn we dan al rond met november? Bijlange niet want ook niet-kerkelijk heeft november heel wat te bieden: zo is het dé jachtmaand bij uitstek.

Hazen die in november de pan ontwijken

Zullen in december in de strikken kijken...

Het is ook de maand waarin traditioneel in Antwerpen de Boekenbeurs voor Vlaanderen wordt georganiseerd! Dat gebeurde voor het eerst in 1932!

En zouden we de ondertussen toch zeer bekende 11.11.11-actie vergeten aan het rijtje toe te voegen...die nota bene doorgaat op de dag dat in België de wapenstilstand wordt gevierd en tal van verenigingen en groeperingen de slachtoffers van de beide

wereldoorlogen herdenken. Op 11 november 1918 eindigde officieel de eerste wereldoorlog... Zou er enig verband zijn waarom op die dag ook de nationale vrouwendag gelegd werd?

Met 15 november ligt het soms al wat moeilijker om te raden wat er dan precies gevierd wordt: velen menen dat dan de "dag van de dynastie" wordt gevierd maar in feite kent het federale België slechts 2 officiële feestdagen: 21 juli en 11 november. 15 november staat eigenlijk voor "koningsdag" omdat we die dag de persoon van de koning zelf eren en deze dag heeft nooit het statuut van wettelijke feestdag verworven. Oorspronkelijk werden de heroïsche dagen van 1830 in herinnering gebracht maar naderhand is dat verschoven naar 21 juli (de dag waarop Leopold 1 in 1931 officieel de eed aflegde).

En alsof ons klein mannen met Sinte Metten op 11 november al niet genoeg verwend worden, werd op 20 november ook nog eens de dag van het kind gelegd: op die datum werd immers het Verdrag van de rechten van het kind ondertekend. Maar november heeft nog meer in petto. De week van de derde leeftijd ligt heel symbolisch in november: in de herfst van het jaar gevierd worden met de herfst in het leven...

(jds)

Bron:

Wat is er van november (Van Halloween tot Sint-Andreas) - samengesteld door Luc Van Liedekerke – uitgegeven door scholengemeenschap Sint Franciscus – ISBN 90 – 13970 – 2 – UGI 601.

INSPIRATIEDAG IN VOORBEREIDING

De negende editie van Erfgoeddag vindt plaats op zondag 26 april 2009. Het thema is 'Uit vriendschap!?' en zoals het inmiddels een traditie is, zal het IVV aan de Erfgoeddag deelnemen.

De voorbereidingen van Erfgoeddag 2009 vangen aan op 1 oktober met een inspiratiedag 'Vriendschap is ...' Zes auteurs, dichters, filosofen en historici komen aan het woord. Van 6 tot en met 13 oktober doorkuist de Coördinatie Erfgoeddag het hele land met infosessies. Deze bieden een antwoord op vragen en bezorgen heel wat inspiratie en materiaal om mee aan de slag te gaan.

Lezers van Volkskunst die uit eerste bron op de hoogte willen zijn, surfen naar www.erfgoeddag.be.

verschenen de mooie meisjes. Waar kon men immers beter een lief vinden dan op een bal. De Eendracht was in de 19de eeuw eerder liberaal gezind. Daar mochten bals dan wel. De Congregatie van O.L.Vrouw Onbevleete Ontvangenis controleerde dat de jonge meisjes niet naar het bal gingen. Het bestuur bestond uit oude jonge dochters. Dikwijls waren het de meiden van het klooster die als spionnen naar de balzalen gestuurd werden. Verschillende jonge meisjes werden uit de Congregatie gezet omwille van het balbezoek.

Waarom werd De Eendracht 'de Polen' genoemd en de 'Oud-Xaverianen' later de fanfare De Verbroedering 'de Bolsjevisten'? In 1921 was het gemeenteraad in Erps-Kwerps. De Poolse dictator Pilsudski viel communistisch Rusland, het land der 'bolsjevisten' binnen, de eerste dagen zelfs met succes. Iedereen had het in de krant gelezen. Tijdens een discussie in de gemeenteraad kwam één van de gemeentesecretaris, een humoristisch man, met de spotnaam 'Polen' naar voor, waarop de tegenpartij reageerde met de spotnaam 'Bolsjevisten'. De twee spotnamen van de Erpse fanfares en van de Erpse politieke lijsten waren daarmee geboren. 'De Bolsjevisten' vormden de meerderheid in de gemeenteraad van Erps-Kwerps in 1921.

Op het bal van de fanfare 'De Vier Heemkinderen' ('de Blaa') te Bertem in 1914 vonden we ook een balkaart terug met de dansen. 'De Vier Heemskinderen' was eerder liberaal gezind en hadden als tegenstanders De Vrijheidszonen('de Sissen'), die katholiek gezind waren(1). Hier krijgen we opnieuw hetzelfde balbeeld.

6. Bal in Brecht in de Noorderkempen in 1909

Ook op het bal in Brecht in de Noorderkempen (provincie Antwerpen) vonden we volksdansen terug. Louis Wilmet 'artiste peintre et homme de lettres' (kunstschilder en schrijver) schreef zijn 'Souvenirs d'une carrière artistique et littéraire'. Hierin beschreef hij zijn verblijf van 4 maanden in Brecht. Hij werd er op 24 april 1909 ontvanger van het Bureau van Registratie en Domeinen. Hij logeerde in 'Het Damberd', een herberg, restaurant en hotel te Brecht, gehouden door twee ongehuwden Mieke Van der Sanden en haar broer Stan Van der Sanden. Mieke vertelde hem over de oude dansen la Marche de Napoléon, de Zevensprong, l'Anglaise, la klepperswals of kleskesdans, de Jan Pirrewit, het Spinnen, la Navette (het Schietspoel), de Mieke Stout, de kolon, de Quadrille en de Strieep.

De volksdansen ontstonden uit de modedansen, die meestal vanuit Parijs naar Brussel gingen en zo de provinciestedjes en het platteland bereikten.

opgepropt van volk dat het dansen bijna onmogelijk is, doch naar mate de vreemde leden veel vertrekken gaat het beter en er wordt rustig en vrolijk rondgesprongen tot 11 uur wanneer op bevel der politie en zonder den minsten tegenstand het bal geëindigd wordt". 11u is de aftocht klok voor de cafés en danszalen. Dat lezen we allemaal in het verslag van het festival van 1874.

4. De balkaart of wat werd er gedanst in Erps

Het verslag van zondag 26 april 1874 gaf het volgende:

"Iets merkwaardigs is het prachtige Ordre du Bal gemaakt door Mr. Emiel Flament. In eenen krans verbeeldende de teekening der plakken zijn de volgende dansen aangeduid welke zullen uitgevoerd worden:

1. Partie
- 1 Valse
- 2 Quadrille
- 3 Polka
- 4 Schottisch
- 5 Quadrille
- 6 Polka
- 7 Quadrille
- 8 Mazurka

2. Partie
- 1 Redowa
- 2 Quadrille
- 3 Varsoviene
- 4 Quadrille des lancers
- 5 Polka
- 6 Valse
- 7 Quadrille
- 8 Galop".

5. Waar mocht er gedanst worden?

De geestelijkheid verzette zich op het einde van de 19de en in het begin van de 20ste eeuw tegen twee zaken:

1. bals of 'gemengde ontspanning'
2. gemengd toneel. Bij katholieke fanfares moesten de vrouwenrollen door mannen gespeeld worden.

In Erps had men twee fanfares: De Eendracht en de Xaverianen of de 'Suskes'. De 'Suskes' waren katholiek en hadden de deken van Erps als voorzitter. Bij hen werd er geen bal gehouden. Hubert Verboomen, één van de leden van de 'Suskes' te Erps, vertelde mij hoe jaloers ze waren op 'De Eendracht' omdat daar bal gehouden werd. Daar

HEEMDAG 2008

Op zaterdag 4 oktober organiseert Heemkunde Vlaanderen haar jaarlijkse heemkundige studie- en ontmoetingsdag, op de mijnsite C-mine te Genk-Winterslag. Het thema is 'Beschreven land, de natuurlijke relatie tussen erfgoed en landschap'. Beslist een leerrijke studiedag (aanvang 10 u.) in het Nationaal Park Hoge Kempen, een natuurreservaat van meer dan 5700 ha.

Inschrijven kan via www.heemkunde-vlaanderen.be.

■ ■ ■

HALLOWEEN... WADESADDE?

Zoals in het artikel rond november reeds aangehaald, werd in het Keltische Europa begin november Samhain gevierd – wat ook het nieuwe jaar inluidde. Na de kerstening van Europa (in de late middeleeuwen) werd Samhain "All Hallows' Eve" genoemd wat vrij vertaald zoveel betekent als "de avond voor Allerheiligen". "Hallow" is een oud-Engels woord voor "heilig". Van Hallows'Eve naar Halloween is maar een kleine stap. Het was vooral in het oude Ierland dat deze avond met bijzondere luister werd gevierd. Het is ook in Ierland dat de oude Keltische gebruiken langst stand hebben gehouden. Toen halfweg de 19de eeuw (1845 – 1850) de aardappeloogst in Ierland mislukte, emigreerden zowat 700.000 Ieren naar Amerika waar ze meteen hun eigen tradities en gebruiken introduceerden (wat bij immigratie nogal eens meer gebeurt): hun traditie rond Halloween en de Jack o'Lanterns. En omdat ze Amerika gemakkelijker aan pompoenen konden komen dan aan rapen en andere klassieke knollen was de overgang naar dat lichtjesfeest niet moeilijk. Een beetje jammer dat we het hier in Europa zo dunnetjes hebben geherkopieerd.

In Amerika bleef Halloween een oogstfeest en het definitief afsluiten van de zomer wat alweer verwijst naar de oude Keltische gebruiken waar we het later nog zullen over hebben...

(jds)

Bron:

Wat is er van november (van Halloween tot Sint Andreas) – samengesteld door Luc Van Liedekerke – uitgegeven door scholengemeenschap Sint Franciscus – ISBN 90 – 13970 NUGI 601.

VERSLAG

BRABANTS LANDJUWEEL in Moergestel, Nederland

Het Brabants Landjuweel is een zevenjaarlijkse organisatie bij onze noorderburen. Op 7 september togen wij naar het Gildeterrein in Moergestel (deelgemeente van Oisterwijk, nabij Tilburg). Het geheel is zeer professioneel aangepakt en de jeugd heeft een opvallende inbreng, zowel in de organisatie als bij de beoefening van de zich vernieuwende gildentradities. Met de nodige Nederlandse flair werd voor de slogan 'het spektakel dat je raakt' gekozen.

In de rand van het Landjuweel werd 'Nederland Ontmoetingsland' gepresenteerd door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. De opzet was om de bezoeker een reis (door een doolhof) te laten maken en aldus de Nederlandse geschiedenis en cultuurbrengers te leren kennen.

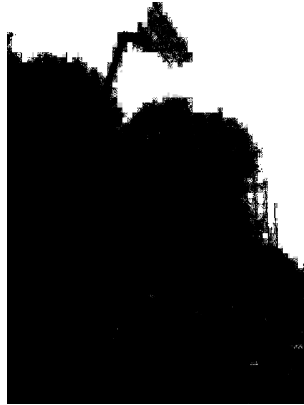
Via bemiddeling van IVV, VVG en VVKB werden twee Vlaamse volkskunstgroepen (Drieske Nijpers uit Sint-Gillis-Waas en De Kegelaar uit Wilrijk) afgevaardigd. Maar wegens het barslechte weer, werd kort na de middag 'Nederland Ontmoetingsland' afgelast. Jammer voor de 350 figuranten die ter plekke waren.

Gelukkig voor de organisatoren, klaarde de hemel tegen 14u30 toch wat op, zodat de Gildenwedstrijden probleemloos konden afgewerkt worden.

(mo)

De Kegelaar vond een alternatief in een bijtent en bracht een programma rond de mei.

De toeschouwers smaakten ten volle dit 'Spektakel dat je raakt'.

*Veel jongelui bij de proef
geweerschieten*

VOLKSDANS

ENKELE BRONNEN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE VOLKSDANSEN IN VLAANDEREN

Verslagen van fanfarefestivals, balboekjes en lokale literatuur

1. Geen bal voor een katholieke fanfare of de visie van pastoor Broux van Meerbeek

Het verslag van het festival van De Eendracht (de verdwenen fanfare van 'de Polen') te Erps op 26 april 1874 bleef bewaard in het Erfgoedhuis Kortenberg. De twee Meerbeekse fanfares (De Ware Vrienden of 'de Duvelen' en De Jonge Fanfare of 'de Sussen') zouden aan het festival deelnemen, maar in de zitting van de Commissie van 8 april 1874 vinden we: "Mr. Broux, voorzitter der Fanfares te Meerbeek laat weten dat zij op hun besluit zijn teruggekomen, en dat zij aan den festival geen deel zullen nemen, ter oorzaak van het Bal". Broux is de pastoor van Meerbeek en de voorzitter van De Jonge Fanfare ('de Sussen'). Katholieke fanfares mochten geen bal houden.

2. De organisatie van een bal in 1874 in de zaal 'In de Roos' te Erps-Kwerps

De balzaal was in Erps in de Peperstraat 'In de Roos' bij Vandenborne-Roos herberg en gareelmaker' populair 'bij Gareel'. De Heer Bournons moest ervoor zorgen dat er 'draperies, luster of kroonluchter en lanternes venitiennes' op het bal waren. De bougies zouden afzonderlijk betaald worden. Bournons ging de luster en de lanternes naar Mechelen halen. De draperies dienden eerst in de kiosk van Kwerps voor het festival en werden dan overgebracht naar de danszaal voor het bal. Zo besloot het bestuur van de fanfare De Eendracht van Erps in zitting van 25 april 1874.

Om 8 uur 's avonds werd het bal geopend. De commissie was niet erg tevreden over de versiering: "Gelijk gezegd laat de versiering van het bal veel te wensen over en de luster is bijzonderlijk armzalig, en vele personen zullen hunne klederen gevlekt hebben door het afdruppen der bougies."

3. Dringen om te dansen, want om 11 uur luidde de aftochtklok

"Nauwelijks zijn de deuren geopend of het wachtende en van ongeduld reeds morrende volk, stroomt er binnen". "In het begin is de zaal zoo

VOLKSKUNST

INSTITUUT VOOR VLAAMSE VOLKSKUNST

Rek. nr. 416-3079451-83

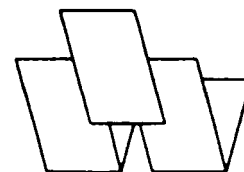
België

P.B.

9160 Lokeren 1

8/4264

INSTITUUT
VOOR
VLAAMSE
VOLKSKUNST

VOLKSKUNST

VLAAMS
DANSARCHIEF

*

VLAAMS
VENDELARCHIEF

*

STREEKDRACHTEN
COMMISSIE

JAARGANG 33
NUMMER 4
DECEMBER 2008

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE EN DE VERSPREIDING
VAN DE VLAAMSE VOLKSCULTUUR

INHOUD

EDITORIAAL - De ezel en de os	1
WERKING IVV	
Dansarchief naar Sint-Sebastiaansgilde van Essen	3
Volkskunstmateriaal	4
Streekdrachtencommissie op bezoek in Tielt-Winge	4
HAALBAARHEIDSSSTUDIE—Interview Bart De Cock	5
VENDELEN	
Vendelverbroedering 2008	8
Hoe een vendelier een veldslag won	9
VOLKSGEBRUIKEN	
Een Jubileum te vieren?	11
Dag van de onschuldige kinderen	12
PERSONALIA	14
IN DE KIJKER	
Kant in Vlaanderen vzw	15
WERKING IVV	18
Cursus 'van vissers, kapers en matrozen	18
Accreditatie door Unseco	19
VOLKSMUZIEK—Dansmelodiën uit de Vlaamse volksmuziektraditie	21
VOLKSGEBRUIKEN	
Springen over een kaars	24
Dit is hier Bokrijk niet!	27
ABONNEMENTEN 2009	28
COLOFON	28

ABONNEMENTEN 2009

Verenigingen en organisaties actief in de sector volkscultuur ontvangen, op simpel verzoek, elk kwartaal gratis één exemplaar van ons tijdschrift 'Volkskunst'.

Een groepsabonnement voor 2 exemplaren kost 10€ per jaar en voor 25€ krijgt je groep naast 2 gedrukte exemplaren ook een toegangscode voor onze website, waar je dan onder meer dans- en reeksbeschrijvingen kan afhalen en 'Volkskunst' in digitaal formaat.

Voor een abonnement op naam betaal je 7,50€. (zie ook in de Colofon)

COLOFON

Volkskunst is het kwartaalblad van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst.

Jaargang 33—nummer 4 – december 2008

Aan dit nummer werkten mee:

Hubert Boone, Bart De Cock, Jos De Sloover, Stefaan Haesen, Gert Laekeman, Marcel Oelbrandt, Jos Van Eyken en Bert Van Vreckem.

Iedere auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn/haar bijdrage.

Overname van artikels is toegestaan mits bronvermelding.

Het abonnementsgeld bedraagt 7,50 euro (binnenland), over te schrijven op bankrekening 416-3079451-83 t.n.v. IVV, Dorpsstraat 83 te 9190 Stekene, met vermelding van 'Volkskunst' en het adres van de abonnee. Buitenlandse abonnees betalen 10,50 euro, over te schrijven naar IBAN nr. BE14 4163 0794 5183, BIC code KREDBEBB; de overschrijving gebeurt dan aan het tarief voor binnenlandse betalingen.

Proefnummers van dit tijdschrift kunnen gevraagd worden aan:

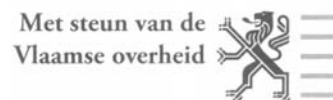
IVV-secretariaat, Markt 40 bus 4, 9160 Lokeren, tel. 0476/355.976,

e-post secretariaat@instituutvlaamsevolkskunst.be

Alle andere IVV-uitgaven kunnen besteld worden bij onze medewerker:

Paula Wouters, Herentalsebaan 73, 2240 Zandhoven (Viersel), Tel. & Fax 03/475.12.05, e-post bestellingen@instituutvlaamsevolkskunst.be

of via de IVV-website www.instituutvlaamsevolkskunst.be.

EDITORIAAL

DE EZEL EN DE OS

Twee jaar reeds werkt het IVV met een beheersovereenkomst van de Vlaamse Gemeenschap. We kijken terug en we tasten om ons heen.

"De tengere klaproos verliest, eens geplukt, snel haar kroonblaadjes. Zelfs met veel liefde in een vaas geplaatst en van water voorzien vergaat het haar niet zo best. Op een stikstofrijke bodem moet ze staan. Daar trotseert ze weer en wind. Ze buigt en wiegt heen en weer onder de wervels van het drukke verkeer."

We kunnen de vergelijking maken met het op het eerste zicht tengere IVV. In de beheersovereenkomst vond en vindt IVV de nodige voedende stikstof om te blijven bloeien. De haalbaarheidsstudie vergde veel energie, maar dat belette de werkgroepen niet via naarstige bezigheid voor de nodige productie te zorgen. Volkskunst na Volkskunst viel in de bus van geïnteresseerde leden. Nieuwe uitgaven van Dans- en Vendeltermen vinden hun weg naar wie methodologische ondersteuning zoekt. Rond de themabundel 'Van Vissers, Kapers en Matrozen' organiseerden we twee danscursussen met tesamen een 80-tal deelnemers. Het jaarlijks vendeltreffen oefent een bijzondere aantrekkingskracht uit op telkens meer dan 50 beginnende en ervaren vendeliers. Het tweede boek over streekdrachten nadert zijn voltooiing. De diverse werkgroepen houden tesamen meer dan 20 werkvergaderingen per jaar. Daarnaast zijn er nog de raden van Beheer en Algemene vergaderingen. Slechts één stafmedewerker coördineert de anonieme inspanningen van weer eens minstens 20 vrijwilligers. Het IVV wordt geacht zowel structurele als inhoudelijke aspecten te dekken. *Zou 't geluk vermindren zo de last vergroot* ⁽¹⁾..

Bij dit alles mogen we niet vergeten dat rondom het IVV de wereld van het immaterieel cultureel erfgoed verder draait op een steeds hoger niveau. Dat hebben we tijdens onze ronde van Vlaanderen mogen ervaren toen 16 partners in het veld ons welwillend ontvingen. We schreven het al: deze partners beschouwen IVV als een deskundige bondgenoot die voor de nodige diepgang moet zorgen in Vlaanderen. UNESCO deed daar nog een flinke schep bovenop door IVV sedert

vorige maand te erkennen als internationaal geaccrediteerd expertisecentrum⁽²⁾. Maar mooie intenties, uitgesproken tijdens interviews, moeten getest worden in het vuur van de eerste lijn. Elke organisatie spant zich tot het uiterste in om naar buiten te komen. Initiatieven moeten de eigenheid uitstralen en niet alleen publiek, maar ook overheid overtuigen van eigen kunnen. Niemand heeft iets tegen samenwerking. Alleen ... wanneer twee of meer partners iets organiseren, stelt zich de vraag naar een zekere hiërarchie. Wie draagt het evenement? In hoeverre bestaat er complementariteit of concurrentie? Bescherming van territorium kan al gauw elke vorm van samenwerking amputeren. Klaprozen verworden tot speerdistels met uiterst scherpe stekels. Openheid maakt plaats voor achterdochtigheid. De haalbaarheidsstudie blijft een mooie oefening om partners te plaatsen en competenties te definiëren. Het zou niet mogen zijn dat twee of meer organisaties elkaar argwanend in de gaten moeten houden om hun betoelaging veilig te stellen. *The proof of the pudding is in the eating*: het zal nog een tijdje duren vooraleer de Vlaamse immateriële Erfgoedsector harmonieus danst op hetzelfde podium. Voorlopig moeten we het stellen met bescheiden initiatieven. Een cursus vendelinitiatie bijvoorbeeld, waar Danspunt en IVV elkaars complementariteit aftasten. Een cursus Vlaamse dansen waarin IVV, VVKB en VVG in samenwerking met Muziekmozaïek ook thematische zanginitiatie uittesten. Een reflectiedag over Vlaamse dansen met als

resultaat een conceptdocument waarin een bont gezelschap van deskundigen zowel imago, traditie als vereniging bespraken. Dat evenement greep plaats in een winters Sint-Ulrikskapelle op initiatief van Danspunt. De voorstelling van onze haalbaarheidsstudie in Schoten met uitvoering van de Trawantel door de Gilde van Westerlo en Marc Jacobs van FARO. als gastspreker. Samenwerking met de Hoge Gildenraad der Kempen en Volkskunde Vlaanderen voor diepgaande studie van diezelfde Trawantel en gelijkaardige tradities in het buitenland.

Een flinke dosis geduld mag niet ontbreken als onmisbare ingrediënt in deze mix van goede intenties en verheven gedachten. Onvoorwaardelijk 'ja' op ieder voorstel tot samenwerking lijkt al snel

Van Eijk—Uitgeverij Kosmos – Z&K Uitgevers, Utrecht, Antwerpen – 1994 - ook in "Feestvieren in Nederland door de eeuwen heen" – zelfde auteur,
 2) Traditie – tijdschrift voor Germaanse en Keltische cultuur en spiritualiteit – 9de jaargang – nummer 3 van 2003 – auteur: Koenraad Logghe.
 3) Folkloristische Tijdspiegel van België – uitgegeven door de Drukkerijen Is. Mertens NV te Brussel – auteur: André Ver Elst.
 4) Folkloristisch Woordenboek van Nederland en Vlaams België door K. T – 1949 – Batavia G.B. Van Goor Zonen's Uitgeverij N.V.
 5) Encyclopedie van het levende Vlaamse Volkslied (uitgegeven door Aurelia Sint Martens Latem – 1983 - auteur: Lucy Gelber

■ ■ ■

DIT IS HIER BOKRIJK NIET!

In het najaar had in Bokrijk een studiedag plaats met als thema 'Dit is hier Bokrijk niet!'. Geef toe, een nogal uitdagende titel als leidmotief voor een 50-jarig jubileum.

'Bokrijk' werd er onderzocht vanuit de invalshoeken van publieksgeschiedenis, musea, erfgoed en identiteit. Het symposium toonde aan dat het Openluchtmuseum van Bokrijk, in tegenstelling tot de meer populaire beeldvorming, moderne ideeën ontwikkelt die ook anderen kunnen inspireren.

Prof. Bruno De Wever gaf er een gesmaakt inzicht in wat publieksgeschiedenis eigenlijk is.

Lees meer: www1.limburg.be/bokrijk en www.ipg.ugent.be

(mo)

- als men een nieuw huis betreft, laat men druppels in de vier hoeken vallen,

- de boer laat ook druppels vallen op zijn zaaikoren.

- in de Kempen wordt het vee met de gewijde kaars gezegend: de boer laat drie druppels was lekken achter het oor van de paarden en koeien.

Professor Celis (*1880 – Gent - onderpastoor van Sint-Baafs-Gent, conservator van het Museum van Folklore en schrijver van de Volkskundige Kalender) vermeldt als bijgeloof het gebruik om druppels van de gewijde kaars in water te laten vallen, om te voorzeggen hoe de tarweoogst zal zijn, wanneer de druppels op een vlasbloem gelijken, zal hij goed zijn.

Maar het hoeft niet altijd zo ernstig te zijn:

Zo is er de kaarsbegieting, een Vlaams feest dat aan de wevers, handschoenmakers, kantwerksters, leerlooiers ... gegeven werd als men 's avonds weer met licht begon te werken, vaak op Sint-Gilles (1 september). De baas trakteerde en de bazin moest de lichtgans braden die met brandende kaarsjes op de tafel kwam (bij de traditionele Sint - Maartensvieringen is er ook al zo'n gebruik). In Ons Volksleven van 1894 wordt gesteld dat de keersenbegieting doorging op de eerste maandag na Baafsmis of Bamis (1 oktober):

Gewoonlijk komt een hele buurt overeen om samen de kaars te begieten en 's avonds vergaderen alle kantwerksters in een herberg. Men springt er over een brandende kaars "de rok tot een broek samengetrokken" en men zingt er bij op de wijze van het Liedje van het Reusje:

*En al die er niet over kan,
En is geen man;
Over de keerse
Beentje maar eentje,
Over de keerse.
Beentje!*

Het Folkloristisch Woordenboek vermeldt evenwel voor kantwerksters dat ze op de eerste zondag van september naar O.L.V. te Halle ter bedevaart gingen om de smetteloze blankheid van hun kant af te smeken. Op de vooravond van Sint Catharinadag (25 november) werd de "lichter begoten" dit is het onderstel van de kaars of de lamp waarbij van die dag af bij avond werd gewerkt. Dan dronk men "duivel en hel" (???) en at men peperkoek en suikergoed. (Volkskunde 1908)

(jds)

Naar:

1) Van Allerheiligen tot Sint-Jutemis – Achtergronden van onze feestdagen – auteur: Inez

op het enigszins idiote 'I-A' van de ezel in de kerststal. Maar stevast als een ontstuimige stier iedere poging tot samenwerking naar de bliksem rammen, gaat allerm minst samen met de uitnodigende warmte die de vredige os in diezelfde kerststal verspreidt.

Laten we elkaar het zalige gevoel van interne vrede en een creatief 2009 vol perspectief toewensen.

Gert Laekeman

Voorzitter IVV

1) Emiel Hullebroeck in 'Hemelhuis'.

2) Zie website FARO en elders in deze aflevering van Volkskunst.

■ ■ ■

WERKING IVV

Het Dansarchief bracht op 11 december een werkbezoek aan de Sint-Sebastiaansgilde van Essen.

■ ■ ■

VOLKSKUNSTMATERIAAL

Waar haal je het? Deze vraag horen we vaak bij contacten met volkskunstgroepen. Waar koop je stof voor kledij, dansschoenen, bolletjeszakdoeken of vendelvlaggen? Wie maakt er nog vendelstokken of klompen? Heb je zwaarden, stelten, pijpen of andere attributen nodig?

Het IVV wil iedereen graag helpen bij deze zoektocht. Als je zelf op zoek bent of als weet je waar je materiaal vandaan komt, neem dan contact met het secretariaat van het IVV (zie colofon blz.28).

Wij zullen die gegevens dan bundelen en in de loop van 2009 in Volkskunst publiceren.

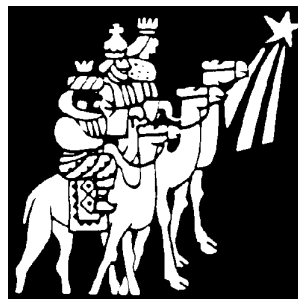
(sh)

Op 6 november ging de streekdrachtencommissie voor een werkbezoek naar Huize Hageland in Tiel-Winge.

In Vlaanderen worden o.a. Sint-Truiden, Hoogstraten, Lier en Turnhout vermeld als plaatsen waar kaarsjespringen in de volksgebruiken voorkwam.

In Mechelen liepen kinderen met een brandend kaarsje van een cent in een lampion. Daarbij zongen ze het enige liedje van dertiendag (het driekoningenfeest) dat nog bekend is:

*Drijkeuning, Drijkeuning,
Wij krijgen een nieuwe hoed;
Onze ouden is versleten,
Mijn vader mag het niet weten,
Mijn moeder heeft het geld
Op de rooster geteld.
(Volkskunde 1922)*

Als de kaarsjes bijna op zijn, zetten de kinderen ze op de grond, ze dansten er rond en de grote kinderen sprongen erover. Een andere bron vermeldt hoe drie kaarsjes op de grond werden geplaatst waarover kinderen sprongen. De kaarsjes mochten niet uitdoven, want dat zou een slecht teken zijn. Volgens de auteur symboliseren de drie kaarsjes de drievoudige kracht werkzaam bij de schepping van de kosmos na de Ragnarök-periode, na de Godsdeemstering. En het is uitgerekend met het einde van de twaalf heilige nachten, op dertiendag of driekoningen, dat alles weer herschapen wordt.

Te Hoogstraten, Lier en Turnhout speelden kinderen met uitgeholde bieten bij de Sint-Maartensviering een kinderspel "koersken in de lanteren", waarbij een aangestoken kaars in het midden van een kamer werd gezet om er zonder ongelukken over te springen.

In de Encyclopedie van het levende Vlaamse Volkslied werd een liedtekst "Over de Kaars" opgenomen met verwijzing naar "een dans over de kaarsjes" en plaatsaanduiding Turnhout. Kan iemand dit gebruik duiden?

Andere gebruiken met een kaars:

Een op Lichtmis gewijde kaars wordt ontstoken:

- als iemand moet berecht worden of op sterven ligt, men geeft de stervende een brandende kaars in de hand (tot zijn kaarsken uit is),
- als hij of zij gestorven is, laat men druppels van de gewijde kaars op de bodem van de kist vallen, de dode wordt "uitgelicht",
- tijdens een onweer, ontsteekt men de kaars,

VOLKSGEBRUIKEN

SPRINGEN OVER EEN KAARS... EN ANDERE TOESTANDEN

Brandende kaarsen hebben apotopische (onheil afwenden – geesten afweren) kracht (daarom worden op graven vaak lang brandende kaarsen geplaatst). Zij waren gevaar en onheil af. Vroeger deden de boeren een omgang met een brandende kaars in de stal. Ons Volksleven 1894 vermeldt het oude gebruik te Werchter (Vlaams Brabant) waarbij op de avond voor driekoningen drie kaarsen werden ontstoken boven de deur of voor het venster. Het waarom wordt niet vermeld.

Een andere bron vermeldt hoe te Sint-Kwintens-Lennik en te Sint-Maartens-Lennik op driekoningenavond de klokken werden geluid (de duivel kan dit geluid niet verdragen...) en dan werden op een venster boven de deur van elk huis drie kaarsen aangestoken, pannenkoeken of wafels mochten niet ontbreken (Eigen Schoon II).

Het springen over brandende kaarsen op de feestdag van Sint-Maarten is een vruchtbaarheidsrite (Grolman – voormalig leidster van de afdeling Volkskunde van het Etnologisch Instituut te Utrecht; schrijfster van de Kalenderfeesten - 1931). De oorsprong van deze idee wordt niet nader gegeven maar springen over het Sint-Jansvuur lijkt een vrij identieke betekenis te hebben....

Kaarsjesspringen is een gebruik dat in eerste instantie verband houdt met driekoningenavond en wordt toegeschreven aan heidense gebruiken. Het zou een overblijfsel kunnen zijn van het springen over de heidense nieuwjaarsvuren. Daar in sommige streken bij de traditionele Sint-Maartensvieringen ook al eens kaarsjesspringen voorkomt, en aangezien Sint-Maartensdag vroeger een nieuwjaarsfeest blijkt te zijn, is het niet zo onlogisch dat op de feestdag van Sint-Maarten kaarsje wordt gesprongen. Het gebruik om op Sint-Maarten over een kaars te springen komt overigens ook in Nederland voor. In Venlo (niet zo ver over de grens) werd op Sint-Maartensavond een brandende kaars op de vloer gezet waar men rondanste al zingende: "Sinter-Mertes veugelke, met dat rood keugelke, met dat blauw stertje, hoepse Sinter-Merte". In Groningen werd dan weer over een kaars gedanst bij een kraamvisite: de vrouwen moesten erover springen zonder 't kaarsje of de stoof te doven.

HAALBAARHEIDSSTUDIE

INTERVIEW BART DE COCK: "Folk en volksmuziek gebruik ik door elkaar"

Bij het opstellen van de haalbaarheidsstudie is het IVV o.a. uitgegaan van 16 interviews met aanverwante organisaties. Een van deze gesprekken had plaats op 8 oktober 2007 met Bart De Cock, bekend als doedelzakspeler van folkrockgroep Kadril.

Maar Bart De Cock is ook coördinator van de folkafdeling van de Stedelijke academie voor muziek, woord en dans van Sint-Niklaas. In deze afdeling worden cursussen folkgitaar, folkviool, doedelzak, diatonische accordeon en folkzang gegeven.

Is het overigens folkafdeling of volksmuziekafdeling? Beide termen worden naast elkaar gebruikt, zo blijkt. Vanuit deze invalshoek is Bart een heel geschikte gesprekspartner die theoretische kennis én praktijkervaring als geen ander combineert.

Bart De Cock als doedelzakspeler van Kadril.

IVV: Welke zijn volgens jou de belangrijkste historische gegevens over jouw organisatie (ontstaan, opbouw, belangrijke data) en hoe is de organisatie intern gestructureerd?

Bart De Cock: We zijn eigenlijk geen vereniging ; we zijn onderwijs. Je moet het eigenlijk bekijken over heel het Vlaamse land. Want wij zijn (in Sint-Niklaas) nog maar twee jaar bezig, derde jaar begonnen. Maar in Gooik zijn ze al meer dan 10 jaar bezig. De structuur is gebaseerd op negen jaar, zoals in het DKO (Deeltijds Kunstonderwijs) gebruikelijk is. Het hele project is een tiental jaren bezig, en wordt nog altijd een tijdelijk project genoemd.

Er zijn een 7-tal scholen officieel erkend ; daarnaast zijn er ook

particuliere initiatieven zoals bv. de Ward De Beer-school in Borgerhout.

IVV: Hoe omschrijf je de krachtlijnen van de folkafdeling (missie, objectieven)?

BDC: De missie is gewoon duidelijk, dat is volksmuziek beschouwen als een evenwaardige partner in het muzikaal spectrum, net zoals 'jazz en lichte muziek' ondertussen een erkende richting is. En ik denk dat volksmuziek er gerust mag naast staan. Dat heeft ook een graad aan kwaliteit te bieden, toch specifieke dingen die anders zijn dan in jazz. Het heeft een andere aanpak dan klassieke afdelingen, waarbij er toch nog meer rond gehoor gewerkt wordt. In jazz zal dat meer rond improvisatie zijn en in de folk is er ook een orale traditie.

Bart De Cock en Herman Dewit delen naast hun passie voor volksmuziek, ook hun inzet voor de folkafdelingen in de muziekacademies.

IVV: Als je zegt 'folk' moet ik dan denken aan het ver-lerste gebeuren?

BDC: Folk is eigenlijk volksmuziek die ook beluisterbaar is. Terwijl volksmuziek 'pure sang' traditionele volksmuziek is die dient om bij dans te spelen.

Maar als je spreekt over folk dan ga je ook meer naar het luistergenre, ook om op te dansen, maar toch iets dat echt op een cd kan staan om te beluisteren.

Volksmuziek beschouw ik meer als een gebruiksmuziek bij bepaalde tradities. Ik weet dat daar discussies over bestaan, en veel mensen denken bij het woord folk vooral aan Angelsaksische muziek. Er zijn discussies over op hogere niveaus dat het volksmuziek zou moeten heten, maar we laten die discussie voor wat ze is.

Het is natuurlijk ook zo, dat je je ding wil verkopen. En dat willen wij toch wel, niet alleen aan oudere mensen, alhoewel die ook welkom zijn, want het is typisch voor folk en volksmuziek dat het voor alle leeftijden is, want anders kan je het niet doorgeven. Maar als je het ook wat wil verkopen naar de jonge gasten is het soms beter van de term folk te gebruiken omdat dat voor hen minder aan een rode

waar verschillende Vlaamse en Waalse onderzoekers aan meewerken, verscheen in 2008 zijn bijdrage Europese varianten van de airs de Gilles uit het carnavalrepertoire van Binche.

Met zijn nieuwe publicatie 'Dansmelodieën uit de Vlaamse volksmuziektraditie', wordt een belangrijk - en grotendeels onbekend - repertoire uit ons muzikaal erfgoed ontsloten.

Zijn interesse voor wat er zich buiten onze grenzen afspeelt, is ook niet min. Zo had hij reeds in 1965 contacten met Bulgaarse musicologen (in 1969 ontmoette hij onder meer Philip Koetev, de grondlegger van 'Mistère des voix bulgares'), hij had contacten met Denijs Dille (directeur van het 'Béla Bartók-archief' in Budapest), met Konstantin Vertkov (vermaarde Russische musicoloog), met de Armeense musicologe Margaret Brutian, met Oleg Gerasimov uit Mari El (Russische deelrepubliek) en andere volksmuziekspecialisten.

Vanaf 1990 maakte Hubert Boone opnamen van traditionele muziek in verschillende streken van de voormalige Sovjet-Unie (ze verschenen ook op CD): Oekraïne, Armenië, Belarus, de Wolgarepublieken Tsjoevasjië, Mordovië en Mari El (Russische Federatie), Zuid-Ossetië en bij de Koerdische gemeenschap in Armenië, in samenwerking met de musicologe Djamila Djalil.

In eigen land is hij al lang actief in de volksmuziek. Zo stichtte hij in 1968 de volksdansgroep 'De Vlier', in 1978 volgde 'Het Brabants Volksorkest' en in 2000 het ensemble 'Limbrant'. Van de opnamen die hij in Vlaanderen en Wallonië maakte bij oude en nieuwe volksmuziekgroepen verscheen in 1997 een dubbele CD bij Auvidis in Parijs.

Hubert Boone ligt aan de basis van de Vlaamse - en in grote mate ook Belgische - revival van de instrumentale volksmuziek.

Bron: Limbrant - Hubert Boone

(mo)

■ ■ ■

wetenswaardigheden; er is ook een zeer uitgebreide bibliografie.

De meeste nummers werden opgetekend in Vlaams-Brabant en de provincie Antwerpen, maar er werden ook tientallen melodieën teruggevonden op andere plaatsen, onder meer in de omgeving van Brugge en in de kuststreek.

Op de website van Limbrant, www.Limbrant.be, in het vakje 'zeker lezen', vindt u meer informatie over deze publicatie, en als tekstvoorbeeld een passage uit zijn inleiding over de Wals. Een vette kluif voor musicologen, muzikanten, dansleraars en dansliefhebbers.

Deze indrukwekkende verzameling – een van de grootste van West-Europa, en het resultaat van veertig jaar intens onderzoek – zal eind 2008 in het voorjaar 2009 verschijnen bij uitgeverij Peeters in Leuven, onder de titel 'Dansmelodieën uit de Vlaamse Volksmuziektraditie'.

CV van Hubert Boone

Hubert Boone (Nederokkerzeel, 1940) kreeg zijn eerste muzieklessen van de gebroeders Emiel en Jean Penninckx, in zijn geboortedorp. Van 1953 tot 1956 speelde hij kornet in de plaatselijke fanfare Sint-Stefanus en leerde zo ook het traditionele repertoire kennen van de oudere generatie. Van 1956 tot 1963 studeerde hij aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel: notenleer, harmonie (Victor Legley), contrapunt (Jean Louel), fuga (Marcel Quinet) en altviool (Louis Logie). Daarna was hij een tijdlang altviolist aan de Koninklijke Vlaamse Opera (KVO) van Antwerpen. In 1968 werd Hubert Boone wetenschappelijk medewerker aan het Muziekinstrumentenmuseum (MIM) van Brussel. Hetzelfde jaar werd hij laureaat van de Belgische Stichting Roeping. In 1978 volgde hij de vermaarde musicoloog Paul Collaer op in de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde (Vlaamse sectie).

Als onderzoeker publiceerde Hubert Boone verschillende artikels en een aantal uitgebreide monografieën over de Vlaamse en Waalse volksinstrumenten, zoals: *De hommel in de Lage Landen* (1976), *De Doedelzak* (1983), *De mondtrom* (1986), *Het accordeon en de voetbas in België* (1990), *Volksinstrumenten in België* (i.s.m. Wim Bosmans, 1995). In 2003 verscheen zijn studie *Traditionele Vlaamse volksliederen en dansen, met talloze liederen en dansmelodieën die hij in de Vlaamse gewesten kon optekenen*. In de reeks *Muzikale tradities in België*, een project waarvan Hubert Boone de initiatiefnemer is en

bollekeszakdoek doet denken. Als ik het gebruik, gebruik ik het meestal alle twee: afdeling folk en volksmuziek. Ik gebruik de twee door elkaar. Maar officieel moeten wij de naam volksmuziek gebruiken. Als we ons meer naar jonge gasten richten zal de meer hippe naam folk er bij staan.

In Nederland doet er geen enkele jonge gast volksmuziek of folk, want dat wordt daar als oubollig beschouwd, en bij ons in Vlaanderen is er een hele kliek jonge gasten, gaande van tieners tot mensen van 70-80 jaar die ermee bezig zijn. En dat is gezond.

In Frankrijk heb je dat ook. Ik ben er geweest op 14 juli, nationale feestdag ginder, al die mensen zijn daar dan aan het dansen op de straat.

IVV: Zit daar ook een link met Boombal?

BDC: De herkomst van Boombal is gegroeid nadat er accordeonconcursus gegeven werd, en die leraar zijn leerlingen bal laten spelen heeft voor de aanwezigen. Maar het repertoire komt wel dikwijls uit Franse muziek.

Dat geldt trouwens niet alleen voor Boombal, ook wij met Kadril hebben er altijd wel een aantal Franse dingen tussengestoken en niet alleen Frans. Als wij bal spelen, spelen wij muziek van heel Europa. Ook als ik les geef ga ik zeker geen oogkleppen opzetten en steekt daar een ruim aanbod Vlaamse muziek in, maar ook van andere Europese culturen (Zweeds, Frans, Engels, Iers).

IVV: Op dat gebied zijn wij Vlamingen heel tolerant.

BDC: Niet alleen Vlamingen, ook in bepaalde delen van Engeland zijn ze ook Franse muziek aan het spelen. Dat is op zich niet mis. Natuurlijk is het zo dat op den duur iedereen een beetje Franse muziek speelt. Je moet er voldoende aandacht voor hebben en soms wat tegengas geven.

Bedankt Bart voor de toestemming om een citaat uit het gesprek te publiceren in Volkskunst.

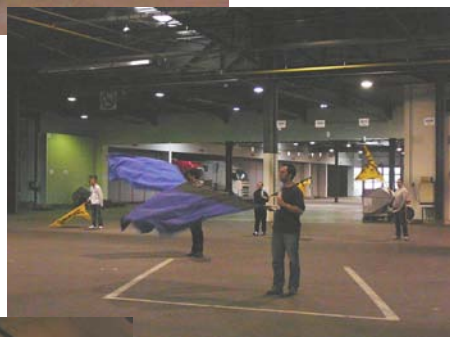
(mo)

Foto's: archief Bart De Cock

■ ■ ■

VENDELEN

Verbroedering der Vlaamse vendeliers

Hoogstraten, zondag 30 november 2008

VOLKSMUZIEK

DANSMELODIEËN UIT DE VLAAMSE VOLKSMUZIEKTRADITIE

Het levenswerk van Hubert Boone verschijnt binnenkort.

Van volksmuziekspecialist Hubert Boone zijn al verschillende monografieën en artikels verschenen over de Europese en Belgische muziektraditie, vooral dan over de volksinstrumenten. Niet verwonderlijk, want de auteur was meer dan dertig jaar wetenschappelijk medewerker aan het Muziekinstrumentenmuseum (MIM) van Brussel. Een paar jaar geleden verscheen zijn boek Traditionele Vlaamse volksliederen en dansen, met een hele resem melodieën en liederen die hij in onze gewesten optekende.

Ondertussen is ook het vervolg van zijn onderzoek afgerond: een bundel met maar liefst zeshonderd dansmelodieën, opgetekend bij tientallen oude dorpsmuzikanten en verzameld uit handschriften van vroegere dansorkesten. In zijn nieuw boek komen zowat alle danstypes aan bod die de laatste eeuwen in onze volksmuziektraditie bekend waren.

De verzameling is ingedeeld in vijf hoofdstukken:

- I. Mazurka (76 melodieën), Redowa (33), Varsovienne (10) en Polka-mazurka (4),
- II. Polka (138),
- III. Wals (115),
- IV. Schottisch (121),
- V. Kleine dansen (Jan smid, Streep, Mieke stout, Klepperdans, Wandeling, e.a), typische verenigingsdansen (Hanske, Kolom, Zevenslag, e.a), Molendans, Kadriels, e.a. (103).

De belangrijkste danstypes zijn voorzien van een inleiding van 3 tot 5 pagina's met telkens een historisch overzicht, gegevens uit de interessantste Europese bronnen, historiek en verspreiding in onze gewesten, muzikale kenmerken, uitvoeringswijze, informatie over de genoteerde tempo's, enzovoort. Verder is er nog een lijst van de melodieën met bijkomende informatie. Zo worden bijvoorbeeld heel wat Belgische en buitenlandse varianten vermeld en tal van

guarding, en vervolgens eventuele financiering of ondersteuning van het project in kwestie. Vooral het "safeguarding"plan, een strategisch stappenplan om immaterieel cultureel erfgoed te beschermen of te redden, moet daarbij beoordeeld worden door organisaties die niet gevestigd zijn in dezelfde staat. Advies en raad geven over een erfgoedmanagementsdossier uit een ander continent bijvoorbeeld: het zou een mooie illustratie zijn van waar deze conventie over gaat. Om daarvoor opgeroepen te kunnen worden als adviserende organisatie is een accreditatie nodig. Vier Vlaamse organisaties hebben die accreditatie nu behaald. In afwachting van de officiële bekrachtiging in juni 2010, kan de accreditatie toch al officieus geactiveerd worden, om de eerste beoordelingsronde van dossiers van artikel 17 mogelijk te maken in 2009.

Vier van de 51 dossiers zijn in Vlaanderen gevestigd en zijn daar door de overheid (Decreet Volkscultuur uit 1998 en voortaan het Cultureel-erfgoeddecreet van 23 mei 2008) erkend en gesubsidieerd:

- ♦ FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw
- ♦ Federatie voor Vlaamse Historische Schuttersgilden vzw
- ♦ Heemkunde Vlaanderen vzw
- ♦ Instituut voor Vlaamse Volkskunst vzw

Daarnaast was er ook het dossier van een in België gesitueerde organisatie (juridische zetel) die zich inzet voor valkerij: International Association for Falconry and Conservation of Birds of Prey (IAF). Ook zij werden geaccrediteerd.

In de lijst van 48 geaccrediteerde organisaties komen verder ook gerenommeerde organisaties voor zoals ACCU (Asia/Pacific Cultural Centre for UNESCO), ICOM (International Council of Museums), de International Council for Traditional Music, de International Social Science Council, de World Martial Arts Union, Traditions pour Demain en SIEF (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore).

Marc Jacobs

■ ■ ■

HOE EEN VENDELIER EEN VELDSLAGE WON

... EN DE WERELD VERANDERDE

Vlak voor het begin van de zestiende eeuw gaven de inwoners van Mexico-stad (toen nog Tenochtitlan) zich over aan enkele tientallen Spaanse soldaten. De bewoners waren zo onder de indruk van de intocht van de conquistadores dat Montecozuma zijn heilige hoofdstad zonder slag of stoot onvoorwaardelijk prijs gaf aan de avonturier Cortez.

Het is waar dat Cortez zwaarder bewapend was, dat zijn paarden, vechthonden, kruisboogschutters, metalen harnassen, ijzeren zwaarden, enz. een diepe indruk maakten op de Azteekse volkeren tussen de kust en Mexico stad. Dat de intocht per toeval gebeurde op het tijdstip van een voorspelde komst van de goden, was hier zeker ook één van de oorzaken.

Maar een Azteekse edelman die getuige was van de intocht en die later (waarschijnlijk 1510-1520) het verhaal van de "Strijd tegen de Goden", De Sahagun te boek stelde, herinnerde zich vooral ook nog de vendelier. Lees maar eens mee over de schouder van de vertaler:

... Dan komen de Spanjaarden dus al aangemarcheerd, reeds zullen zij hier in Mexico binnentrekken. Zij zijn in volle wapenuitrusting, ze dragen hun krijgskleding. En vier ruiters met hun paarden gaan voorop, nemen de voorhoede, komen de anderen leiden, komen aan de spits van de anderen, voeren de overigen aan. De vier ruiters kijken eerst overal rond, komen kijken of zij mensen zien, naar alle kanten kijken zij uit, leggen overal het oor te luisteren en geven hun ogen de kost, overal verkennen ze de straten, zij komen telkens alles opnemen, zelfs op de platte daken kijken zij.

Ook die honden, hun honden komen ook eerst, zij komen de grond afsnuffelen, zij komen steeds hijgend tegen iedereen aanhijgend.

Helemaal alleen komt zich hun vaandel van stof opstellen, het komt afzonderlijk. De vaandrig draagt het over de schouder, laat het heen en weer wapperen, zwaait het rond, beweegt het naar weerskanten, en over de grond, hij betoont zich er krachtig en mannelijk mee, hij doet zich er heel dapper mee voor, hij toont zich stoer, hij komt zich er moedig mee tonen. ...

Hierna komen pas de troepen in volle wapenuitrusting. De paarden krijgen natuurlijk veel aandacht van de Azteekse schrijver, die er zelfs geen naam voor heeft. Hij noemt ze "grote herten".

De beschrijving van de geweschutters, de musketiers, nemen we nog over om beter te kunnen inschatten welke indruk de vendelier moet gemaakt hebben op de oorspronkelijke bevolking van Mexico-stad.

...Als vijfde eenheid komen zij die vuurwapens hebben, de musketiers, zij dragen geweren over de schouder, sommigen komen met hun wapen in de aanslag. En toen zij het Grote Bestuursgebouw, de Rijksraad binnenkwamen, schoten zij hun geweren af, herhaaldelijk schoten zij er mee, de geweren ontbrandden daar al, reeds stootten zij rook uit, alsof zij uiteenspatten, zo donderden zij. Rooklierten komen eruit, telkens stoten ze rook uit, het wordt verduisterd met rook. De rook blijft dicht op een laag over de grond hangen en spreidt zich daar uit. De ogen van de mensen werden erdoor geprikkeld vanwege de zwavelstank, mensen werden er onwel door." ...

Je leest nergens dat de schutters dapper zijn of moedig of stevig gebouwd of wat ook. De soldaten, zelfs de musketiers, danken hun uitstraling aan hun wapens. De soldaten pronken met hun metalen wapens, met de techniek van anderen.

Maar de vaandrig maakt zo veel indruk dat hij afzonderlijk beschreven wordt. De vendelier heeft getoond hoe dapper hij zelf is, door alleen,

IVV OFFICIEEL GEACCREDITEERD DOOR UNESCO

Onlangs werd het IVV officieel geaccrediteerd door Unesco. Een hele eer waarover het wat moeilijk schrijven is, want "eigen lof stinkt". Daarom citeren wij hier de tekst die directeur Marc Jacobs publiceerde op zijn blog bij FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw.

(mo)

**ACCREDITA-
UNESCO VAN
HEEMKUNDE
REN, IVV EN**

**TIE DOOR
FARO,
VLAANDE-
FHS**

Van 4 tot 8 november kwam het Inter-gouvernementeel bescherming van Cultureel Erfgoed (Turkije). Het

vember 2008

Comité voor de Immaterieel bijeen in Istan-was de derde

reguliere sessie van dit comité, dat als taak heeft de uitvoering van de UNESCO-conventie van 2003 en de daarbij horende operationele richtlijnen van juni 2008 te begeleiden. Het comité moet de door staten en andere actoren ingediende dossiers beoordelen, eventueel erkennen of projecten ondersteunen.

Op woensdag 5 en donderdag 6 november 2008 besliste het Intergouvernementeel Comité, na onderzoek door het Secretariaat van UNESCO, 51 niet-gouvernementele organisaties uit de hele wereld te selecteren en voor te dragen voor accreditatie door UNESCO. De beslissing moet nog formeel bekrachtigd en officieel geproclameerd worden door de Algemene Vergadering van lidstaten van de UNESCO-conventie van 2003 (momenteel 104 landen), die zal bijeenkomen te Parijs in juni 2010. In dit geval is de bekrachtiging slechts een formaliteit. De belangrijkste functie van accreditatie, naast een officiële erkenning door de internationale wereldgemeenschap (in het bijzonder rond cultureel erfgoed), is dat door het UNESCO-secretariaat en het Comité een beroep kan worden gedaan op die organisaties om advies te verlenen over dossiers die werden ingediend. Dit gaat in de eerste plaats over de beoordeling van dossiers rond artikel 17 van de conventie, opname in de lijst van fenomenen die nood hebben aan bescherming of safe-

meer: www.kantinvlaanderen.be .

In de kantlijn (what's in a name!) vermelden wij ook de langlopende tentoonstelling 'Kantlijnen' in Brugge (11/11/2008 tot 1/3/2009).

(mo)

Meer info:

*Kant In Vlaanderen vzw,
Infirmieriestraat 5, 3290 Diest
tel. & fax: 016 25 75 01
www.kantinvlaanderen.be
info@kantinvlaanderen.be*

WERKING IVV

Sint-Gillis-Waas, zondag 16 november 2008

Cursus 'van vissers, kapers en matrozen'

eerst, onbeschermd de stoet te openen. De vlaggezwaaiër heeft als persoonlijkheid indruk gemaakt.

De schrijver heeft alle dapperheid en moed van alle Spanjaarden in die ene vaandrig herkend. Het vaandel van stof heeft zoveel indruk gemaakt als de wapens. De vendelier heeft de Azteken overbluft en mede daardoor is er geen veldslag begonnen.

De vendelier heeft de wereld veranderd.

(overgenomen uit "Trawantel" nr 32 jaargang 2001, tijdschrift van de Sint-Sebastiaansgilde van Westerlo)

Bron:

Meer te lezen over deze veroveringsstrijd in "De oorlog tegen de goden" Azteekse kroniek over de Spaanse verovering in een vertaling van R. Van Zandwijk. Uitgegeven bij Meulenhoff, Landshof 1992 – ISBN 9029026359 268 blz.

VOLKSGEBRUIKEN

EEN JUBILEUM TE VIEREN?

Een vijftigjarig jubileum spreekt tot de verbeelding. Niet alleen omdat dit een flinke periode in de levensloop van een persoon of een vereniging overspant. Ook omdat dit jubileum het aansprekende adjectief 'goud' meekreeg.

Maar niet alleen goud kan gevierd worden. Wie graag wat vaker viert, vindt beslist een reden tot feesten in het onderstaande lijstje.

14 dagen: papier

1 jaar: katoen

2 jaar: leder

5 jaar: hout

10 jaar: tin

12,5 jaar: koper

15 jaar: kristal

20 jaar: porselein

25 jaar: zilver
 30 jaar: parel
 35 jaar: robijn
 40 jaar: smaragd
 45 jaar: saffier
 50 jaar: goud
 60 jaar: diamant
 65 jaar: briljant
 70 jaar: platina
 75 jaar: asbest
 80 jaar: eik

Het IVV bestaat in oktober 2009 jaar... 45 jaar. Een verwittigd lezer is er twee waard!

(mo)

■ ■ ■

DAG VAN DE ONSCHULDIGE KINDEREN

28 December

Vroeger werd in Vlaanderen (ook in het Nederlandse Limburg en Brabant) op 28 december door de kinderen van het dorp een bedeltocht gedaan waarbij ze het volgende eisliedje zongen:

*'t Is vandaag onnozele-kinderdag!
 Geeft de moerkens en vaarkens wat!
 Geeft wat, houdt wat,
 't Naaste jaar nog wat,
 Ik weet daar nog een goede vrouw
 Die mij zo geern wat geven zou.
 Zij zal mij wel wat geven.
 Hoelang mag zij nog leven?
 Honderd jaar en enen dag
 Zo lang als ze kaas en brokes mag*

(Johannes Rasch – Nederlands folklorist, Onze Seizoenfeesten (1941 - 24)

De besproken mutsen zijn twee korte trekmutsen. Beide hebben een bol met borduurwerk op mechanische tule. De mutsen zijn allebei wit maar één is gevoerd met roze satijn, dit is eerder uitzonderlijk. We zullen ze vanaf nu de roze muts noemen. De witte muts heeft een dubbele rand in Rijselse kant. Het 'brugske' is een smal Valenciennekantje. De verbreding van de vleugel is in wit batist, de stof

wordt verdoezeld door de dubbele rand. Het is een mooi gaaf bewaard exemplaar. De gebruikte kanten wijzen op een hogere prijsklasse. De eigenares was niet onbemiddeld. De roze muts heeft een rand van tule borduurwerk, bij de verbreding werd een stukje mechanische kant gebruikt. Het 'brugske' is vrij rommelig en moeilijk herkenbaar. Het leuke van deze muts is de versiering. Langs

de binnenzijde van de rand is een lint aangebracht met daarop spelden. Wellicht was het de bedoeling om bij zon en lichtinval een glinsterend effect te krijgen. Zo wordt de aandacht van de kanten afgeleid.

De witte muts is kwalitatief beter maar de roze muts is volkkundig interessanter. We zien hoe vrouwen spaarzaam omsprongen met kanten. De eigenares maakte als het ware een soort patchwork met goedkopere kanten en bereikte een mooi resultaat. Zo kon ze zondags in de mis pronken met haar trekmut. Graag hadden we geweten in welke regio deze versiering gebruikelijk was. Zijn er nog gelijkaardige exemplaren bewaard? Kan iemand ons daarbij helpen?

Werkgroep 'kant en geschiedenis' van 'Kant in Vlaanderen vzw'.

■ ■ ■

KANT OP WEG NAAR MODERNE STIJL

Op 19 september had in FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, een studiedag plaats van Kant in Vlaanderen.

Tijdens deze studiedag werden enerzijds verschillende ontwikkelingen in de actuele kantwereld belicht, anderzijds werd uiteengezet hoe men het patrimonium in de beste omstandigheden kan bewaren voor de toekomst. Naast de studiedag was er in de lokalen van FARO ook een tentoonstelling van het internationale project 'Gebroken Wit'. Lees

boven Antwerpen en over de Nederlandse grens waren ze in gebruik. Soms worden deze mutsen ook vleugelmutsen genoemd, een benaming die verwijst naar de vorm van de muts.

De muts bestaat uit drie delen: de eigenlijke muts of bol, de rand en het tussenstukje. Het stukje tussen rand en bol noemt men 'brugske' of 'bruggeske'. Het 'brugske' was een smal kantje, onderaan werd een satijnen lint vastgenaaid. Dat lint knoopte men in de nek vast zodat de bol met een mooie ronding kwam te liggen. Ter hoogte van de slapen

werd de rand verbreed, met een ander kantje of met een stukje stof en nam de vorm aan van een vleugel. Zo ontstond de benaming vleugelmuts. De vleugels bedekten de oren en men noemt ze dan soms kortweg oren.

De bol of eigenlijke muts was meestal van geborduurde tule. Vanaf ongeveer 1910 werd mechanische tule ingevoerd en kort daarop in onze streken gefabriceerd. Het borduren op tule werd de specialiteit van Lier. Aanvankelijk gebeurde het borduurwerk met een naald. In Lier werd de naald vervangen door een haaknaald en het borduren gebeurde met een kettingsteek. Vanaf 1880 werd de Cornelymachine ingezet, ze kopieerde perfect de haaktechniek. Soms is het kantwerk gemengd: handgemaakt en machinaal.

De rand is uitgevoerd in kloskant. Uit de muts was de rijkdom van de bezitster af te leiden. Hoe mooier de kant, hoe welstellender de eigenares. Meisjes droegen een muts vanaf ongeveer 15 jaar. Er waren twee soorten trekmutsen: een muts met korte vleugels en één met lange vleugels, die tot op schouderhoogte hingen. Uiteraard waren de lange vleugelmutsen duurder en voorbehouden voor rijkere vrouwen. Op oude postkaarten ziet men soms kantwerksters met lange vleugelmutsen. Maar niets wijst erop dat zij de eigenaressen waren. Ze waren wellicht ontleend voor de gelegenheid.

Van oudsher waren de kinderen op 28 december de baas in huis; het jongste kind mocht zeggen wat er gegeten werd.

In de kleren van moe en va trokken ze de straat op want het was immers schuddekorfslag (een vrij identiek gebeuren situeert zich ook rond de traditionele Sint-Maartensvieringen). Dit gebruik heeft het langst aangehouden in Brugge, Antwerpen en het Land van Waas en groeide uit tot een zang- en bedelpartij (te vergelijken met het nog vrij actuele driekoningengebruik).

In Antwerpen werd onnozele-kinderdag ook wel "Vaderkensdag" genoemd (wie ziet het verband?). De kinderen liepen er op straat:

- de jongens met een snor van schoensmeer, een "pinnemuts" van vader op het hoofd, een groot vest aan en met een wortel opzij als een groot slagersmes. En wee diegene...

- de meisjes droegen witte koven (ouderwetse mutsen) en een roodgeruite "moederkenszak" om alles te bergen wat opgehaald werd.

Er zijn ook meldingen dat de jongens grote blauwe kielen droegen, een roodgeruite zakdoek rond de hals en een dikke stok in de hand, op het hoofd een hoge hoed of een matrozenmuts, een boerenpet of een strohoed. En dan op stap tot bij de bakker waar het koor het bekende driekonigenliedje inzette:

*Drij keuninge,
Drij keuninge,
Geeft mij nen nieven hoed;
M'n ouwen is versleten,
Me moeder mag het nie weten,
Me vader ee'g et geld
Op de rooster geteld.*

De Antwerpse jeugd heeft dus heel profijtelijk de drie wijzen uit het Oosten wat vlugger laten komen... maar ja... als die nog naar Bethlehem moesten...

In elk geval onze bakker had al zoveel schooiende vaderkens en moederkens gehad, er waren al zoveel "onnozele kinderen" geweest, hij had er schoon genoeg van en riep:

Gade gaan gaan?

Waarop het wraakkoor der jongeren niet aarzelde om van replek te dienen met:

*Op enen nievejaarsaved,
Den bakker sloeg zijn wijf
Al met nen dikken knuppel*

Gestadig op heur lijf...
 Die vrouw die wou nie spreke,
 De knuppel die wou nie breke;
 De vrouw die sprak,
 De knuppel die brak
 En den bakker viel op zijn krentengat.

Er onder het wegstuiven nog snel er aan toevoegend

Pin, pin, gierige pin,
 Hier woont nen gierigen duvel in
 (Volkskunde 1911, 244)

In de middeleeuwen werd op sommige plaatsen (o.a. in Brugge) een kind beneden de twaalf jaar in de kerk getooid als kinderbisschop, compleet met mijter en staf. (Ook dit gebruik vinden we terug in sommige streken bij de Sint-Maartensvieringen). Wat die kinderbisschop verder als taak had, wordt niet vermeld maar het kan aangenomen worden dat hij minstens in stoet het dorp of stadskern werd doorgedragen... Deze gebruiken horen immers thuis onder wat als "animistische riten" wordt omschreven, zijnde volksgebruiken die berusten op het denkbeeld dat de mens steeds omringd is door geesten, die invloed hebben op zijn lot.

In Nederland en naar verluidt ook in Belgisch Limburg ging het er volwassener aan toe... De pachtersdochters en de boerenmeiden verstopten zich in de dekenkist (voor wie niet graag veel zocht) want bij het krieken van de dag kwamen de jongelingen een drupken vragen, nu ja: eisen! (Volkskundige Kalender door Celis. 79)

(jds)

Naar:
 Folkloristisch woordenboek van Nederland en Vlaams België – auteur: K.terlaan-
 uitgegeven in 's Gravnehage – 1949 – Batavia G.B Van Goor Zonen's Uitgeversmij N.V.)

PERSONALIA

IN DE KIJKER

KANT IN VLAANDEREN

Het IVV en o.a. 'Kant in Vlaanderen vzw' zijn erkend als organisaties 'gethematiseerde volkskunde' op het decreet volkscultuur, decreet dat onlangs opgenomen is in het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet (23/5/2008). 'Kant in Vlaanderen vzw' werkte onlangs mee aan de schriftelijke enquête die het IVV uitvoerde, naar aanleiding van de haalbaarheidsstudie. Een korte voorstelling.

Kant in Vlaanderen vzw is een vereniging die initiatieven in verband met kant en aanverwante technieken coördineert, optimaliseert en stimuleert. Zij groepeerde opleidingscentra, lokale verenigingen en individuele belangstellenden rond het thema "kant". De vereniging is officieel erkend door de Vlaamse overheid als vertegenwoordiger voor de kantsector.

In memoriam Francine Janssens

Op 17 oktober overleed Francine Janssens (63), ondervoorzitster van Kant in Vlaanderen. Wij kenden Francine als een zeer aimabele dame, steeds luisterbereid en een gedegen inbreng leverend op vergaderingen. Aan de familie van Francine Janssens en de Raad van Bestuur van Kant in Vlaanderen, betuigt het IVV haar oprecht medeleven.

Bij wijze van in memoriam publiceren wij hier een tekst van de werkgroep 'Kant en Geschiedenis' die Francine Janssens ons voor haar overlijden nog bezorgde voor 'Volkskunst'. Volkskunstgroepen kunnen er beslist wat van opsteken, wanneer zij het maken van nieuwe kledij overwegen of dit stukje traditionele klederdracht willen reconstrueren.

(mo)

TWEE TREKMUTSEN

Een vast agendapunt op de vergadering van de werkgroep Kant en Geschiedenis, is de beschrijving van oude kanten. Het aanbod in 2007 was groot, de keuze ging naar twee mooie trekmutsen.

Deze trekmutsen behoorden in de 19de eeuw en zelfs tot aan WO1 tot de zondagse kledij van de vrouwen in de Kempen. Ook in de polders